

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

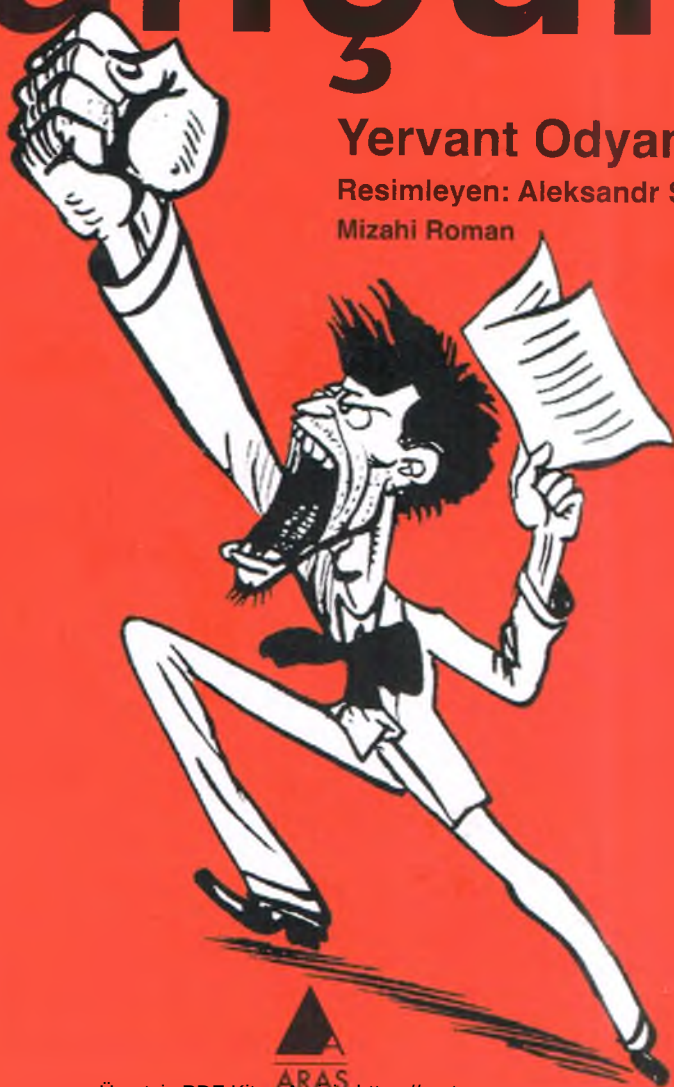
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Yoldas Pancuni

Yervant Odyan

Resimleyen: Aleksandr Saruhan

Mizahi Roman

Yoldas Pançuni Yervant Oddyan

Mizahi Roman

ARAS
Ücretsiz

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, Yervant Odyan'ın Ermenice olarak yazdığı ve kısaca *Inger Pançuni* (Yoldaş Pançuni) adıyla bilinen ünlü üçlemesinin 1911 ve 1914'te kitap olarak yayımlanan ilk iki bölümünün çevirisinden ibarettir.

Bu çeviride, 1938 Kahire baskısı Aleksandr Saruhan tarafından resimlenen *Yoldaş Pançuni*'nin, o tarihten sonra adeta ayrılmaz bir parçası haline gelen karikatürler de yer almaktadır.

Saruhan'ın çizimlerindeki Ermenice yazılar karikatür altlıklarında köşeli ayraç içinde açıklanmıştır.

Ermenice olarak veya özgün metinde geçtiği şekliyle bıraktığımız farklı dillerdeki sözcükler *italik* dizilmiş, yer yer dipnotlarla açıklamaları verilmiştir.

Odyan'ın dünyasına erişimi kolaylaştırmak için, kitabın başında biyografik notlara ve çeşitli yazar ve eleştirmenlerin değerlendirmelerine yer verilmiştir. Yazarın mizahına konu olan döneme ilişkin olarak okuyucuya bir çerçeve bilgi sunması açısından, Anaide Ter Minassian'ın *Ermeni Devrimci Hareketi'nde Milliyetçilik ve Sosyalizm, 1887-1912* adlı eserinden (İletişim Yayınları, 1992) yaptığımız kısa bir özet de kitaba eklenmiştir. Metindeki ayraçlar Odyan'a, köşeli ayraçlar ise bize aittir.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

Yoldaş Pançuni'nin Aleksandr Saruhan tarafından resimlenen 1938 Kahire baskısını kullanımımıza sunan Turkuaz Sahaf'a teşekkür ederiz.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

YOLDAŞ PANÇUNİ

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdıvyal Palas 231/Z
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 10728

ARAS - UÇU 32

Yoldaş Pañuni
Yervant Odyan
Inger P. Pañuni i Dzabilvar yev Vasburagan

Çeviri
Sirvart Malhasyan

Kapak Tasarımı
Mehmet Sinan Niyazioğlu

Kapak Deseni
Aleksandr Saruhan

Teknik Hazırlık
Ararat Şekeryan

© 2013, Aras Yayıncılık

ISBN 9789757265320

Baskı ve Cilt
Sena Ofset, 2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 12064

Birinci Baskı: Kasım 2000, İstanbul
Altıncı Baskı: Kasım 2018, İstanbul
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

YOLDAŞ PANÇUNİ

YERVANT ODYAN

RESİMLEYEN
ALEKSANDR SARUHAN

ERMENİCEDEN ÇEVİREN
SİRVART MALHASYAN

Yervant Odyan

1869 İstanbul - 1926 Kahire

Yervant Odyan

- 1869 19 Eylül'de İstanbul Yenikapı'da doğdu. 19. yüzyıl başında, Kayseri'nin Muncusun köyünden genç yaşta İstanbul'a gelip K. Balyan'ın yanında saray mimarlığına dek yükselen Boğos Odyan'ın adıyla anılıp ünlenen bir aileye mensuptu. *Ermeni Milleti Nizamnamesi* (1863) olarak bilinen Osmanlı'daki ilk anayasa örneğinin hazırlayıcılarından Krikor Odyan'ın (1834-1887) yeğeniydi.
- 1879 Amcası Krikor Odyan'la birlikte Paris'e gitti.
- 1882 Babasının konsolosluk görevi yaptığı Romanya'nın Cırcova şehrinde bulundu.
- 1884 İstanbul Üsküdar'daki Berberyan Ermeni Okulu'na girerek bir buçuk yıl kadar okudu. Okul sıralarındayken *Vararan* [Soba] adlı elyazılı öğrenci gazetesini yönetti. Öğrenimini evde, amcasının çevresindeki, dönemin ünlü Ermeni aydınlarından aldığı derslerle, sanat ve edebiyat yoğun bir ortamda sürdürdü. Zengin aile kütüphanesinde çok sayıda Ermenice ve Fransızca eseri okuyarak yetişti.
- 1887 İstanbul Ermenice basınında ilk yazı ve çevirileri yayımlandı.
- 1890 *Arevêk* [Doğu] ve *Manzume-i Efkâr*'da yazıları yayımlandı.
- 1892 Arpiar Arpiaryan'ın daveti üzerine *Arevêk*'in yardımcı editörlüğünü üstlendi ve günlük yazılarını, tefrika öykü ve romanlarını sürdürdü (dört yıl).
- 1894 *Hayrenik* [Vatan] gazetesine yazmaya başladı.
- 1896 *Arevêk*'in editörlüğünü üstlendi.
- 1896 Ağustos ayında Osmanlı Bankası işgali ertesinde Ermenilere yönelik saldırılar sırasında İstanbul'u terk edip Yunanistan'a geçti, Atina'da *Miutyun* [Birlik] adlı dergiyi yönetti.

- 1899 Paris'te *Azad Khosk* [Özgür Söz] adlı dergiyi çıkardı, *Nor Tar* [Yeni Asır] ve *Anahit*'e yazılar yazdı. Birkaç ay Londra'da Arpiaryan'ın *Nor Gyank* [Yeni Hayat] gazetesinde çalıştı.
- 1902 İskenderiye'de *Azad Khosk*'u yeniden yayımladı.
- 1903 İskenderiye'de *Azad Pem* [Serbest Kürsü] adlı mizah dergisini yayımladı (dört yıl).
- 1903 Hindistan Bombay'a gitti.
- 1904 İskenderiye'ye döndü, haftalık ve günlük birkaç gazete yayını girişiminde bulundu.
- 1907 Kahire'de *Arev* [Güneş] adlı günlük mizah gazetesini kurdu.
- 1909 Şubat ayında, II. Meşrutiyet'in (1908) getirmiş olduğu serbesti ortamı üzerine İstanbul'a döndü.
Püzantion [Bizans], *Jamanak* [Vakit] ve *Azadamard* [Özgürlük Kavgası] gazetelerine yazılar yazdı (dört yıl).
"İnger Pançuni" [Yoldaş Pançuni] diye bilinen eseri, *Püzantion*'da "Arakelutyun mı i Dzabilvar" [Dzabilvar Misyonu] adıyla tefrika edildi.
- 1910 *Garapnad* [Giyotin] adlı mizah dergisini yayımladı (iki yıl).
- 1911 *Püzantion*'da tefrika edilen eseri bu kez "Arakelutyun mı i Dzabilvar, Ingervaragan Namagani Inger P. Pançunie" [Dzabilvar Misyonu, Yoldaş P. Pançuni'den Sosyalist Mektuplar] adıyla, Nişan Babigyan yayınevi ve matbaası tarafından İstanbul'da kitap olarak basıldı.
- 1912 *Sev Gadu* [Kara Kedi] adlı mizah dergisini yayımladı (iki yıl).
- 1913 *Manana* [Kudret Helvası] adlı mizah dergisini yayımladı (iki yıl).
- 1914 Yoldaş Pançuni'in ikinci bölümü, "İnger P. Pançuni i Vasburagan" [Yoldaş P. Pançuni Van'da] yayımlandı.

- 1915 Ağustos ayında tutuklanıp Suriye içlerine, *Dair Ez-Zor*'a (Der Zor) tehcir edildi, ağır koşullarda mucize eseri sağ kaldı.
- 1918 İstanbul'a geri döndü.
- 1919 *İknad Ağa* adlı mizah dergisini yayımladı (iki yıl).
- 1920 *Cagadamard* [Muharebe], *Verçin Lur* [Son Havadis] ve *Jamanak*'ta, özellikle güncel konuları işlediği yazılar yazdı (üç yıl).
- 1921 *Yerkidzagan Daretsuyts* [Mizah Yıllığı] adlı mizah dergisini yayımladı (iki yıl).
- 1922 İstanbul'u terk edip Bükreş'e geçti.
- 1923 Ünlü üçlemesinin son bölümü, "İnger P. Paңuni Darakrutyan Meç" [Yoldaş P. Paңuni Sürgünde] yayımlandı.
- 1924 Trablus'a (Lübnan) geçti.
- 1925 Kahire'ye geçti.
- 1926 3 Ekim'de kanserden öldü ve Kahire'deki Marmina Ermeni Mezarlığı'na, Arpiar Arpiaryan'ın yanına gömüldü.

Odyan'ın Başlıca Eserleri

Vaşğarun [Tefeci], 1893

Miçnort Der Baban [Çöpçatan Papaz], 1895-1920

Heğapoghutyan Magapuydzneri [Devrimin Asalakları], 1898-99

Propagandist, 1901

Hampartzum Ağa, 1904

Dasnergu Dari Bolsen Turs [On İki Yıl İstanbul'dan Uzakta], 1912-13

Mer Yerespoghanneri [Bizim Vekillerimiz], 1913

İm Aşğharhayatskneri [Dünya Görüşlerim], 1914

Azkayin Parerar [Milli Hayırsever], 1905

Indanik, Badiu, Paroyagan [Aile, Namus, Ahlak], 1910

Yes Tırsetsi Çem Arner [Ben Dışarıklı Almam], 1913

Tagaganin Gınıgı [Mütevellinin Karısı], 1915

Anidzyal Dariner [Lanetli Yıllar], 1918-19

Nor Harusdner [Yeni Zenginler], 1919-20

Tiv 17 Hafıyen [17 Nolu Hafıye], 1919-21

Hay Diasporan [Ermeni Diasporası], 1924-25

Odyan, ayrıca sayısız makale, tefrika öykü ve roman, taşlama, hiciv, alegorik diyaloglar, mizahi biyografiler vb. ile Ermenice klasik düzyazı haznesine ciddi katkılar getirdi. Hagop Baronyan'ın açtığı mizah çıkırını derinleştirip toplumsal yerginin gelişimine de katkıda bulunan Odyan'ın 1893 ile 1915 arasında yazdığı on üç romanda bol miktarda mizahi tip ve karakter yer alır. Kendilerini “devrimci”, “vatansever”, “milli kahraman” diye lanse edip, yüceltilen değerleri pratikte ayaklar altına alanları, mizahın güçlü silahını kullanarak sergiler ve maskelerini indirir. Dünya veya din işleriyle uğraşıp da vurgun vuranların, açgözlü zenginlerin, sahte hayırseverlerin ve toplumun üst tabakalarının sosyal yaşamdaki, aile içi

ilişkilerindeki iğrençliklerini, ahlaki yozluklarını sergiler. Birçok eserinde gerek Ermeni toplumunun iç çalkantılarına, gerekse travmatik tehcirine, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki trajik kaderine değinir, yurtlarından henüz kopup çeşitli ülkelere dağılmış Ermenilerin yaşamlarından kesitler verir.

Tolstoy'dan *Diriliş* (1910) ve *Anna Karenina'yı* (1911), Zola, Dostoyevski, Gorki, Twain'in kitaplarını Ermeniceye kazandıran Odyan'ın eserleri çeşitli dillere çevrilmiştir.

Ermeni roman yazımında Odyan'ın "Abdülhamit ve Sherlock Holmes" (1911) ve "Saliha Hanım veya Ordu Müstebite Karşı" (1912) macera-dedektif romanlarının da özgün bir yeri vardır.

Ermeni Yazar ve Eleştirmenlerin Kaleminden Yervant Odyan – Pançuni

Püzantion'da ilk kez yayımlanmaya başladığında birçoğu Pançuni'yi gerçek biri sandı. Hatta Pançuni gerçek mi hayali mi diye iki Vanlı aralarında iddiaya girmişler, hayır kurumlarımızdan birine verilmek üzere de ortaya para koymuşlar. Tabii ki hayalidir diyen kazandı. Pançuni gerçek bir kişi değil, devrimci tiplerin yoğunlaşmış genel ifadesidir...

Ancak ilk kitap ikincisinden daha başarılı olmuştur ve bu da doğaldır. “Dzabilvar Misyonu”ndaki kişileri bizzat tanıdığım insanlardan derledim; yirmi yıl boyunca incelemiştir onları. “Pançuni Vasburugan'da” bölümündeki tipler ise bana anlatılanlardır, benim duyduklarımdır.

Yervant Odyan (H. C. Siruni'den aktarım)

Mizah için doğmuş en büyük Ermeni mizah ustası...

Başka bir Ermeni yazarla, Yervant Odyan'la olduğu kadar zevkli ve eğitici edebiyat sohbeti yaptığım, edebiyat tartıştığım olmamıştır.

Aleksandr Şirvanzade (1858 Şamakh-1935 Gislovodsk)

Anılarından

Büyük, çok büyük bir yazarı kaybettik. Bizler tarafından gerektiğince takdir edilmediğine üzülüyorum. Elbet gün gelecek, büyük bir Ermeni düşün merkezi oluşturulacak ve Nietzsche'nin ortaya koyduğu gibi, değerlerin yeniden takdiri doğal olarak orada yapılacaktır.

Levon Paşalyan (1868 İstanbul-1943 Vichy)

20 Kasım 1926 Arev, Kahire

Kırk yıldan beri her nereye gittiye, ulusun alın yazısı onu nereye sürüklediye, elinden kalem düşmedi. Bir tek o korkunç yıllarda, Suriye ve Mezopotamya çöllerinde Ermeni halkının büyük kitleleriyle birlikte sürgünlüğü sırasında yazmadı; ama gördü, hissetti ve ürperdi. Fırtına ertesinde bir güneş ışığı belirir belirmez tekrar kalemine sarılıp daha bir yürekle ve üretkenlikle yazmaya devam etti.

Vahan Tekeyan (1878 İstanbul-1945 Kahire)
1926 Kahire, Odyan'ın mezarı başında yaptığı konuşmadan

“Dzabilvar” Yervant Odyan'ın başyapıtıdır; Aleksandr Saruhan'ın resimleri ise onun karikatür sanatının başyapıtı. (...) Irkının özgün çizgilerini taşımakla birlikte, Yoldaş Pañcuni, birçok yönüyle insanlığın büyük ailesine aittir ve bu yönüyle ünlü tiplerin evrensel galerisinde İspanyol Don Quijote'un, İngiliz Pickwick'in ve Fransız Tartarin'in yanında yer almaya hak kazanır.

Mikayel Gürciyan (1879 İstanbul-1965 Kahire)
1938 Kahire, “Pañcuni”nin Saruhan tarafından resimlenen
ilk baskısına girişten

“Dzabilvar Misyonu” ve “Pañcuni Vasburagan'da” eserlerinde Odyan, Ermeni milliyetçi partilerini, özellikle Taşnak ve Hınçak akımlarının “sosyalizm”ini yeriyor. Bu yergide iki yön var. Biri, bu burjuva partilerinin mizahi “sosyalizm”i, diğeri, bilimsel sosyalizme yönelik genel ilkesel yaklaşım. Odyan ilkinde ne denli başarılıysa, ikincisinde o denli tökezliyor.

Arsen Derderyan (1882 Şuşikent-1953 Erivan)

O günlerde realistlerin haletiruhiyesi ile yazmak az çok resmi, ciddi, en azından yurtsever bir eyleme dönüşmüşken, Odyan, her türlü doktriner *postulayı* aklından silip atmış tek yazardı belki de.

Hagop Oşagan (1883 Bursa-1948 Halep)
1944 Erivan

Odyan, konusunu aklına geldiği gibi, uzun uzadıya düşünmeden yazardı. Kendisine anlatılan bir olayı, incelemek gereği duymadan, hatta doğruluğunu araştırmadan işlerdi. Bu yüzden tekzipler de eksik olmaz, onları da çekinmeden yayımlardı.

Hagop Siruni (1890 Adapazarı-1973 Bükreş)

“Yoldaş Pañçuni” üçlemesinin her bölümü tam zamanında yazılmıştır. Yazar daima yaraya parmak basmış ve güç dönemlerde halkın yön belirlemesine, ilerlemesine yardımcı olmuştur; eserin bu özelliği, benzersiz bir popülerite kazanmasına yol açmıştır. (...) “Pañçuni” siyasal satir alanında, yalnızca Ermenice edebiyatın değil, evrensel mizah edebiyatının da en büyük kazanımıdır.

Anuşavan Magaryan (1910 Nor Bayezid/Saruhan-1973 Girovagan)
1965 Erivan

Yervant Odyan’ın “Yoldaş Pañçuni”si şimdiye dek Sovyet Ermenistanı’nda hiç basılmadı*; oysa neredeyse bütün diğer eserleri yayımlandı. Garip, değil mi? Bu, tıpkı Cervantes’i “Don Quijote”suz yayımlamaya benzer. “Yoldaş Pañçuni”yi basmak konusundaki bu korku neden? Pañçuni’den mi korkuluyor, yoksa Pañçuni’ye benzemekten mi?

Simon Simonyan (1914 Antep-1986 Beyrut)
1969 Beyrut

* *Yoldaş Pañçuni*, Sovyet Ermenistanı’nda ancak 1989’da, L. Hakhverdyan’ın önsözüyle yayımlandı.

ԵՕՏԵԼԷ

ԸՆԿ. ՓԱՆՉՈՒՆԻ.

Inger P. Pançuni'nin (Yoldaş Pançuni)
Aleksandr Saruhan tarafından resimlenen baskısının ön kapağı
(Ermenice, Sahak-Mesrob Matbaası, 1938 Kahire, 17x25 cm, 245 s.)

Aleksandr Saruhan

(1898 Ardanuç - 1977 Kahire)

grafik sanatçısı, gazeteci, yazar

İlköğretimini Batum'da, ortaöğretimini İstanbul'da, Pangaltı Mıkhitaryan Ermeni Okulu'nda tamamladı. Viyana Güzel Sanatlar Akademisi grafik bölümünde okudu (1922-24). İstanbul'daki *Gavroş* adlı aylık mizah dergisine çizdi (1920-23). Daha sonra Kahire'de yaşamaya ve oradaki gazetelere çizmeye başladı (1924). *Hayagan Sinema* (Ermeni Sineması –son on sayısının editörlüğünü Yervant Odyan yapmıştır, 1925-26) ve *La Caravane* (Kervan, 1939-42) adlı aylık dergileri yayımladı. Ermeni Kültürünün Dostları derneğini kurdu (1941). *Ays Baderazmı* (Bu Savaş, 1945), *Menk Mer Agnotsov* (Kendi Gözlüğümüzle Biz, 1962) ve daha birçok karikatür albümü vardır. Bu açıdan başyapıtı, Yervant Odyan'ın *Inger Pançuni*'si (Yoldaş Pançuni, 1938) ve Hagop Baronyan'ın *Medzabadiv Muratsganneri* (Soylu Dilenciler, 1962) mizahi romanlarını resimlemesidir. Kırk bini aşkın karikatürden “İnsanlık Komedi” serisi gibi birçokları değişik ülkelerde yayımlanmıştır. Mısır karikatürünün de kurucusu sayılan Saruhan, çeşitli kişisel sergiler açmış, uluslararası ödüller kazanmıştır. *Menk Hayeren Çenk Kider* (Biz Ermenice Bilmeyiz, 1963) adlı bir güldürüsü, karikatür sanatı ve Mısır Ermeni toplumunun yaşamına ilişkin makaleleri vardır.

Bir Çift Söz

Çocukluğumdan beri Odyan'ın tüm eserlerini, tarzı ne olursa olsun, büyük bir zevkle okurum, fakat özellikle eşsiz Pançuni'si bende derin bir etki yaratmıştır.

Bunun nedeni belki de, son onyıllardaki Ermeni trajedisinin bir parçasını, daha doğrusu bir açıklamasını onda bulmamdır.

Yoldaş Pançuni, doğru ilke ve tasarıların bile, demagog, hayalperest ve sorumsuz okumuş cahiller tarafından, mevcut şartlar dikkate alınmadan uygulandıklarında nasıl yıkıcı olabileceklerini göstermekte.

İşte kitabın ana teması ve kıssadan hissesi.

Odyan bu müthiş dramatik gerçeği birkaç tabloyla, basit bir dille ve de sanatçı dehasına yaraşır bir mizah üslubuyla anlatmakta.

İşte, eseri tekrar tekrar okumam bu sebeptedir. Her okuyuşumda, Odyan'ın yarattığı o sünepe kahramanın trajikomik maceraları kafamda tablolara dönüştü ve giderek o denli ete kemiğe büründü ki onları kâğıda dökme arzumu daha fazla engellemedim.

Ve tüm bu tabloları bir albüm içinde topladıktan sonra, dostlarımin da telkinleriyle Odyan'ın bu başyapıtını resimlerle süsleyerek yayımlamayı düşündüm.

İyi mi yaptım, kötü mü? Bu konuda yargıyı okuyuculara bırakıyorum.

Aleksandr Saruhan

1938 Kahire

Yoldaş P. Paņuni Hakkında Biyografik Notlar

Henüz gelişim sürecini tamamlamamış, dahası işlevselliğinin en ateşli döneminde olan bir hayatı kusursuz bir biçimde sergilemek, hele böyle bir hayatı yargılamak, üzerinde fikir yürütmek, düşüncesizlik ve cüretkârlıktır.

İşte bu yüzden, ben, Yoldaş Paņuni'nin hareket ve tutumlarını bütünüyle yansıtmak gibi gerekli, ancak bir o kadar da zorlu bir çalışmayı geleceğin biyografi yazarlarına bırakarak, "Sosyalist Mektuplar"ın kahramanına dair bölük pörçük birtakım bilgiler vermekle yetineceğim. Bunlar daha sonraki biyografi çalışmalarını kolaylaştırıcı, veya şöyle söyleyeyim, minnettar Ermeni milletin, kahramanları anısına bir gün dikeceği anıta malzeme sağlayıcı bilgiler olacak.

Trabzonlu bir ailenin en küçük çocuğu olan Yoldaş Paņuni, 1875'te doğdu. Annesi doğumdan hemen sonra öldüğünden bebeğini emzirememiş; onu keçi sütüyle büyütmüşler. Başka biyografi yazarları, bu önemsiz olaya birtakım manalar yükleyerek, Yoldaş Paņuni'nin boş kafalılığını ve hafifliğini bu ilk be-

sinine bağlamaya kalkabilir. Ben, daha önce belirttiğim herhangi bir yargıda bulunmak istemediğimden, sadece ol-
teni kaydetmekle yetineceğim.

Pançuni konuşmaya çok geç başlamış, bir kez başladıktan sonra da çenesini kolay kolay kapatmamıştır. Yaşı büyü-
konuşması da o kadar azmıştı ki zavallı babası bu acayip
ma çare bulmak için doktora başvurmak zorunda kaldı. Do-
çocuğu muayene etti, dilini, boğazını inceledi, gözlerine ba-
kararını verdi:

“Tedavisi, çaresi yok, bu çocuk ilelebet konuşacak.”

“Aman doktor, evin içine
yanılacak gibi değil!”

“Kulaklarınıza pamuk tı-
tek yol bu.”

Konuşmaya karşı bu aşır-
sine rağmen küçük Pa-
çoğu zaman kelimelerin
lamalarını tamamen değ-
yor, onları yanlış kullanı-
Mesela, bir gün masanın
rindeki değerli bir kabı
atarak paramparça etti.

Akşam, iş dönüşü eve
babası durumu görünce,
nu çağırdı, parçaları göste-
haykırdı.

“Ne yaptın be kabı?”

“Yaptım baba!” diye saf s-
vapladı küçük Pançuni.

Konuşmaya çok geç başlamış, bir kez başladıktan
sonra da çenesini kolay kolay kapatmamıştır.

“Ne yapması ulan, kırmışsın köp’oğlu!”

“Hayır baba, yaptım!”

Babası Pançuni’ye, bir eşyayı yere atıp parçalama işleminin “yapmak” değil “kırmak” fiiliyle açıklandığını uzun uzun anlatmaya çalıştı boş yere. Ancak, bu sözlükbilimsel ayrıntıyı Pançuni’ye anlatmak mümkün değildi. O, bardak, tabak ve şişeleri kırmaya devam etti ve “Ne yapıyorsun!” diye her azarlandığında sakın sakın yanıtladı:

“Yapıyorum..!”

Pançuni, okulda zamanının çoğunu arkadaşlarıyla tartışarak, onlara nutuk çekerek geçiriyordu. Kimi zaman öğretmeni, kimi zaman dersliği, kimi zaman kitabı ya da defteri, kimi zaman da kalemin ucunu beğenmediği için derslerle hiç ilgilenmiyordu.

Bir gün, bir matematik problemi üzerine sınıf arkadaşlarından biriyle tartışmaya girdi.

Arkadaşı:

“Beş kere beş, yirmi beş eder.” diyordu. Akıllı bir çocuktu, zaten ilerde zengin bir tefeci oldu.

“Hayır!” diye ısrar ediyordu Pançuni. “Beş kere beş elli eder.”

“Hayır, yirmi beş eder!”

“Yaptım baba!”

“Elli!”

Pançuni’ye laf anlatmanın zor –zor da ne demek, imkânsız– olduğunu görerek, gereksiz bir kavgaya yol açmamak için uzlaşmak istedi:

“İyi, öyle olsun. Ben yirmi beş bileyim, sen elli... Şimdi bırakalım bu konuyu, gidip birlikte top oynayalım.”

“Olmaz. Önce beş kere beşin elli ettiğine ikna olmalısın.”

“O mümkün değil.”

Kahramanımız giderek köpürüyordu.

“Seni mutlaka ikna etmeliyim.”

Geleceğin tefecisi:

“Asla ikna olmam, sen de bu söylediğini asla ispatlayamazsın.”

“İspatlayamam ha, ispatlayamam ha! Al sana ikna edici bir kanıt!”

Ve yerden bir taş alarak arkadaşının kafasına indirdi.

Çocuğun kafası hafifçe yaralandı ama beş kere beşin elli edebileceğine yine ikna olmadı. Pançuni’yi şikâyet etmek için, ağlaya ağlaya öğretmenin yanına gitti.

Öğretmen, Pançuni’yi yanına çağırdı. Tıpkı Yehova’nın* Gayen’e** yönelttiği “Ne yaptın kardeşine?” sorusundaki ses tonuyla haykırdı:

“Niye arkadaşının kafasını paraladın?”

“İkna etmek için.” diye cevapladı geleceğin propagandisti gururla.

* Kutsal Kitap’ta Tanrı’ya verilen ad.

** Hz. Adem’in iki oğlundan biri [Kabil].

“Al sana ikna edici bir kanıt!”

Babası, oğlunun bu tuhaf gidişatını görüyor, çoğu zaman dişlerini gıcırdatarak bağıırıyordu:

“Bela olacaksın, bela...”

Zavallı adam iyimserliğinde yanılıyordu. Pançuni bela değil, devrimci olacaktı.

Babasını kaybettiğinde Pançuni on yedi yaşında

tıfıl bir oğlandı. Kendisinden on yaş büyük olan ağabeyi, ev bark kurmuş, maddi durumu çok iyi bir tüccardı. Pançuni, babasının ölümünün üzerinden daha bir ay bile geçmeden ağabeyiyle kavga etti, mirastan payına düşeni istedi ve evi terk etti. Ağabeyi, ona hiç zorluk çıkartmadı, üç yüz lirayı bulan payının tamamını hemen verdi.

Bizim delikanlı parayı aldı, İstanbul’a geldi. Üç yıl rahat bir yaşam sürdü. Nihayet bir gün cebinde beş para kalmadığını gördü. O zaman kardeşlik duyguları kabardı, hasretini anlatan şefkat dolu bir mektup yazdı Trabzon’a, baba ocağına dönebilmek için yol parası istedi.

Ağabeyi “kaybolmuştu ve bulundu”* hikâyesinin etkisiyle gerekli parayı hemen gönderdi. Pançuni, iki hafta sonra Trabzon’a vardı ve ağabeyinin kollarına atıldı.

Pançuni, ağabeyinin üç yıl içinde servetini ikiye katladığını, çalışkanlığıyla şehirde hatırı sayılır bir isim yaptığını, kendisinin ise aynı sürede tüm servetini tükettiğini, beş parasız kaldığını

* Evini terk eden evladın geri dönüşüne atıf [Luka İncili 15/32].

gördü. Bu iki tabloyu yan yana koyup harmanladı, bi-leştirdi, çözümledi, ayrış-tırdı ve tüm bu kimyasal işlemler sonucu içinde sos-yalizm doğdu.

İşte o zaman kapitaliz-min ne cehennemi bir ada-letsizlik olduğunu ve ser-vetin eşit dağılımının ne denli gerekli olduğunu kavradı. Pançuni Şam yo-lunu* bulmuş, "Işık ol-sun!" sözü kafasının için-de çınlamıştı.

Artık sosyalistti.

Artık Trabzon'un sakin kahvehanelerinde, sabah-

tan akşama kadar sosyal adaletsizliğe karşı haykıran, gürleyen, her şeyi yok edip ortadan kaldıracak tehdidini savuran Pançu-ni'nin sesi çınlıyordu. Korkaklar dehşet içinde, saflar ise şaşkın bir halde dinlemekteydiler durmadan konuşan bu adamı. Akıl-lılar ise bıyık altından gülüyor, işlerinin başına dönüyorlardı.

Oysa o konuşuyor, konuşuyor ve konuşuyordu.

Zavallı ağabeyi şaşkındı, bu beladan nasıl kurtulacağını bile-miyordu.

Nihayet bir gün cebinde beş para kalmadığını...

* Hz. İsa'nın, Hristiyanları tutuklamak üzere Şam'a giden Saul'e ışık olarak gö-rünmesi ve Saul'un [sonradan Aziz Pol] tövbe edip Hristiyanlaşmasına atfı [Resullerin İşleri, Bap 9].

Harmanladı, bileştirdi, çözümledi, ayrıştırdı ve...

Sonunda bir gün;

“Bir şey düşündüm.” dedi Pançuni’ye.

“Hayret!” diye cevapladı kahramanımız.

“Hayret verici olan ne?”

“Bir şey düşünebilmiş olman hayret verici. Çünkü siz tüccarlar, kapitalistler düşünme yeteneğine sahip değilsiniz.”

Pançuni’nin sürekli sarf ettiği bu türden şirin lafları kanıksamış olan ağabeyi, kızmadan sürdürdü:

“Düşündüm ki, burada boşa zaman geçireceğine seni Marsilya’daki ticaret okuluna göndereyim. Üç senede diplomanı alırsan. Döndüğünde, işimi birlikte yürütürüz.

Avrupa’da eğitim görme düşüncesi Pançuni’nin yüzünü güldürdü.

“Çok iyi bir fikir. Memnuniyetle kabul ediyorum.”

Bir ay sonra Pançuni iki elinde birer bavulla Joliette rıhtımına ayak bastı.

Marsilya’da bir hafta kaldı. Ticaret okulunu ziyaret etti, şöyle bir göz attığı ders programı onu hiç açmadı, bir trene atlayıp Cenevre’ye gitti, Sosyal Bilimler Fakültesi’ne misafir öğrenci olarak kaydoldu.

* * *

Artık Trabzon'un sakin kahvelerinde,
sabahtan akşama kadar Pançuni'nin sesi çınlıyordu.

Sosyal Bilimler'de misafir öğrencilik hayatı dört yıl sürdü. Bu süre zarfında Pançuni üniversiteyi sadece beş kez ziyaret etti.

İlk ziyareti, Büyük Fransız İhtilali'ni öven, ancak Babeuf ve yandaşlarının cüretkâr fikirlerini yeren tarih hocasını ıslıkla-
mak; ikincisi, Rus nihilizmini eleştiren sosyalist bir hocaya kar-
şı gösteri yapmak; üçüncüsü, Kropotkin'in doktrinine gereken
önemi vermeyen felsefe hocasını protesto etmek; dördüncüsü,
bir kış günü, yakacağı kalmadığı, odası soğuk olduğu ve cebinde
birahaneye gidecek parası kalmadığı; son gidişi, yani beşincisi
ise İspanyol öğrencilerle birlikte, Barselona'daki anarşist eylem-
leri eleştiren bir hocaya temiz bir dayak atmak içindi. Bu sonun-
cu olay, Pançuni'nin okuldan atılmasına ve kaydının silinmesi-
ne neden oldu.

Üniversiteye devam ettiği bu kısa saatler dışında, Pañcuni vaktini Ermeni ve Rus devrimci arkadaşlarıyla toplumsal sorunları tartışarak geçiriyordu. İnsanları ezen tüm sorunlara çözüm üretilen birahaneler başlıca mekânlarıydı. Pañcuni bu yalçın kalelerin burçlarından dünyanın tüm pis burjuvalarını ve sömürge kapitalistlerini, hatta kendisini rahat bırakmasından başka hiçbir hayır beklemeden ona her ay iki yüz frank gönderen ağabeyini bile ayırmadan, bombardımana tutuyordu.

Bir ay sonra Pañcuni iki elinde birer bavulla...

Ancak 95 olaylarıyla birlikte ağabeyi işini gücünü kaybetmiş, eziyet görmüş, hapsedilmiş, tükenmişti. Sonunda, karısını ve çocuklarını alıp, her şeyini bırakarak, Trabzon'u terk etmek, yurt dışına göçmek zorunda kalmıştı.

Pañcuni bir gün ağabeyinden, artık beş para bile bekleme-
mesini bildiren bir mektup aldı.

Yumruğunu tehditkâr bir şekilde sallayarak "Alçak yaratık!" diye haykırdı.

Kahramanımız asi karakterini ortaya koyan bu tür hareketleri sık sık sergiliyordu.

Aylık iki yüz frankın aniden kesilmesi Pañcuni'nin uzun yıllar devam edeceğini umduğu, Sosyal Bilimler misafir öğrenciliğine son verdi. Yoksulluk soğuk yüzünü yavaş yavaş gösterdi ve

Sonunda, karısı ve çocuklarını alıp, her şeyini bırakarak, Trabzon'u terk etmek, yurt dışına göçmek zorunda kalmıştı.

Pançuni *paupérismein** tüm sevimsiz yönlerini teninde hissetmeye başladı.

Öğrenci arkadaşları bir süre kendisine yardım ettiler, ancak bir gün kibarca kovuverdiler.

Pançuni o ümitsiz günlerden birinde, devrimcilik, öğrencilik aynı zamanda da yazarlık yapan bir arkadaşına dert yandı.

“Bu durumdan nasıl kurtulacağım?”

“Gel seni devrimci yapalım. Konuşma yeteneğin de var, bu yeterli...” dedi arkadaşı.

Atasözü, denize düşen yılana sarılır, der. Bizde de, aç kalan devrimci olur, diyebiliriz.

Pançuni öneriyi kabul etti.

* [Fr.] Sefalet.

Bir ay sonra kahramanımız misyonunu yüklenip Bulgaristan'a doğru yola çıktı. Daha sonra Yunanistan'a, oradan Mısır, İran ve sonunda Kafkasya'ya geçti. Sıcak, güven verici, coşkulu ve yorgunluk nedir bilmeyen konuşmalarıyla, buz tutmuş gönülleri eritiyor, gevşemiş sinirleri gerip güçlendiriyor ve saf yaratıkları heyecanlandırıyordu. Görevi fedailerden çeteler oluşturmak ve kendisi yurt dışında kalarak onları memleketeye göndermekti.

"Biz zangoçlara benzeriz. Çan çalarak insanları davet eder, kiliseye sokar, kendimiz dışarıda kalırız." diyordu.

Ne asil bir fedakârlık!

Pançuni İran sınırında hummalı devrimci faaliyet içindeyken Türkiye'de Meşrutiyet'in ilan edildiğini haber aldı. Mahkûmlara genel af, basına özgürlük verilmişti, herkes özgürce Türkiye'ye girebilirdi.

Bu ani gelişmeler karşısında kahramanımızın ağzı bir karış açık kaldı. "İşimiz bitti!" diye düşünüp hüüzünlendi.

Ancak Pançuni görüşünde yanılıyordu. Esas iş şimdi başlıyordu.

Birkaç hafta sonra İstanbul Ermeni gazeteleri eline geçtiğinde, partilerin eskinin Bizans'ına çılgınca akınını, atılan nutukları ve saf İstanbulluların "özgürlüğü biz getirdik" keşfini okuduğu zaman, Marconi'nin telsiz telgrafından ve röntgen ışınlarından daha tüyler ürpertici bu durum karşısında, kahramanımız geçirdi fötr şapkasını başına, aldı çantasını eline ve hevesli kafaları biraz da kendi ütülemek için bir göktaş gibi İstanbul'a düştü.

"Alçak yaratık!" diye haykırdı.

Ancak köşeler tutulmuştu. Pañcuni, Offenbach'ın *Brigands*'mdaki* askerler gibi geç kalmıştı. Gerçi semtleri dolaşarak sekiz on "konferans" verdi, Paris Kongresi'nin mucizelerini Boğaz'ın iki yakasında destanlaştırdı ama ne yazık ki kulaklar artık dinlemekten bıkmaya başlamıştı. Ayrıca, hitabeti de, İstanbulluların tıpkı biz günahkârların cehennem ateşine alışacağımız gibi alıştıkları Agnuniler ve Şahrikyanlar'ın ateşliliği ile boy ölçüşemiyor, sözleri çoğu zaman dinleyenler üzerinde soğuk bir etki yapıyordu.

O zaman Pañcuni kesin kararını verdi.

İstanbul'dan ziyade taşrayı uyandırmak, aydınlatmak, dönüştürmek kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Böylece, Arapkir'e, oradan da kendisine merkez olarak seçtiği Dzabilvar'a geçti.

Sıradaki mektuplarda, onun, en azından kimilerince "yüce" olarak tanımlanabilecek uğraşlarına tanık olacağız.

* [Fr. "haydutlar"] Fransız besteci Jacques Offenbach'ın (1819-1880) bir opereti.

Önsöz Yerine

Eğer bir eser hırsız olsaydım, açıklayıcı şu bir iki satırı yazma gereği duymayacak, kaderin bir cilvesiyle elime geçen ve *Püzantion* aracılığıyla tefrika halinde topluma duyurmak istediğim bu mektupları sessizce sahiplenecektim.

Bir yıl içerisinde yazılmış on iki mektup. Orijinalinde dil, neredeyse tamamen Ermenicenin Kafkas lehçesinde. Ancak okurlara kolaylık sağlamak için mümkün mertebe Batı Ermenicesine çevirmeyi gerekli gördüm. Zaten yazan Türkiye’de doğmuş olduğundan, *aşlama* bir Rus Ermenisidir.

Eğer bu mektuplar bir mizah eseri olarak okunuyorsa, bunun suçlusu muhakkak ki yazarın kendisi değildir. Zira o, ciddiyetinin en uç sınırlarına ulaşmış ve orada simgeleşmiş, sağlam prensiplerle yoğrulmuş, aşırı inançlı bir Ermeni sosyalist devrimcidir.

Mektuplar, onu, kutsal görevini gerçekleştirmek üzere gönderdiği anlaşılan merkezi bir kurula yazılmış görünüyor.

Yervant Odyan

A.
Yoldaş Pançuni
Dzabilvar'da

I

Dzabilvar, 15 Eylül 1908

Sevgili Yoldaşlar

Direktiflerinizi alır almaz Arapkir'den yola çıktım ve dört günlük yolculuktan, Şepik, Vağşen, Gırani ve Maşkert köylerinde birer gece konakladıktan sonra, propagandamıza en elverişli yer olan Dzabilvar'a vardım.

Dzabilvar, güzel ve verimli bir vadide kurulu yirmi haneli bir Ermeni köyü. Vadinin içinden Çırperik deresi geçiyor. Köylüler genelde gayretkeş ve çalışkanlar, ne yazık ki eski rejim onları fazla ezmemiş, bu yüzden yeni rejim de üzerlerinde fazla etki yapmamış. Zaman zaman yakınlardaki Komraş köyündeki eşkıya Kürtlerden eziyet çekmişler o kadar.

Dzabilvar köyünün özellikle de sosyalizm konusunda derin bir cehalet içinde olduğunu söylemeye gerek yok. On beş günden beri buradayım, vardığımın ertesi günü propagandaya başladığım halde kapitalizmin işlediği suçlar, işçi sendikalarının ka-

çınılmaz gerekliliği, proletaryanın talepleri konularında kafalarına en ufak bir şey sokamadım. Ancak ümitsizliğe kapılmıyorum; aksine, onlardaki bu anlama güçlüğü propagandayı artırma konusunda bana coşku veriyor.

Dzabilvar'da sınıfsal ayrımların, daha doğrusu bir ayrım bilincinin olmaması işimi zorlaştırıyor. Benim görevim önce sınıfsal ayrımları yaratmak, onlara bu sınıflara özgü talepleri ve bu talepleri elde etmenin yollarını göstermek olacak.

Bu cahil köylüleri mücadeleye hazırlamak gerekli, ancak bu kolay bir iş değil.

İki haftadan beri tüm köylülerle ilişki halindeyim. Sınıfsal safları oluşturabileceğim kişileri tek tek tespit etmeye, seçmeye çalışıyorum.

Köyde yaşlı bir papaz var, Der* Sahak. O, ortaçağ ruhanilerini, gericiliği, *obskürantizmi*** temsil ediyor. Kendisiyle sıcak savaşa girmek kaçınılmaz olacak.

Dzabilvar burjuvazisini Res*** Serko ve birkaç yandaşı temsil ediyor. Bu pis burjuva, zavallı köylüler üzerindeki asırlık sömürsünün ürünü olan üç tarlaya, iki ineğe, bir eşeğe ve iki de keçiye sahip. Şaşırtıcı olan, bu adamın köyde iyi bir nama sahip olması, herkes tarafından, hatta doğal düşmanı olması gerekenler tarafından bile sevilip sayılması. Bu zavallıların cehaletlerinin nerelere vardığını varın siz düşünün! Der Sahak'ın haftada birkaç kez Res Serko'nun evinde yemek yediğini de belirtmem gerek. Kapitalistlerin ve ruhbanların yoksul sınıfa karşı ebedi ittifakı. Fakat sabır... her şey yerli yerine oturacak.

* Sahip, efendi; din adamlarına hitap sözü.

** Yobazlık, gericilik.

*** [Arapçadan Ermeniceye] Muhtar (reis).

Bu pis burjuva, Res Serko, üç tarlaya, iki ineğe ve iki de keçiye sahip.

Dzabilvar'da işçi sınıfı aynı zamanda demirci olan nalbant Migo'dan oluşuyor. İki gün önce Res Serko'nun eşeğinin nalı düştü ve bu pis burjuva, Migo'ya başvurmaya mecbur oldu. Genel grev ilan etmesi ve Serko'nun eşeğini nalsız bırakması için Migo'yu ikna etmeye çok uğraştım. Bu, özellikle imtiyazlı sınıflar üzerinde epeyce sarsıcı bir etki yaratacaktı. Maalesef Migo

ikna olmadı, zira henüz yeterince propaganda yapmamıştım. Zararı yok, bu sefer başarısız oldu, gelecek sefer başarılı olur. Propagandamızın pratik sonucunu göstermek için Dzabilvar'da genel grev şart.

Yarın Kürt köyü Komraş'a gidiyorum. Ermeniler ve Kürtler arasında barışı vaaz etmek için bir iki gün kalacağım. Kürtler bizim doğal yandaşlarımız. Vaaz ettiğimiz ilkelerin zaferi için onlarla iyi geçinmek ve gerektiğinde onları kullanmak gerek. Ancak bunlar gelecekteki meseleler.

Bana biraz para yollayın.

Genel grev ilan etmesi için Migo'yu ikna etmeye çok uğraştım.

II

Dzabilvar, 2 Ekim 1908

Sevgili Yoldaşlar

Bu mektubu keyifli bir ruh haliyle yazıyorum ve bir dahakine size somut olgular iletebileceğimi ümit ediyorum. İlk adımlar gerçekten zor oldu, ancak gelecekte çok ümitliyim.

Komraşlı Kürtler beni çok iyi karşıladılar. Kendileri ile dört gün geçirdim ve güzel duygularla yüklü olduklarını gördüm. *Ekspropriatsia** ile ilgili görüşlerimi bizim aptal Dzabilvarlılardan çok daha kolay kavradılar. Zengin-burjuva-sömürge köylülerin varlıklarına el koyma konusunu hemen pratiğe geçirmeye hazır olduklarını belirttiler. Aceleyle gerek olmadığını, biraz bekleme-leri gerektiğini söyledim. Her halükârda, Komraş köyü propagandamız için sağlam bir dayanak.

Anlatacağım enfes bir olay, bu Kürtlerin ne kadar sağlam karakterli olduklarını gösteriyor: dört gün beni en iyi şekilde ağır-

* Mülksüzleştirme.

ladıktan sonra, atımla tek başıma Dzabilvar'a döndüğüm sırada Kanlıova denilen vadide silahlarıyla üzerime saldırarak, neredeyse anadan doğma soydular, hem de beni evinde ağırlayanlar!

"Fakat neden konuğunuz olduğum sırada soymadınız beni?" diye sordum şaşkınlıkla.

Ev sahibi Keleş Mirgo:

"O zaman misafirimizdin, ancak bir kez köyden çıktın mı artık avımızsın demektir!"

İşte, derin ilkesel bir sorunsal içerdiği için, üzerinde ciddiyetle düşünülmesi gereken bir yanıt.

Dzabilvar'a dönerek büyük bir arzuyla *missiama** devam ettim. Artık yanımda gelecekte büyük bir güç olacağını tahmin ettiğim ve köyde Deli Avo diye tanınan inançlı bir yandaşım da var. Deli Avo on sekiz yaşında yiğit bir delikanlı. Bizi ilgilendirmeyen bazı sebeplerden dolayı baba evinden kovulmuş. Dzabilvarlılar ahaksız ve geri zekâlı diye nitelendirdikleri bu gence genelde kötü davranıyorlar. Bu, ortaçağ ruhban anlayışıyla dar burjuva düşüncesinin birleşmesinin bir sonucu. Neymiş, Avo, sahipleri evde yokken evden birkaç parça eşya kaldırmış; neymiş, kırdı yalnız rastladığı Gırboların Seğö'nün kızıyla —doğal ihtiyacının itkisiyle— ilişki kurmuş; neymiş, para istediği karanlık ruhlu gerici Der Sahak tarafından reddedilince, bu isyankârlığını cezalandırmak için onu taşlamış vs. vs... Bugün bu zavallı çocuk geri zekâlı, kötü biri olarak kabul ediliyor ve ona karşı bir savaş başlatılmış durumda. Hep aynı masal! Ya pis burjuvalara kul köle olacak, pis huralelerine boyun eğeceksin ya da bu kurt sürüsü tarafından ezileceksin. Ancak "Son gülen iyi güler!" Fransız atasözü böyle der.

İlk andan itibaren Deli Avo'nun iyi bir unsur olduğunu ve

* Misyon, görev.

...silahlarıyla üzerime saldırarak, neredeyse anadan doğma soydular.

Deli Avo on sekiz yaşında yiğit bir delikanlı.

kendisinden faydalanılabileceğini gördüm. Hemen yanıma çağırıp tavsiyelerde bulundum, öğütler verdim, nutuklar çektim. Artık tam bir devrimci sosyalist oldu. Dzabilvar devrimci hareketinin etkin saflarında Deli Avo'nun önemli bir rolü olacak.

Geçen gün Komraş köyünden iki Kürt iade-i ziyarette bulundular. Evde misafirleri ağırlamaya yetecek kadar yiyecek yoktu. Deli Avo'ya bundan bahsedince:

“Sen merak etme...” dedi ve gitti.

Az sonra iki besili tavukla döndü. Haşladık, yedik. Ömrümde hiç bu kadar lezzetli tavuk eti yememiştim. Misafirlerle birlik oldum ve tavukları nereden bulduğu konusunda Avo'yu biraz sıkıştırdık.

“Res Serko’nun bahçesinden çaldım. Karısıyla iki gelini de tam oradaydı.”

Buna hepimiz çok güldük. Kürtler Avo’nun becerisine hayran kaldılar. Bana göre ise, bu eylem, asırlardır sömürülenlerin nihayet isyanı ve haklarına sahip çıkma pratiği idi.

Dzabilvar’da partimize katılan bir başkası da Sımların Vartan oldu. Kendisi Res Serko’nun ırgatlarından biriydi. İki gün önce o pis yaratık Vartan’ı hem hırsızlık hem de tembellikle suçlayarak kovmuş. Bunu duyunca Vartan’ı hemen yanıma çağırdım ve boyun eğmemesi için bastırdım; kendisini tekrar yanına alması için Res Serko’yu zorlamasını söyledim. Ancak onu ikna etmek mümkün olmadı.

“Hayır, en iyisi özür dileyeyim. Der Sahak aracı olursa beni affeder. Res Serko kötü adam değildir.” dedi.

Köle zihniyetinin nerelere vardığını görüyor musunuz!

Bu aşağılayıcı tavırdan vazgeçmeyi saatlerce süren bir uğraştan sonra kabul ettirebildim. Sonuçta, Res Serko’ya doğrudan

benim gitmeme ve sorunu incelemek üzere bir kurul oluşturulmasını talep etmeye karar verdik. Ancak Res Serko bu haklı isteğimizi karşılamaya yanaşmadı. Ben de dün o pis yaratığa tehdit dolu bir nota döşenip Deli Avo ile gönderdim. Bu konuyla ilgili olarak benimle görüşmeye Der Sahak gelecekti.

... bu eylem, asırlardır sömürülenlerin nihayet isyanı ve haklarına sahip çıkma pratiği idi.

Eğer talebimize tatmin edici bir yanıt verilmezse işler değişecek.

Deli Avo için Serko'nun harmanını veya ahırını ateşe vermek çok zevkli olacak. Hele provokasyonunu sürdürsün bakalım!

Biraz para gönderin.

Deli Avo için Serko'nun harmanını veya ahırını ateşe vermek çok zevkli olacak.

[Dünyanın bütün işçileri, pazar günü Mıgırların harman yerine davetlidir.]

III

Dzabılvar, 20 Ekim 1908

Sevgili Yoldaşlar

Tahmin ettiğim ve daha önceki mektubumda size de biraz olsun hissettirdiğim gibi Res Serko-Sımların Vartan meselesi ciddi bir hal aldı.

Bildiğiniz gibi, Vartan, Serko'nun yanında ırgattı. Serko, Vartan'ı ahlaksızlık ve tembellikle suçlayarak kovmuş, ben de sefil proletaryanın haklarını savunmak için hemen müdahale etmiştim.

Der Sahak, Res Serko'nun elçisi olarak bana geldi ve Res Serko'nun Vartan'dan memnun olmamasına rağmen, perişan haline acıdığı için, onu, çalışkanlığı ve dürüstlüğü konusunda kefil olmam şartıyla affetmeye hazır olduğunu söyledi.

Ortaçağ ruhbanlığı, tarımsal kapitalizm ve köy burjuvazisinin, haykıran devrim karşısında geri çekilmeye başladıkları aşikârdı. Bu, Dzabılvar'daki ilk zaferimizdi ve bundan mümkün olduğunca faydalanmak gerekiyordu.

...haykıran devrim karşısında

Görüşme esnasında yanımızda bulunan Sımların Vartan, papazın söylediklerini duyunca, kendinden geçip teşekkürler etmeye, kollarını açıp Res Serko için dualara başladı. Minnetini belirtmek için *Der Sahak*'ın ellerine sarılıp öpmek istiyordu.

Bu köle ruhlu yaratığı bir güzel haşladım ve derhal odayı terk etmeye davet ettim.

*Derderle** yalnız kaldığımızda ona: “Res Serko’nun tavizleri, hiçbir şekilde taleplerimizi karşılamıyor.” dedim.

“Daha ne istiyorsunuz? Res Serko, Vartan’ı tekrar yanına almaya razı işte.” deyince, ben de ona:

“O ikincil bir mesele, aslolan temel ilkelerdir!”

Ardından, bilimsel sosyalizmin toprak sorunuyla ilgili açılımlarını anlatmaya başladım. Köylülerin evlerini ve toprak mülkiyetlerini ancak sosyalist mülkiyete ve sosyalist üretime geçerek kurtarabileceklerini, bireysel mülkiyetin köylüyü kayba sürükleyeceğini, kapitalist kitle üretimi karşısında, köylünün eskimiş üretim yöntemlerinin dışlanacağını anlattım. Engels, Kautsky, Marks, Şişko, Brambolin, Çernov, Vihliyanov ve başkalarının bu konudaki görüşlerini hatırlattım.

Zavallı *Der Sahak*, yüzlerce yıllık karanlığın körleştirdiği gözle-

* Halk ağzında papaz.

rini iri iri açmış bana bakıyor, arada mırıldanıp duruyordu: “İyi de, allasen, tüm bunların Vartan’ın kovulmasıyla ne ilgisi var?”

Sonuçta Res Serko’ya ulaştırmak üzere son kararımızın ne olduğunu sordu.

Daha sonra inkâr veya tahrif edilmemesi için isteklerimizi yazılı olarak bildirdim. Bunlar, daha sonraki görüşmelere temel oluşturacak asgari taleplerimizdi.

a. Res Serko, Sımların Vartan’ın kovulduğu günden, işe başlayacağı güne kadar olan gündeliklerini ödemeli.

Sımların Vartan, Der Sahak’ın ellerine sarılıp öpmek istiyordu. [Çağrı]

yüzlerce yıllık karanlığın
körleştirdiği gözlerini iri iri açmış...

b. Gündeliğe zam, iş saatlerinde azalma.

c. İrgatlar için emekli sandığı.

d. İş kazalarına karşı sigorta.

e. Res Serko, Sımların Vartan'ı yanında en az yirmi yıl çalıştıracığını garanti etmeli.

f. Res Serko, bu meselenin çözüme kavuşmasında partimizin kendisine sunduğu hizmetlere karşılık olarak, partinin Dzabilvar kasasına önemli bir miktar bağışta bulunmalı.

Gördüğünüz gibi, meseleyi tamamen ilkesel zemine çekmeyi başardım.

Der Sahak başını manalı manalı sallayarak uzaklaştı. Birkaç gün geçmesine rağmen herhangi bir cevap alamadım. Vartan sabırsızlık belirtileri göstermeye başladı.

"Madem Res Serko beni affetmiş, gidip işime başlayayım." deyip duruyordu salak. Böylece, kişisel çıkarı uğruna milyonlarca proleterin hakkını bencilce ayaklar altına almak istiyordu.

Sonunda geçen akşam, cevabın gecikmekte olduğunu dikkate alarak, Deli Avo'yu tam yetkili temsilcimiz sıfatıyla kesin cevabı almak üzere Res Serko'ya gönderdim. Sağlam bir devrimci ruha sahip bizim Avo yoldaş, anlaşılan biraz sert bir üslup kullanmış ve Serko'nun evinden dövülerek atılmış. Bu olaydan az sonra Der Sahak yanıma gelip, Res Serko'nun artık Vartan'ın adını bile duymak istemediğini bildirdi.

Bu açık bir savaş ilanıydı. Kapitalizm ve obskürantizmin birleşik güçleri, yoksul sınıfın iki buklüm sırtına çökmüştü. Bu bariz provokasyona karşı sessiz kalmak, harekete geçmemek olmazdı. Aynı gece sıcağı sıcağına bir çağrı-bildiri hazırladım, Deli Avo da şafak vakti götürüp kilişenin duvarına yapıştırdı.

“Dzabilvar Emekçi Sınıfı!

Alarm verildi!

Bildiğiniz gibi, Sımların Vartan ile Res Serko arasındaki olayda partimizin barışçı çabalarına rağmen tarımsal kapitalizm, toprak işçisi proletarya kitlesine karşı amansız bir savaş ilan etmiş durumda. Harekete geçmemek ve susmak bizce alçaklıktır! Dzabilvar'ın karanlık güçleri, işçi sınıfının haklarını silip atmak ve onca fedakârlıklarla elde ettiğimiz, yeni doğmuş özgürlüğümüzü tepelemek için teşkilatlandılar.

Dünyanın Bütün İşçileri!

Pis bir burjuvanın, Dzabilvar'da, altmış milyon emekçinin haklarını ayaklar altına almasına göz mü yumacaksınız? Bu mümkün değil! Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için... Sloganımız bu olmalı. Tüm dünya işçileri kitlesel protesto mitingi için pazar günü Mıgırların harman yerine davetlidir. Yoldaş

Serko'nun evinden dövülerek atılmış.

Pançuni, Yoldaş Avo ve tarım kapitalizminin kurbanı Sımların Vartan konuşmacı olarak söz alacaklar.

Kahrolsun kapitalizm!

Kahrolsun *obskürantizm*!

Yasasın sosyalizm!

Yaşasın proletarya!

Yaşasın 1 Mayıs!"

Ne yazık ki bugün normal iş günü olduğundan tüm köy halkı çalışmak üzere erkenden tarlalara gitti. Başka bir sorun da Dzabilvar'da benden başka tek bir kişinin, papazın bile okuma yazma bilmemesi. Her şeye rağmen bildirinin akşamleyin işlerinden dönen köylüler üzerinde etkili olacağını ümit ediyordum. Derken, Deli Avo nefes nefese koşarak geldi:

"Kâğıdı kilise duvarından yırtıp almışlar."

Kulaklarıma inanamıyordum. Bu vahim olayın gerçek olup olmadığını tespit etmek amacıyla Avo'yla birlikte kiliseye gittim. Evet, gerçektir. Çağrı-bildiri parça parça olmuştu. Sadece, kötü ellerin paralayamadığı iyi yapışmış birkaç parça kalmıştı. Eh, Deli Avo bildiriye yapıştırmak için suyu ve unu esirgememişti.

Bu melaneti kim yapmış olabilirdi? Köylülerin hepsi tarlaydaydı, kilisenin çevresinde kimse yoktu. Komplo çok sinsice hazırlanmıştı besbelli. Öyle ya da böyle, kesin olan şu ki, *reaktsia** barışçıl olamazdı. Aksine, bu yeni eylemiyle provokasyon azgınca öne çıkıyordu. Geri adım atmamalıydık. Hemen bir karşı eylem düzenlemeye karar verdim. Eve döndüm. Ucuna kırmızı bir bez bağlı uzun bir sopayı Deli Avo'nun eline tutuşturdum, Sım-

* Gericilik.

ların Vartan iş aletlerini omuzladı, ben de başlarına geçtim; böylece topluluğumuz Dzabilvar'ın ana sokaklarında tur attı.

Debout, les damnés de la terre!

Debout, les forçats de la faim!

Der Sahak'ın evinin önüne geldiğimizde söylemeye başladığımız devrimci sosyalizm şarkısı Enternasyonal, Dzabilvar'da sanırım ilk kez yankılanıyordu. Evlerdeki çocuklar bu emekçi savaş çağrısını duyup bize katıldıklarında kalabalık görülecek bir hal almıştı.

Göstericiler Res Serko'nun evine vardığında, coşku doruktaydı.

“Çocuklar! Hainin camlarını aşağı indirin.” diye haykırdım.

Fakat, maalesef Res Serko'nun pencerelerinde cam yoktu. Oysa cam olsaydı, onların paramparça oluşu mutlaka büyük bir etki yaratacaktı.

Giderek coşan Deli Avo, hıncını Res Serko'nun çayırda otlayan eşeğini taşıyarak aldı. Hatta bıçak çekip eşeğin üzerine yürümek istedi; ancak gereksiz kan dökülmesine mahal vermemek için anında engel oldum.

Sonunda, kitle memnun bir halde dağıldı.

Evet, gerçektir. Çağrı-bildiri parça parça olmuştu.

Evlerdeki çocuklar bu emekçi savaş çağrısını duyup bize katıldıklarında kalabalık görülecek bir hal almıştı.

Gördüğünüz gibi Dzabilvar'da durum çok gergin. Bakalım işin sonu nereye varacak? Biz her ne suretle olursa olsun, kavgayı sürdürmeye ant içtik!

Acele para gönderin biraz.

Not: Mektubuma son noktayı koyduğum şu an, çağrı-bildirinin yırtılmasında karanlık gerici güçlerin parmağı olmadığını, bildiriye, kocakarı Maro'nun, kâğıdın arkasına sürülmüş olan cıvık hamura iştahı kabaran keçisinin yırtıp yediğini öğrenmiş bulunuyorum.

Genel hava ise aynen, olduğu gibi sürüyor. Miting pazar günü mutlaka yapılacak.

... kâğıdın arkasına sürülmüş olan cıvık hamura iştahı kabaran keçi... [Manifesto]

IV

Dzabilvar, 2 Kasım 1908

Sevgili Yoldaşlar

Mevziler giderek daha açık bir nitelik alıp belirginleşiyor ve sınıf mücadelesi Dzabilvar'daki doğal *evolutsiasını** tamamlıyor. Bilinçli unsurlar yavaş yavaş devrimci bayrağımız etrafında toplanıyorlar. Toprak işçileri (Sımların Vartan), aydın gençlik (Deli Avo) ve öğrenciler de bizim yanımızda. Her halükârda safları sıklaştırmak ve nihai kavgaya hazırlanmak kaçınılmaz. Zira gerici güçler boş durmuyor, bize yönelik sinsi mücadelelerini sürdürüyorlar.

Örneğin; geçen mektupta sözü edilen Mıgırların harmanındaki büyük miting, toprak işçilerinin, aydın gençliğin ve devrimci unsurların katılımıyla pazar günü gerçekleştirilirken, öte tarafta, Res Serko'nun evinde, köyün büyük-ağa takımı, ruhban sınıfı ve karanlık *reaktsia* güçleri toplanarak şeytanca bir fikir ürettiler. Buna göre Birleşik Derneğe müracaat edecekler ve

* Evrim.

masrafların yarısı köylüler tarafından karşılanmak üzere Dzabilvar'da bir okul açılmasını isteyeceklerdi.

Böylece bu pis burjuvalar, Dzabilvar öğrenci gençliğini pençelerine alıp bu körpe beyinleri köreltmek, tertemiz yüreklerini köle zihniyetiyle yoğurmak ve bütün bir gelecek kuşağı yok etmek istiyorlardı. Tehlike büyüktü ve acilen müdahale edilmesi gerekiyordu.

Hemen Deli Avo'yu dul bir kadın olan Sara'ya gönderdim, oğlu Garo'yu çağırttım. Garo dokuz yaşında uyanık bir veletti. Arkadaşlarını ertesi gün bizim bahçede toplamasını, çocuklar için bir eğlence düzenlediğimi söyledim.

Davetim büyük sevinç yarattı. Pazartesi günü, on-on iki kadar çocuk bahçeye doluşmuştu. Bazı oyunlar oynadılar. Daha sonra çocukları etrafıma topladım ve kendilerine nasıl dehşetli bir tuzak hazırlandığını, buna karşı nasıl bir tavır almak gerektiğini anlattım.

Haklarını birer birer hatırlattım. Hangi durumlarda dersleri boykot edebileceklerini, öğretmenlerine ne zaman isyan edebileceklerini, onları ne zaman ve hangi yöntemlerle cezalandırabileceklerini açıkladım.

Sözlerim derin bir etki yarattı. Çocuklar dersleri boykot etmeye hazır olduklarını belirttiler.

Birkaç gün sonra tekrar toplanarak, kendine özgü programı ve işleyişi olan Dzabilvar Öğ-

... aydın gençlik (Deli Avo)...

Garro dokuz yaşında uyanık bir veletti.

şılama hazırlıyoruz ona. Deli Avo, kritik anda çocukları silahsız bırakmamak için sopaları şimdiden hazırladı.

Elde ettiğimiz bilgilere göre, Birleşik Derneğin Arapkir temsilcisiyle yapılan görüşmeler başarıyla sonuçlanmış ve halihazırda, öğretmenin gelişini bekliyorlarmış. Bu adam kim? Hangi ilkelere veya fikirlere hizmet ediyor? Onu hiç tanımıyorum. Ancak her halükârda ona karşı amansız bir savaş yürütmek gerekiyor. Bu kesinlikle şart.

Sımların Vartan ve Deli Avo, Birleşik Derneğin okulunun açılmaması için Dzabilvarlı kadınlar arasında ateşli bir propaganda yürütüyorlar ve o okul yüzünden çocuklarının Allahsız olacaklarını, *Surp** Lusavoriç'i** inkâr edip *Pırot**** olacaklarını, vb. söylüyorlardı. Bu propaganda köyde büyük kaygı yaratıyor;

* Aziz.

** Ermenilerin Hıristiyanlığı kabul etmelerini sağlayan Aziz Krikor Lusavoriç.

*** Halk ağzında Protestan.

Ona görkemli bir karşılama hazırlıyoruz.

Bunun üzerine ona partimizin işleyişini açıkladım. Bizlerin birer partili olarak özgür düşünceli ve inançsız olmak zorunda olduğumuzu, ancak bireyler olarak da inanç sahibi, hatta bağnaz olma özgürlüğümüzün olduğunu anlattım; öyle ki, Sımların Vartan ve Deli Avo bu konuda partili olarak değil, tamamen birey olarak hareket etmekteydiler ve biz her ne surette olursa olsun partili arkadaşların şahsi inanışlarına karışamaz, onları baskı altına alamazdık.

Der Sahak sessizce uzaklaştı. Yaptığım açıklamaları kavraya-

hatta Der Sahak dün biz-zat gelerek benden, arkadaşlarımı bu tür kafa karıştıracı, köyde kaygı ve heyecan yaratıcı konuşmalar yapmamaları konusunda uyarmamı rica etti.

Buna cevaben, güçlü bir kanıt olmak üzere, kendisine programımızı ve platformumuzu okudum; böylece partimizin dinsel sorunlara nasıl bir dünya görüşüyle baktığını, bize bağnazlık yakıştırmının ne büyük bir çelişki olduğunu gösterdim.

“Ama bu tür sözler yayıyorlar.” diye üsteledi Der Sahak.

mamıştı besbelli. Herhangi bir özgür fikrin köle fikirliler tarafından anlaşılmasının ne kadar zor olduğunu bilirsiniz.

Para konusundaki son talebim cevapsız kaldı. Bu konunun benim için hayati önem taşıdığını bilmenizi rica ederim.

Der Sahak sessizce uzaklaştı.

V

Dzabilvar, 10 Kasım 1908

Sevgili Yoldaşlar

Gönderdiğiniz mektubu ve talimatlarınızı aldım. Benim de dünyaya bakışım sizinkiyle tamamen uyuyor. Bir taraftan Ermeni burjuvazisine ve işbirlikçisi ruhbanlara, kapitalizme, yerleşik eski düzene, kirlenmiş değerlere, aile bağlarına ve dini prangalara karşı amansız bir savaş vermek, diğer taraftan, komşu milletlere, Kürtler'e, Yezidiler'e, Kızılbaşlar'a ve Lazlar'a kardeşçe sevgi ve birlik elini uzatmak gerek.

Mektubunuzu alır almaz Komraş köyüne gittim, orada bir hafta kadar kalıp Kürtler'e sevgi ve kardeşlik vaaz ettim. Partimizin kendilerine karşı düşmanca bir art niyetinin asla olmadığını, aksine, kendileri ile uzlaşma sağlamayı ve mücadeleyi birlikte yürütmek istediğini söyledim.

Komraş'ta ilk Kürt kulübünü kurdum ve adını "Komraş Sosyal Devrimci Karl Marks Kulübü" olarak belirledim. Uygun bir merkez bulunana kadar toplantılar şimdilik bir ahırda yapılacak. Kulübün başkanı Keleş Mırgo; ondan daha önceki mektuplarım-

Uygun bir merkez bulunana kadar, toplantılar şimdilik bir ahırda yapılacak. [Manifesto]

da bahsetmiştim. İşlediği birtakım cinayetler dolayısıyla senelerdir içerde olan ve Meşrutiyet nedeniyle ilan edilen genel afftan yararlanarak hapisten çıkan namlı yiğit Haso ise sekreter oldu. Kahramanlara özgü iyi bir hamurdan yoğrulmuş Haso, kritik anlarda çok faydalı olabilir. Karl Marks Kulübü bilhassa Kürt ve Ermeni toplumlarında kurtarıcı rol oynamayı hedefliyor.

Dzabilvar'da bir kooperatif kurma çabalarım sonuçsuz kaldı. Bu aptal köylüler akıllarını okulla iyice bozmuş durumdalar ve bu amaçla şimdi kilisenin yanında bir bina yapmaya çalışıyorlar. Varsın yapsınlar, daha sonra neye yarayacak göreceğiz!

Hatırlayacağınız gibi, çağrı-bildirimizi Maro'nun keşisinin yırtıp yediğini bildirmiştim. Hayvan geçenlerde öldü. Maro, keşinin benim bildirim yüzünden zehirlendiğini iddia ederek şimdi bizi suçluyor; çünkü *reaksiyonerler* bildiride yazdıklarımın büyümlü şeyler olabileceğini söylemişler kendisine. Bu tatsız olay bildirilerimizin prestijini çok sarstı. Öyle ki, iki gün önce okul sorunuyla ilgili olarak hazırladığım bildiriye, zehirlenmekten korktukları için kimse el sürmek istemedi. Tüm karanlık güçlerin bize karşı *liga** oluşturduğu böyle bir ortamda esaslı adımlar atmak çok güç. Bununla birlikte okul sorununa ilişkin olarak sürdürdüğümüz ateşli mücadele tümüyle sonuçsuz kalmadı. Res Serko adına geldiğini söyleyen Der Sahak anlaşma yapmak üzere beni onun evine davet etti; çünkü Dzabilvar burjuva sınıfının provokasyonları karşısında geri adım atmamaya kararlı olduğumuzu iyice anlamışlardı.

O *derdere*, parti temsilcimizin görüşme yapmak üzere pis burjuvanın ayağına gitmeyeceğini, şayet Res Serko'nun bir sorunu varsa merkezimize gelebileceğini bildirdim. Bu cesur tavrımız Sımların Vartan, Deli Avo ve Garo üzerinde derin bir etki

* Birlik.

bıraktı. Der Sahak gitti ve ertesi gün Res Serko'nun gelmeyeceği haberini getirdi; zira Sımların Vartan'la ve Deli Avo'yla yüz yüze gelmek istemiyormuş. Şu küstah kapitalistin ruhunun karanlığını görüyor musunuz?

Der Sahak temasların kendi evinde yapılmasını önerdi. O pis yaratık da orada olacaktı tabii.

"Partim ortaçağ ruhbanlığı önünde eğilmez!" oldu cevabım.

... hazırladığım bildiriye, zehirlenmekten korktukları için kimse el sürmek istemedi.

Temaslar birkaç gün sürdü ve sonunda görüşmelerin tarafsız topraklarda, Komraş köyündeki Karl Marks Kulübü'nde yapılmasına karar verildi.

Arabuluculuk görüşmesi, dün adı geçen kulüpte gerçekleşti.

Res Serko çok uzlaşmacı bir tutum izledi. Hatta yeni okulun başöğretmeni olmamı önerdi. Bu, burjuvazinin beni satın almak için kirli bir oyunuydu. Tabii ki reddettim ve aşağıdaki vazgeçilmez taleplerimizi sundum:

Kilisenin yanında yapılan okul binasının yıkılarak tarafsız bir yerde ortaçağ etkisinden uzak yeni bir bina yapılması.

Öğretmen seçiminin, kurmuş olduğum Öğrenci Birliği'ne bırakılması.

Karma sınıfların kabul edilmesi.

Sosyalist eğitimin zorunlu tutulması.

Din bilgisinin kaldırılması.

Öğrenci Birliği'nin resmen tanınıp onaylanması.

Taleplerimizin ne kadar ılımlı olduğunu görüyorsunuz; ancak, Res Serko ve Der Sahak anlaşmaya yanaşmadılar.

Önümüzde tam bir uçurum açılmış durumda.

Gelecek, kritik olaylara gebe.

Karl Marks Kulübü, sekreteri vasıtasıyla, savunduğumuz davayı takdir ettiklerini bildirdi. Bu çok cesaretlendirici bir durum.

Lütfen para gönderin.

VI

Dzabilvar, 6 Aralık 1908

Sevgili Yoldaşlar

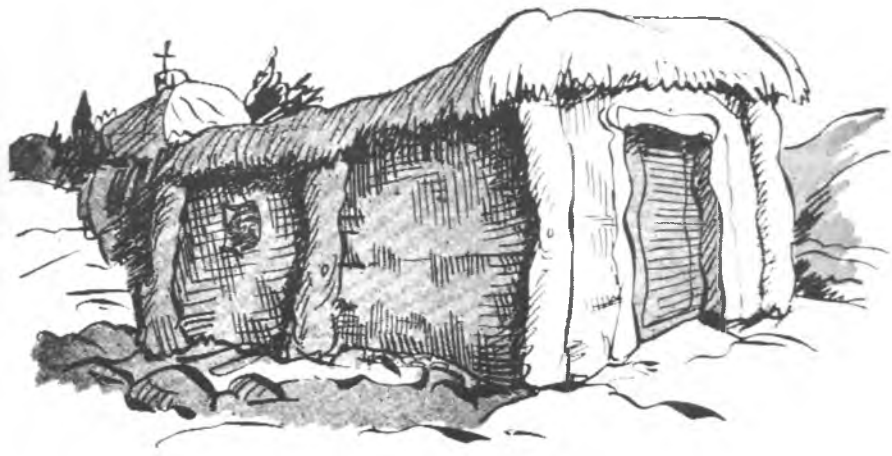
Yaşasın Devrim!

Yaşasın Özgürlük!

Tahmin ettiğim gibi kritik *moment** geldi çattı ve devrim Dzabilvar'da bayrağını açtı. İki günden beri kuşatılmış durumdayız, köy halkı ile bütün ilişkimiz kopmuş durumda. Tarihi olaylar cereyan etti. Partimizin o kritik anlarda ne kadar temkinli hareket ettiğini ortaya koymak, karanlık güçlerin aşağılık ve rezil tavırlarını kanıtlarıyla göstermek için bu olayları en ince ayrıntısına kadar anlatmak gerekiyor.

Bir hafta önce kilisenin yanındaki okul inşaatı bitmişti. Tah-tadan, geniş bir salon ve öğretmene ayrılmış küçük bir bölme-den ibaret, çamur sıvalı bu okul binası çağdaş Alman çocuk eği-timi sisteminin mimari gereksinimlerini karşılamaktan tama-men uzaktı. Ancak mesele bu değil.

* An.

... okul binası çağdaş Alman çocuk eğitimi sisteminin mimari gereksinimlerini karşılamaktan tamamen uzaktı.

Okul binası inşaatının tamamlandığını ve yeni öğretmenin buraya gelmek üzere Arapkir'den yola çıktığını öğrenir öğrenmez, Dzabilvar'ın faal devrimci güçlerini, Sımların Vartan, Deli Avo ve Öğrenci Birliği başkanı Garo'yu mevcut durumu görüşmek ve tavrımızı belirlemek üzere çağırdım.

Deli Avo köklü çözüm olarak okul binasını bir an önce yakmayı önerdi. Ancak ben bu yöntemi biraz *untact** buldum. Arkadaşlara çok serinkanlı olmamız ve aşırı yöntemlere başvuran düşmanlarımız gibi davranmamamız gerektiğini açıkladım. Ha, eğer Avo, partimizin resmi girişimi olmadan, düpedüz bireysel sorumluluğuyla böyle bir şey yapmak isterse o zaman ben de şahsen ona yandaş olabilirdim; zira her konuda özgür bir görüşe sahip olan partimiz, yoldaşların şahsi davranışlarına herhangi bir şekilde kısıtlama getiremez.

Uzun tartışmalardan sonra, öğretmenin Dzabilvar'a vardığı gün, partimizin ona karşı bir gösteri düzenlemesine karar verildi. Eğer bu gösteri sonuçsuz kalacak olursa öğretmeni dövecek-

* [İng.] Uygunsuz.

tik; ancak parti adına değil, bireyler olarak. Çünkü fikirlerinin zaferi için söz ve kalemden başka silah tanımayan partimiz bu gibi cebri yolları asla kabul edemez.

Pis burjuvazi ve kara ruhbanların karanlıkta ördüğü bir komploya kurban gitmemek için, uyanık davrandım ve okul sorununa ilişkin açık, bilinçli tavrını zaten sergilemiş olan Komraş Karl Marks Kulübü sekreteri Haso'yu daha baştan yanımıza çağırdım.

Sonunda, iki gün önce, öğretmenin öğleye doğru Dzabilvar'a varacağı haberini aldık. Res Serko, Der Sahak, Serko'nun iki oğlu, Siho Can, Pirenlerin Haro, Goloşların Seto, köyün büyük-ağa takımı, hık deycileri, çanak yalayıcı dalkavukları hep birlikte burjuvazinin resmi temsilcisini karşılamaya gitmişlerdi.

... hep birlikte burjuvazinin resmi temsilcisini karşılamaya gitmişlerdi.

Sanki büyük bir toplumcu-devrimciyi veya hayatını adanmış bir kahramanı karşılıyorlardı.

Uygun yerlere mevzilenmek için hemen kilise yakınında toplandık.

Kortej göründü. Öğretmen ve beraberindekiler kilise yakınında durup atlarından inince gösteri başladı.

“Kahrolsun gericiler, kahrolsun hainler, kahrolsun yalancı okulseverler, kahrolsun iki yüzlü öğretmenler! Yaşasın devrim, yaşasın proletaryanın öz bilinci, yaşasın Dzabilvar aydın gençliği!” haykırıışları yeri göğü inletiyordu.

Karanlık güçlerin şaşkınlığı ve korkusu görülmeye değerdı. Der Sahak hemen yanıma koştı ve gösteriye son vermemiz için yalvardı.

“Devrim Dzabilvar’da patladı, bu selin önüne geçmek imkânsız.” diye cevapladım.

O esnada keskin bir çığlık duyuldu. Deli Avo bireysel sorumluluğuyla bir taş alıp öğretmenin alnına fırlatmış ve onu yaralamıştı. Kan akıyordu, ortama kargaşa hakimdi. Res Serko, Siho Can, Pirenlerin Haro ve Goloşların Seto zavallı Avo’ya vahşice saldırdılar, o da şaşırılmış bir halde bize sığındı.

Biraz ötede, elinde kalm bir sopayla bekleyen Karl Marks Kulübü sekreterine seslendim:

“Yetiş Haso!”

İşte o zaman mücadele kızıştı. Ben, Avo, Garo, Sımların Vartan ve Haso kalabalığı güçlükle yarıdık ve okula sığınıp kapıyı sıkıca kapattık.

Kavga esnasında birkaç *reaksiyoner* kafa yaralandı. Bizden zarar gören olmadı.

Daha önce hazırlamış olduğumuz kızıl bayrağı hemen okulun damına diktik. Ahali üzerinde etkisi çok büyük oldu.

İki günden beri okulda kuşatılmış haldeyiz. Karanlık güçlerin, halkın malı olan bir binadan bizi zorla dışarı çıkarmak için hükümete başvurduklarını duyuyoruz. Bakalım ne olacak?

Filizlenen, şiddet siyasetidir. Pöh! Esas renklerini gösterebiliriz bakalım, biz geri adım atmıyoruz.

Şimdilik acele para gönderin.

Deli Avo bireysel sorumluluğuyla bir taş alıp...

Karl Marks Kulübü sekreterine seslendim: “Yetiş Haso!”

VII

Dzabilvar, 14 Aralık 1908

Sevgili Yoldaşlar

Kuşatma hali devam ediyor ve biz, sekiz günden beri, savaş gereksinimleri doğrultusunda takviye ettiğimiz okul binasında mahsur durumdayız. Öğrenci Birliği Başkanı Garo'nun anası Sara da saflarımıza katıldı. Bu akıllı kocakarıyla el işaretleriyle anlaşmak gerekiyor, zira hepten sağır. Sara'nın katılımıyla hemen "Dzabilvar Bilinçli Kadınlar ÖNCÜ Birliği"ni ve ona destek niteliğindeki "Dzabilvar Ermeni Kadınları FEDAKÂR Grubu"nu kurmaya giriştim. Bu sonuncu örgüt kesin bir ihtiyaç halini almıştı; zira birkaç günden beri mayasıldan kıvranıyordum ve fedakâr bir kadının bakımına ihtiyacım vardı.

Kuşatma altında olmamıza rağmen sekiz gündür boş durmadık. Yeni kurduğumuz Öncü birliği vasıtasıyla, partimizin Türkiye, Rusya, İran ve Amerika komitelerine, alt komitelerine ve yoldaşlara resmi bir bildiri gönderdim. Bu bildiriyle önem arz eden son olayları en ince ayrıntısına kadar açıkladım ve partimizin ne kadar temkinli, iyi niyetli ve fedakârane davrandığını, acı olayların tüm sorumluluğunun, komplolar düzenleyen karanlık güçlere

Sara, Dzabilvar Bilinçli Kadınlar Öncü Birliği
ve Dzabilvar Ermeni Kadınlar Fedakâr Grubu...

nalbant Mıgo, henüz kişisel menfaati genelin menfaati uğruna feda etme gerekliliği ilkesini anlayabilecek yüksek bilinç düzeyine erişmiş değil.

Üçüncü bildiri toprak işçileri tarafından kaleme alınmıştı ve bu vesileyle, bir kez daha mülksüz proletaryanın toprak kapitalizmine karşı protestosunu haykırıyordu.

Daha sonra Komraş Köyü Karl Marks Kulübü'nün sarsıcı Manifestosu yayımlandı. Dzabilvar'da, barikatlarda mücadele veren fikirdaşlarına uzatılmış bir dost eliydi bu. Sıcak bir dille kaleme alınan bu bildirinin genelde tüm yoldaşlar üzerinde yüreklandirici etkisi oldu.

* Mantık.

ait olduğunu anlattım. Bir örneğini size göndermekte olduğum bu açıklama, göreceğiniz gibi mantıklı bir temele, sağlam bir *logikaya** ve belirli bir bakış açısına sahip.

Daha sonra, aydın gençlik tarafından, Dzabilvar işçi sınıfına hitaben bir bildiri hazırlandı. Bu, ateşli bir genel grev çağrısıydı ve mevcut şartlar içinde her bilinçli işçinin kutsal görevi buna uymaktı. Fakat ne yazık ki

Beşinci bildiri Dzabilvar Bilinçli Kadınlar Öncü Birliği'nin ilk bildirisiydi ve Dzabilvarlı tüm kadınları, bizim etrafımızda, okulun tepesinde yükselen kızıl bayrak altında toplanmaya çağırıyordu.

Son olarak da Dzabilvar Ermeni Kadınlar Fedakâr Grubu'nun bildirisi çıktı. Tüm Ermeni kadınlarını, acilen biraz şifalı ot toplayıp kaynatmaya davet eden bu dokunaklı çağrı, partimizin, az önce de söylediğim gibi, mayasıldan mustarip Dzabilvar temsilcisine yönelik bir sempati gösterisiydi. Bu nazik ihtimam karşısında, hemen bir miting düzenleyip Ermeni Kadınları Fedakâr Grubu'na partimiz adına alenen teşekkür etmeyi görev bildim. Deli Avo konuşmamı çok heyecanlı görünen Yoldaş Sara'ya hareketlerle tercüme etti.

Öte yandan, Res Serko ve Der Sahak ile temaslar başlamış bulunuyor. Res Serko üç gün önce geldi, okulu boşaltmamızı, barış yapılmasını ve köyün artık huzura kavuşmasını istedi. Hatta okulu şimdilik kapalı tutacağına, öğretmeni geri göndereceğine ve okul müdürlüğünü koşulsuz bana bırakacağına söz verdi.

Bu barışçı öneriler tabii ki kabul edilemez. Biz fikir savaşı, devrimci faaliyet istiyorduk; hareketsizlik ve ölüm sessizliği değil!

“Biz hepimiz Ermeniyiz, kardeşiz. Niçin kardeşçe yaşamayalım, niçin kavga edelim?” diye tekrarlayıp duruyordu o pis burjuva. Kavganın hayatın temel şartı olduğunu, sosyalizmin zaferi için sınıf mü-

cadelesinin şart olduğunu ve kan dökmeden iyi bir şey yapmanın mümkün olmadığını ise anlayamıyordu.

Kendisinin burjuvazinin temsilcisi olarak bizim azılı düşmanımız olması gerektiğini, bu yüzden kirli yollara başvurması, muhakkak polis marifetiyle bizi zorla okuldan çıkarması gerektiğini uzun uzun anlattım ona.

Deli Avo konuşmamı Yoldaş Sara'ya hareketlerle tercüme etti.

Res Serko muhtar olarak köye polis getirilmesine kesinlikle izin vermediğini, dahili kavgalar için hükümete başvurmaktansa ölmeyi tercih ettiğini söyledi.

Bu pis yaratığın, mensubu olduğu sınıfın gerektirdiği kara ruha bile sahip olmadığını görebiliyor musunuz? Aramızda amansız sınıf mücadelesi olması gerektiğini, bize karşı bütün kirli silahları kullanarak ihbarcılık, hainlik, iftira ve yeri gelince zorbalığa başvurmaları gerektiğini, bunlarsız pis burjuva sınıfının olamayacağını, kutsal devrimci mücadele verilmesi için ise o sınıfın mutlaka var olması gerektiğini tekrar tekrar anlattım, ama boşuna.

O aptal yaratık sürekli "Biz kardeşiz, biz Hıristiyan Ermenileriz. Birbirimizi sevmemiz, birlik içinde yaşamamız gerekir." diyordu.

Her şeye karşın ben kavgada direttim. Mücadele yaratmak için onca çabadan sonra, dik kafalı bir köylünün barışsever hissiyatı yüzünden, bütün o üç aylık emeğimizi ve çalışmalarımızı heba edemezdik. Bu, saflarımızda çok olumsuz bir hava yaratırdı.

Der Sahak, yarın yeni görüşmeler için bana gelecek.

Son adımlar yarın atılacak ve sonuçta o aptal Res Serko hü-

... hükümete başvurmaktansa
ölmeyi tercih ettiğini söyledi.

kümete başvurmaya, polisi müdahaleye çağırmaya mecbur kalacak. Bu, mücadelemizin nihai zaferi için şart.

Posta geldi; mektuplar, gazeteler, talimatlar elime ulaştı; ancak paradan eser yok. Lütfen bu hayati konuya önem verin.

Biz kardeşiz, biz Hristiyan Ermenileriz. Birbirimizi sevmemiz... [Çağrı]

VIII

Dzabilvar, 24 Aralık 1908

Sevgili Yoldaşlar

Sonunda devrimci faaliyet Dzabilvar'da en keskin halini aldı. Bugüne kadar proletaryayı, burjuvazi, ruhbanlar ve toprak sahibi soylulardan oluşan sömürücü unsurlarla bir arada tutan tüm sahte ve aldatıcı bağlar koptu, tuzla buz oldu. Köylü *massalarda** özbilinç uyandı. Belirli akımlar yaratılıp uzlaşmaz düşman unsurlar oluşturuldu. Bunların amansız ve vahşi mücadelesinden mutlaka iyi bir şeyler ortaya çıkacak.

Ancak olayları kronolojik sırasıyla anlatmak gerekiyor.

Res Serko'nun barış girişimi başarısız olunca hemen ertesi gün *Der Sahak* gelip sınıfdaşı o pis burjuvanın sözlerini neredeyse kelimesi kelimesine tekrarladı. Dzabilvar'daki fikriyatı yüce devrim mücadelesinin –ortaçağ Cizvitliğinin bu kara ruhlu temsilcisi buna “düşüncesiz kargaşa” adını veriyordu– son bulması için bize her istediğimizi yapmaya hazır olduklarını bildirdi.

* Kitle, yığın.

Devrimin, ruhbanların nasihatlerini asla kabul edemeyeceğini, savaşın başlamış olduğunu ve önünün alınamayacağını kendisine anlatmak zorunda kaldım.

“Fakat, amacınız ne?” diye diretiyordu, bu örümcek kafalı derder.

Yüce devrimci mücadeleyi vermek için bir amaca sahip olmak şarttı sanki. Samimi, adanmış devrimciler için mücadelenin kendisi zaten amaç değil miydi?

Her adımları, çıkar düşkünlüğüne dayalı bu kirli, soysuz yaratıklar için, bir insanın, ucunda illa bir fayda olmadan bir şeyler yapmasını anlamak mümkün değildi. Kuşkusuz “savaş savaş içindir” felsefi prensibini *Der Sahak* gibi geri kalmış kafaların

anlaması mümkün değildi; bu yüzden cevap vermemeyi uygun gördüm. Bu konuşma esnasında orada bulunan ve devrimci bilinci inanılmaz şekilde giderek artan Deli Avo bu provokasyona tahammül edemedi ve *Der Sahak*’ın kalpağını başından kaptığı gibi pencereden dışarı fırlatıp haykırdı:

“İşte bizim amacımız!”

Deli Avo’nun bu hareketinde ve haykırışında, görüldüğü üzere, tüm devrimci faaliyetimizin *psikologiasının* yoğunlaşmış ifadesi yatmaktadır.

“İşte bizim amacımız!”

Dzabilvar Ermeni Kadınları Fedakâr Grubu başkanı yoldaş Sara hemen *derderin* yanına koştu ve kendisine gerekli olan ihtimamı gösterdi.

Biraz sonra *Der Sahak* kendine geldi. Sakinleştiğinde, hayatının tehlikede olmadığını, sadece belli bir amaca yönelik devrimci bir taktikle karşı karşıya olduğunu, savaş bitene kadar yanımızda tutuklu olarak kalacağını söyledim.

Birkaç saat sonra *derderlerinin* dışarı çıkmadığını, üstelik kalpağının da dışarı atıldığını fark eden halk okulun önünde toplanarak “*Der hayr... Der hayr...*”^{*} diye bağırmaya başladılar. Tahta kepenklerden birini açtırarak papazı pencerenin yanına getirttim. Başı açık, elleri bağlıydı.

“İşte, devrimin ihanetinize cevabı!” diye bağırdım aşağıdaki güruha.

Çeyrek saat geçmeden tüm Dzabilvar binanın etrafında toplanmıştı. Res Serko, iki oğlu, Siho Can, Pirenlerin Haro, Goloşların Seto, nalbant Migo, kadınlar, gelinler ve genç kızlar, tüm çocuklar oradaydı. Ağlayıp sızlayarak, çığlık çığlığa papazlarını istiyorlardı. Gürültü giderek artıyordu.

Birden Komraş Köyü Karl Marks Kulübü sekreteri Haso pencereye çıktı ve tüfeğiyle havaya üç el ateş etti. Korkudan ödü kopan tüm burjuvazi ve bilinçsiz güruh kaçıştı, sokak sessizliğe gömüldü.

O günkü olaylar hemen tüm Dzabilvar’da büyük etki yarattı.

Ertesi gün görüşmeler tekrar başladı, ancak bu kez temsilciler bizim kapının eşiğinden içeri girmeye cesaret edemeyerek dışarıdan konuşuyorlardı. Biz, tabii ki kararımızdan dönmedik ve sadece kaba kuvvet karşısında harekete geçeceğimizi söyledik.

* Halk ağzında papaz.

Bütün hafta bu durum sürdü. Sonunda, aldatıcı barış tavizlerine asla karşılık vermeyeceğimizi anlayan Res Serko, Siho Can ve Pirenlerin Haro, üç gün önce uzun uzadıya ölçüp biçtikten sonra hükümete başvurmaya karar verdiler.

Bu, yorulmak nedir bilmeyen inatçı mücadelemizin muzaffer sonucuydu.

Haber aldığımıza göre bu akşam iki jandarma ve bir çavuş geliyormuş. Yarın büyük gün.

Ne yazık ki, bu kritik momentlerde para taleplerimiz hâlâ karşılanmış değil. Bu tavrınızı nasıl açıklamalı bilemiyorum.

Haso pencereye çıktı ve tüfeğiyle havaya üç el ateş etti.

[Vasili Kolupev]

IX

Dzabilvar, 4 Ocak 1909

Sevgili Yoldaşlar

Durum kötüleşti, iyice kötüleşti ve sonunda neler olacağını bilemiyorum. Daha önceki mektubumda belirttiğim gibi Dzabilvar burjuva sınıfının temsilcileri Res Serko, Siho Can ve Pirenlerin Haro kutsal fikir savaşıma geleneksel silahlarıyla karşılık verdiler: ihbar ve ihanet.

Acı tablo.

Çavuş, yanında iki polisle Dzabilvar'a vardığında, Res Serko ve hafiye arkadaşları haftalardır üslendiğimiz okul binasını gösterdiler. Bu, alçak yaratıkların bizi ikinci ele verişiydi.

Türk kardeşlerimize tabii ki karşı koymadık. Kendilerini dostça karşıladık ve hemen okuldan çıkarak evlerimize döndük. Ancak, ummadığımız nahoş bir olay meydana geldi. Çavuş ve polisler, Komraş Köyü Karl Marks Kulübü sekreteri yoldaş Haso'yu sabık haydut diye tutuklayarak götürdüler. Onun bizimle beraber fikir savaşı verdiğini ve Komraş köyünden temsilci delegesi olduğunu ve bu yüzden dokunulmazlığının olması gerektiğini açıklamaya çalıştım, ama nafile.

Türk kardeşlerimize tabii ki karşı koymadık.

“O Kürt, siz Ermeni, işinize niçin karışıyor? Okul nerdeee, Haso nerde! O adi bir haydut...” diyordu çavuş.

Ekspropriatsia hakkında Haso’nun görüşlerini bilmediğimi, ancak bir Kürt olarak Ermenilerin meselelerine karışmaya hakkı olmadığı şeklindeki yaklaşımın kabul edilemeyeceğini söyledim. Kendisine Vasili Kolupev’in, ırklar arasındaki yapay farklılıklar konusundaki görüşlerini açıklayarak, insan toplumunun çeşitli milletlere değil, belirli sınıflara ayrıldığını ve bu görüş doğrultusunda Yoldaş Haso’nun bir proleter olarak Deli Avo ve Sımların Vartan’la aynılaştığını anlattım.

Komraş Köyü Karl Marks Kulübü sekreteri
yoldaş Haso’yu sabık haydut diye tutuklayarak götürdüler.

Bütün bu kanıtların hiçbirisi fayda etmedi ve Haso tutuklu kalacağı Arapkir'e götürüldü.

Çavuş ve polisler tutukluyla birlikte Dzabilvar'dan uzaklaşır uzaklaşmaz, köyde bir bildiri dağıttırdım. İşte tarihi önemdeki bu bildirinin içeriği.

“Bilinçli halk!

İşte, dostunu ve düşmanını tanıdın. İşte, kutsal fikir müca-
delemize alçakça karşılık veren düşmanlarını gördün. Senin sar-
sılmaz iradeni kıramayan o iğrenç sınıf, vazgeçilmez, geleneksel
yöntemlerine, ihbar ve ihanete başvurmaktan çekinmedi. Evet,
Ermeni düşmanı bu Hamidvari karanlık ruhlular, hükümet ka-
pısına giderek polise başvurular ve bu alçakça hareketleriyle
ölüm fermanlarını imzaladılar. Önceki günden itibaren Dzabil-
var'da ihbarcı ve hain burjuvazi mezarı boylamış bulunuyor.
Karanlığın temsilcisi ruhban sınıfı da mezarı boyladı, sömürge-
n toprak kapitalizmi sınıfı da, kibirli köy soyluluğu da... ve o ce-
set yığını üzerinde Dzabilvar'ın bilinçli proletaryası yükseliyor.

Fakat, bilinçli halk! Bu leşlerin canice ihanetlerine rağmen
cezasız kalmalarına izin mi vereceksin? Onları kendi ellerinle
cezalandırmak için yeniden hayata döndürmeyecek misin?

Biz kirli, hain düşmanlarımız gibi provokasyonlara başvur-
mayız. Biz o alçaklar gibi Dzabilvar'ın cahil ve bilinçsiz massala-
rını kardeş kavgasına sürüklemeyiz. Ancak bilinçli saflarımıza
seslenerek diyoruz ki, Dzabilvar'da ihanet ve ihbar yaşandı! Ha-
inler ve ihbarcılar güpegündüz, ellerini kollarını sallayarak dola-
şıyorlar. Bilinçli halk onları tanıyor. Biz herhangi bir öğüt veya
telkinde bulunmuyoruz. Ancak halk bilinçli ve düşünen bir
kuvvet olarak görevinin bilincindedir ve onu yerine getirecektir.
İstibdadın en yoğun olduğu dönemlerde bile ihbarcı hainlerin
cezalarının ne olduğunu idrak etmiş, gerekli cezayı vermişti.

Şimdi bilinci daha ilerlemişken, boyun eğip geri adım atar mı hiç? Alçaklık, adilik olur bu.

Biz halkın özbilincine sonuna kadar saygılıyız ve ona herhangi bir şekilde görevini hatırlatmayı uygun görmüyoruz, sadece şunu haykırmakla yetiniyoruz:

Kahrolsun alçaklar! Kahrolsun ihbarcılar! Kahrolsun hainler! Yaşasın bilinçli Dzabilvar gençliği!”

Bu bildiri dağıtıldıktan birkaç gün sonra Deli Avo harman yerinde rastladığı Res Serko’ya saldırıp o alçağı kürekle bir güzel dövmüş. Aynı akşam Sımların Vartan da Sıho Can’ı evire çevire dövmüş. İşte bu alçak yaratıkların karanlık işleri böylesine beklenmedik sonuçlar doğurdu.

Dzabilvar’da durum gergin. Komraş’tan da kötü haberler geliyor. Haso’nun hapsedilmesi tüm Komraş’ı Dzabilvar’a karşı kıskırtmış durumda.

Mütevazı çalışmalarım hakkında döşendiğiniz övgülere teşekkür ederim. Keşke onun yerine biraz para yollasaydınız. Manevi teşvikler fiziksel ihtiyaçları karşılayamaz; bu teknik bir gerçek.

X

Dzabilvar, 3 Şubat 1909

Sevgili Yoldaşlar

Gericilik Dzabilvar'da tekrar baş gösterdi. Önceki mektupta anlatmış olduğum üzere, malum iki hainin, Res Serko ve Siho Can'ın maruz kaldıkları yüce ideolojik dayacağımıza, karanlığın güçleri karşılık vererek Yoldaş Avo ve Yoldaş Vartan'a alçakça saldırdılar. Hamidvari, insan kılığındaki bu canavarlar kilise avlusunda yoldaşlarımızı kudurmuşçasına tokatlamak isteyince, Der Sahak sözde araya girerek kavgaya engel olmak istemiş.

Bu vahşi saldırı bilinçli saflarımızda tabii ki derin öfke yarattı. Hatta toplumdaki tarafsız ve aydın kesim bile bu aşağılık tutuma karşı sert protestolarını dile getirdi. Mesela oldukça nazik ve kültürlü biri olan Goloşların Seto, olay akşamı yanıma gelerek duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve bu olayın kıskırtıcısı ve tertipcisinin Res Serko olduğunu söyledi. Gerçi o pis burjuva, olay gerçekleştiği sırada birkaç günden beri Dzabilvar'da değildi.

Goloşların Seto'nun art niyetinin tabii ki farkına vardım. Zira kendisi Res Serko'nun gizli düşmanıydı, bizim desteğimizle onu alt ederek yerini almak istiyordu. Bütün bunları bilme-

me rağmen onun samimi duygularını reddedemezdim. Üstelik, bugüne kadar bize soğuk bakan işçi sınıfını Seto aracılığıyla avucumuza da alabilirdik. Çünkü nalbant Mıgo, Goloşların Seto'nun damadıydı.

Öyle ki, faaliyetlerimize gösterdiği bu samimi ilgiyi dikkate alarak ve de işçi sınıfının çıkarlarını ve bilhassa partimizin çıkarlarını göz önünde bulundurarak, Seto'ya karşı çok sıcak tavır takındım.

Halihazırda Seto'yla birlikte bir *liga* kurmuş bulunuyoruz. Partisiz, tarafsız bir zemini olan *liganın* amacı, Res Serko ve kliğine karşı, her ne pahasına olursa olsun mücadele vermek.

Bu bizim için önemli bir zafer.

Şu anda Dzabilvar'ın, güçleri birbirine denk iki düşman kampa ayrılmış olduğunu söyleyebiliriz. Bizim tarafta, belirli sınıflar halinde, kendi özgün talepleri, dünya görüşü ve programı olan bilinçli unsurlar, diğer tarafta ise bilinçsiz *massalar*,

sömürge unsurlar, karanlığın güçleri, yani tüm *reaktsia* var.

Unutmamak gerek ki, altı ay önce Dzabilvar'da ne

Goloşların Seto'nun art niyetinin tabii ki farkına vardım.

burjuvazi, ne toprak kapitalizmi, ne toprak işçiliği, ne işçi sınıfı, ne proletarya, ne bilinçli aydın kesim, ne *reaktsia*, ne de karanlık ruhban sınıfı vardı. Kısacası hiçbir şey yoktu. Bu cahil ve aptal köylüler kendilerini ayıran derin uçurumun, karşıt menfaatlerinin bilincinde olmadan ve her ne pahasına olursa olsun savaşmanın şart olduğunu hissetmeden, günahkâr bir dinginlik içinde bir arada yaşıyorlardı.

Bu cahil ve aptal köylüler
günahkâr bir dinginlik içinde bir arada yaşıyorlardı.

Yooo... Pançuni'nin Dzabilvar'da zamanını boşa geçirdiğini söylemek mümkün değil.

Fakat ne yazık ki burada her şey gittikçe yoluna girerken, Komraş köyündeki Kürt kardeşlerimizden kaygı verici haberler geliyor.

Bildiğiniz gibi Karl Marks Kulübü sekreteri tutuklanıp Arapkir'e götürülmüştü. Orada yargılanmış ve evvelce de mahkûmiyeti olduğundan, ağır bir cezaya, iki yıllık hapis cezasına çarptırılmış. Okuldan tüfekte ateş etmesi, cezasını oldukça ağırlaştırmış.

Mahkûmiyet haberi Komraş köyüne ulaştığında Kürt kardeşlerimiz doğal olarak çok üzülmüşler, çünkü Haso köyde oldukça sevilen biri. Kürtler, Haso'nun hapsedilmesinden açıkça bizi sorumlu tutuyorlar. Karl Marks Kulübü sekreterinin yakın akrabası olan Keleş Mirgo dün beni ziyaret ederek köyde durumun giderek kötüleştiğini, hapsedilen arkadaşlarının öcünü almak için Kürtlerin Dzabilvar'a saldırıp köyü talan etmek istediklerini, kendisinin bu saldırıyı önlediğini ve bizimle görüşüp meseleyi barışçı bir yolla çözme sözü verdiğini söyledi.

Keleş Mirgo barışçıl çözüm olarak Dzabilvarlıların Komraşlı Kürtlere kırk lira ödemelerini önerdi. Aksi halde köylülerin öfkesini dizginlemesi mümkün olmayacaktı.

Olayın tüm sorumluluğunun Res Serko'ya ait olduğunu ve bu yüzden ona müraacat ederek her ne pahasına olursa olsun haklarını talep etmelerini söyledim. Keleş Mirgo kalkıp yanına

Karl Marks Kulübü sekreteri tutuklanıp...

gittiğinde, o pis yaratık, Haso'yu okula bizim davet ettiğimizi söyleyerek önce alçakça ihbarda bulunmuş, sonra da köyde kırk lira toplamanın imkânsız olduğunu bildirmiş.

Keleş Mirgo bir hafta süre vererek sinirli bir halde ayrıldı. Bakalım ne olacak?

Bugüne kadar para meselesine önem vermediniz. Ben de sonunda Goloşların Seto'ya başvurarak parti adına biraz para almak zorunda kaldım.

Bu buhranlı dönemde, parasızlık, bütün teşkilatlanma işine zarar veriyor.

Keleş Mirgo bir hafta süre vererek sinirli bir halde ayrıldı.

XI

Dzabilvar, 19 Şubat 1909

Sevgili Yoldaşlar

İdeolojik mücadele had safhaya varmış durumda. Dzabilvar yeniden doğuyor ve özgür düşünce, mahvolmuş karanlık güçlerin yıkıntıları üzerinde hakimiyetini kuruyor. İlkesel yönü olmayan, tamamen tesadüfi bir olay, Dzabilvar'ın devrimci ve gerici sınıflarının karşılıklı konumlarını kesin hatlarla belirledi.

Maskeler düştü, burjuvazi ve ruhbanlığın temsilcileri ruhlarının tüm kirliliğini ortaya koydular.

Bu, teselli edici bir durum.

İşte tüm çıplaklığıyla gerçek:

Bir hafta önce, Sımların Vartan, Siho Can'ın gelinlerinden birini, Nazlı'yı kaçırıyor. Tabii gelinin de rızasıyla. Özgür şartlarda, özgür iradeyle, özgür rızayla gerçekleşen bu olay Dzabilvar'ın köle zihniyetli sınıflarında müthiş çalkantı yarattı. Nazlı'nın pis burjuva kocası, yandaşlarıyla birlikte alçakça Vartan'ın evine saldırıp, karısını zorla geri almak istedi.

Gerçi, Sımların Vartan, Nazlı'yı partili sıfatıyla kaçırmamış-

tı ama olaya düpedüz seyirci de kalamazdık. Üstelik meselenin bir de ortaya konulması gereken toplumsal-ahlaki yanı vardı. Ben, Deli Avo, Yoldaş Sara, Garo, Goloşların Seto ve nalbant Mıgo, arkadaşımızı korumak için harekete geçtik. Zorlu bir kavgaya oldu fakat Nazlı bizde kaldı.

Hemen bir Yoldaşlar Kurulu oluşturarak, sorunu, sırf toplumsal-felsefi yönleriyle incelenmek üzere masaya yatırdım. Der Sahak, Nazlı'nın kocası Heço ve diğerleri de kurulun toplantısına davet edildiler.

İşte, Yoldaşlar Kurulu'nun tüm Dzabilvar Ermenilerine bildirilerle duyurulan kararı:

“Halihazır burjuva aile yapısının, eski çağlardaki baskıcı temeller üzerine oturduğunu...

Bir kadının sadece kocasına ait olmasının, mülkiyet gibi yanlış bir prensipten doğduğunu...

İlkel toplumlarda, kadının belli bir eşe değil, genelde toplumun tümüne ait olduğunu...

Hristiyan aile yapısının, çağımızın ruhuyla bağdaşmadığını...

Kadının, kendi bedeninin mutlak sahibi ve onu nasıl kullanacağına karar verme özgürlüğü olduğunu...

Nazlı'nın, özgür iradesiyle Heço'yu bırakıp Sımların Vartan'la birlikte olduğunu göz önünde bulundurarak...

Yoldaşlar Kurulu öncelikle Nazlı ve Vartan yoldaşı sarsılmaz ve özgür inançlarından dolayı tebrik ediyor, onların beraberliğini meşru buluyor, Heço'yu baskıcı davranışlarından dolayı kınıyor ve bilinçli Dzabilvarlı kadınları Nazlı yoldaşın kurtuluşunu örnek almaya davet ediyor.

İlkel toplumlarda, kadının belli bir eşe değil, genelde toplumun tümüne ait olduğunu...

Yaşasın özgür aşk!
Yaşasın özgür birliktelik!
Kahrolsun köleleştiren evlilik!
Kahrolsun aile bağları!
Yaşasın bilinçli saflar!"

Yoldaşlar Kurulu'nun bu adil ve barışçı çözümüne karşın Dzabilvar'ın karanlık güçleri fiili duruma boyun eğmek istemediler. Nazlı'yı meşru arkadaşının yanından alarak gayrimeşru kocasının ellerine teslim edebilmek için alçakça Araçkir Araçnortaran'ına* başvurdular.

Araçnortaran tarafından gönderilecek müfettişleri beklerken Dzabilvar'ın karanlık güçleri ile bilinçli unsurları arasındaki mücadele neredeyse gündelik bir hal aldı. Bu hayati toplumsal

* Bölgesel dini önderin (araçnort) görev merkezi (müftülük benzeri).

mesele için verilen ve hiç şüphesiz, çözülmüş burjuva toplumunun nihai yıkımına yol açacak olan bu şiddetli mücadele, bizleri şevklendirici ve cesaretlendirici bir görüntü oluşturmakta ve yorulmak nedir bilmeyen çabalarımızın kaçınılmaz sonuçlarını ifade etmektedir.

Ne yazık ki diğer taraftan Komraş köyündeki Kürt kardeşlerimiz giderek tehditkâr oluyorlar. Kırk lira için verdikleri süre çoktan doldu. Taleplerini otuz liraya indirerek ek bir süre daha tanıdılar. Ancak köyde para toplamak mümkün değil; çünkü tüm Dzabilvar gerginlik içinde ve karşıt unsurlar arasında anlaşma sağlamak imkânsız.

Goloşların Seto, ısrarla Res Serko'nun evinde hazır saklı para olduğunu, köyü tehdit eden tehlikeyi savuşturmak için o pis yaratıktan bu parayı zorla almak gerektiğini söylüyor.

Tabii ki Seto'nun önerisi dikkate değer ve gayet ciddi bir temele oturuyor. Deli Avo, Res Serko'nun evini *talan* ederek parayı alma konusunda onunla tamamen hemfikir. Meseleyi, ilkel olarak, genelin kurtuluşu gereğinden kaynaklanan bir *Ekspropriatsia* hareketi olarak meşru kabul etmek gerek.

Bu akşamki genel toplantımızda bu konu görüşülecek ve önemli kararlar alınacak.

Kritik anlarda kesin irade ve etkin bir faaliyet göstermek gerekiyor. *Acta, non verba!** Sloganımız bu olmalı.

Son bir söz:

Para yollayın.

* [Lat.] Laf değil, iş!

XII

Maşkert, 27 Şubat 1909

Sevgili Yoldaşlar

Zafer, zafer! Gücünü fikirlerden alan kutsal mücadelemiz, sonunda zafer kazandı, saf ve temiz devrimci ilke kurtuldu. Gerçi Dzabilvar yok oldu ama... Ne yapalım, Fransız atasözü, yumurta kırılmadan omlet yapılmaz, der. Dzabilvar'ın harabeleri üzerinde tertemiz idealist mücadelenin muazzam zafer takı yükseliyor artık.

Bu bizim için elle tutulur bir sonuç.

Geçen mektupta bildirdiğim gibi, son toplantımızda tüm savaşçı bilinçli güçlerimiz hazır bulundu. Yoldaş Seto ateşli bir konuşma yaparak vakit geçirmeden Res Serko'nun evine saldırmayı, orada saklı paraları, aşağılık burjuvazinin o pespaye silahını zorla alarak asıl sahiplerine geri vermeyi önerdi. Böylece Komraşlı Kürtlerin taleplerine de cevap verilmiş olacaktı.

Yoldaş Seto'dan sonra ben söz aldım ve konuyu felsefi pren-

sipler bakımından ele alarak, arkadaşımızın önerisinin ne derece haklı ve meşru olduğunu anlattım. Önerinin hemen ertesi gün uygulamaya konulmasına oybirliğiyle karar verildi.

Böylece bundan iki gün önce, Sımların Vartan, Deli Avo, nalbant Mıgo, Goloşların Seto, Garo, Yoldaş Sara ve ben, Res Serko'nun evinin çevresinde konuşlandık.

Bu alçak yaratık, açık devrimci ve legal koşullarda gerçekleştireceğimiz için gizleme gereği duymadığımız niyetimizi önceden haber alarak Dzabilvar'ın tüm karanlık güçlerini yanına toplamıştı.

Savaşçı grubumuz evin yakınına henüz varmıştı ki Res Serko ve *Der Sahak*'ın bize doğru geldiklerini fark ettik. Yaşlı kurdun bir oyun tezgâhladığını hemen anladım; ancak gönlüm rahattı, Dzabilvar'da özbilinç artık uyanmıştı. Mülksüz proletarya o karanlık baskı dönemlerindeki proletarya değildi; sömürgeci burjuvazi onu tuzaklarıyla kandıramazdı artık.

Res Serko alttan alan yapmacık tavırlarla bizi selamladı. Dışarıda durmayıp evine girmemiz için yalvardı. Uzlaşmaz düşman olarak geldiğimizi ve eve zorla gireceğimizi söyledim.

“Kapı açık olduğuna göre niye zorla giresiniz?” diye sordu beyinsiz solucan.

“Kapıyı açık bulsak bile önce kırıp sonra gireceğiz!” diye gayet kararlı haykırdım. “İçinde bulunduğumuz gerçekliğin gereği budur!”

Der Sahak da araya girdi. İkisi birlikte yalvararak, yemin bilah ederek evde tahmin ettiğimiz kadar para bulunmadığını söylediler. Bu, şahsi gazezinden dolayı Goloşların Seto'nun uydurduğu bir yalanmış! Topu topu altı lirası varmış ve eğer istersek bu parayı bize vermeye hazırmış.

44. Hırs - 34.

“Kapıyı açık bulsak bile önce kırıp sonra gireceğiz!”

Sorunun paranın miktarı olmadığını, hiç parası olmasa bile, ne pahasına olursa olsun evine saldıracağımızı söyledim. Zira kurulun kararı öyleydi.

Bu tartışma esnasında Goloşların Seto birden, kalın sopasını kaldırdığı gibi Res Serko’nun kafasına hızla indiriverdi. Serko’nun kafası yarıldı ve kan akmaya başladı. Bu, kavganın başlangıç işareti oldu.

“Atılın yiğitler er meydanına
Vuruşmak yaraşır yiğit şanına...”

Salak Avo bunu söyler söylemez, birden Serko’nun evinden oğulları ve damatları, ayrıca Siho Can, Pirenlerin Haro, damadı ve başka gerici unsurlar çoban değnekleriyle silahlanmış olarak hücum ettiler. Müthiş bir kapışma oldu. Şiddetli kavga, ka-

dınların ve çocukların ıgıllarıyla birleşerek tarifi imkânsız bir tablo oluşturmaktaydı. Bizimkiler eşsiz bir cesaret göstermekteydi ve tabii nihai zafer bizimdi. O esnada kadınların haykırışları duyuldu.

“Kürtler geliyor..!”

Birden on beş kadar silahlı atlının farkına vardım. Başkanları önderliğindeki Komraş Köyü Karl Marks Kulübü’nün bazı üyeleri de aralarındaaydı.

Şiddetli silah sesleri duyuldu ve Res Serko rezilce yere serildi. Cesur yoldaşımız Avo da bir aslan gibi düştü. İkisi de ölmüştü. *Moment* kritikti. Kiliseye seğirttim, içeri girip mihraba yöneldim. Orada bir delik buldum, kapağını kaldırıp içine saklandım. Yirmi dört saat kadar bu tatsız durumda kaldım.

Res Serko rezilce yere serildi. Cesur yoldaşımız Avo da bir aslan gibi düştü.

Moment kritikti. Kiliseye seğırttim.

Gürültüler dinip Komraşlı Kürtlerin gittiğinden emin olunca saklandığım delikten çıktım. Kilise tümüyle *talın* edilmişti. Res Serko'nun, Sıho Can'ın, Goloşların Seto'nun, Der Sahak'ın, Sımların Vartan'ın evleri, Dzabilvar'ın belli başlı evlerinin tümü yanıyordu. Yeni yapılan okul da yanmıştı. Der Sahak, Seto, Vartan ve diğerlerinin cesetleri toprağı kanla suluyordu.

Köyde tek bir canlı yoktu. Sağ kalanlar komşu köylere kaçmışlardı. Her taraf haraptı ve sessizlik hüküm sürüyordu.

Manzara sarsıcı ve etkileyiciydi.

Görevimi tamamladığım kanaat getirerek köyden hemen uzaklaşmaya karar verdim. Maalesef vasıta bulunmadığından yürümek zorunda kaldım. Birkaç saat yürüdükten sonra, büyük şans eseri, Res Serko'nun kırdan otlayan eşeğini gördüm. Hemen yanına gidip üstüne atladım ve öylece Maşkert köyüne ulaştım. Bu mektubu oradan yazıyorum.

Böylece yüce fikir savaşı ilk kurbanlarını vermiş oldu. Kan aktı ve sınıf mücadelesinin tarlalarını suladı. Onlar eninde sonunda bereketlenip meyvesini verecektir. Biz görevimizi yaptık ve artık vicdanımız rahat, çabalarımızın meyvelerini toplamayı bekliyoruz.

Şimdilik Maşkert'te kalma düşüncesindeyim. Bu köy Dzabilvar'dan daha kalabalık. Burada yeni bir faaliyet alanı var. Yeni propaganda, yeni örgütlenme, yeni mücadele, yeni sonuçlar.

Gürültüler dinip Komraşlı Kürtlerin gittiğinden emin olunca saklandığım delikten çıktım.

Tablo flevk ve cesaret verici. Ümidi kesmemek, mücadele için yeni zeminler hazırlamak gerek.

Yeni adresime para gönderin.

Görevimi tamamladığıma kanaat getirerek köyden hemen uzaklaşmaya karar verdim.

B.
Yoldaş Pañuni
Vasburagan'da

Bir Çift Söz

Yoldaş Pañuni adı bugün belki de Boğos Nubar Paşa'dan* daha popüler. Dzabilvar kahramanı henüz zinde bir yaşam sürerken ölümsüzlük halesiyle bezendi bile. Ünü sınırsız ve otoritesi tartışılmaz. Mektupları devrime adanmışların amentüsü durumunda ve neredeyse kanun gücünde. Pañuni'nin Dzabilvar Misyonunu anlatan mektuplarını kitap halinde yayımlamış bulunuyoruz.

Bu yeni bölüm Pañuni'nin diğer mektuplarından bir derleme. Kahramanımız bu mektuplarda, heyecan ve özgünlüğü Dzabilvar'dakini aratmayan Vasburagan faaliyetlerini ayrıntılı olarak rapor ediyor. Bu mektuplara daha önce *Püzantion*'da diğerleriyle birlikte yayımlanan Pañuni'nin konferansları da eklendi. Böylece Yoldaş Pañuni'nin yayımlanmış tüm yazıları bu iki ciltte toplanmış oluyor.

Konferanslarından sonra Yoldaş Pañuni sanki bilinçli olarak kendini unutturmak istercesine ortalıktan kayboldu.

Acaba devrimci faaliyetlerinden vaz mı geçmişti? Fikirlerini ve inançlarını değiştirmiş ya da inkâr mı etmişti? Pañuni safları terk eden bir kaçak mıydı? Asla...

Onun gibi karakterler ne yıllardan, ne olaylardan ne de hayal kırıklıklarından etkilenir. Bir gün adını tekrar duyacağız kuşkusuz. Zamanı geldiğinde en ön saflardaki yerini alacaktır.

Dzabilvar kahramanı henüz son sözünü söylemedi.

Yervant Odyan

Şubat 1914

* (1851 İstanbul-1930 Paris) Mısır devlet adamı, Ermeni hayırsever.

Yoldaş Pançuni'den Sosyalist Mektuplar

Püzantion okuru çoğu dostlar, Dzabilvar'daki faaliyetlerini kendi mektuplarından derleyerek bu sütunlarda daha önce yayımladığım Yoldaş Pançuni hakkında benden zaman zaman bilgi istiyorlardı. Hatırlarsınız, Pançuni, Maşkert'ten gönderdiği son mektubunda yapıcı ve kurtarıcı görevini sürdürmek üzere oraya yerleşeceğini belirtmişti. İlgili dostların merakını gidermek için izini orada sürmek gerekiyordu.

İstanbul'da yaşayan Maşkertli bir arkadaşım –adını niye saklayayım, B. T. Haçgonts– ricam üzerine büyük bir incelikle Pançuni hakkında memleketinden bilgiler istemeyi kabul etti. Gerçekten de birkaç hafta sonra, sempatik kahramanımızın yaklaşık bir ay Maşkert'te kaldığını, aldığı bir talimat doğrultusunda acilen Van'a gittiğini bildirdi.

Yoldaş Pançuni'nin Van'da ne gibi faaliyetlerde bulunduğunu, daha önce Dzabilvar mektuplarını elde ettiğim kaynaktan sağladığım kendi kaleminden çıkma aşağıdaki mektup[lar] bir nebze aydınlatmakta.

I

Van, 26 Mayıs 1909

Sevgili Yoldaşlar

Talimatlarınız doğrultusunda hemen Maşkert'ten Van'a geldim, bir haftadan beri buradayım.

İçinde bulunduğumuz toplum psikolojisi göz önünde tutulursa, halkı savunmak amacıyla zenginlerden silah parası toplama planınız çok güzel bir buluş. Fakat maalesef 31 Mart *reakt-siası* bastırılmış görünüyor ve alçak burjuva ruhlarında emniyet duygusu yeniden doğuyor. Keşke Mart sonlarında, kırım hayaleti Vasburagan Ermenilerini dehşete gark ettiğinde burada olsaydım. Bu pis yaratıklar ölümün kokusunu almadıkça keselerini açmazlar.

Her neyse, buraya varır varmaz şehrin önde gelen ağalarına başvurarak partimin olası bir saldırıya karşı kendilerini savunmaya karar verdiğini ve silaha ihtiyaç olduğunu, bunu sağlamak için de para gerektiğini söyledim.

Bu pis yaratıklar talebimizi açıkça reddetmeye cüret edemediler ancak Cizvitçe aşağılık bir yönteme başvurdular.

“Silah için gereken parayı memnuniyetle verimiz, ancak tüm partiler birleşmeli ve ortak hareket etmeliler...”

“Hangi partiler?” diye sordum şaşkın bir halde.

“Armenagan, Hınçagyan vs.” dediler utanmazca... “Sadece bu şartla para verimiz, aksi halde on para vermeyiz.”

“Ama biz, sizin pis varlığınızı korumak için silah parası istiyoruz!” diye haykırdım.

“Önce birbirinizle anlaşın...” diye ısrar ettiler.

O an cebimden revolveri çıkarıp “dan dan dan...” alınlılarının ortasından vurup yere sermeyi düşündüm. Böylece hayatlarını korumak için silahın gerekliliği konusunda ikna olacaktı. Fakat kendimi tuttum.

Başka yol olmadığını görerek diğer partilerin temsilcilerini görüşmeye davet ettim. Herhangi bir art niyet taşımadan, dürüstçe, halkın savunması için zenginlerden silah parası toplamak üzere anlaşmayı önerdim. Onlar da katıldılar. Ben de o zaman kendilerine, varılan uzlaşmaya temel olacak şu samimi ve meşru şartları sundum:

- a. Para toplamak için birlikte müracaat edecektik.
- b. Para yalnızca partimiz tarafından saklanacaktı.
- c. Gerekli silahlar tarafımızdan satın alınacaktı.
- d. Toplanan parayla bizim adamlarımız silahlanacaktı.
- e. Kullanılan paranın hesap kontrolü ve ibrası komitemiz tarafından yapılacaktı.

Sonuç olarak işin tüm yükünü ve sorumluluğunu partimiz büyük bir fedakârlıkla üzerine almaktaydı. Onlara ise kendi maddi imkânlarıyla ayrı savaşçı gruplar kurma mutlak özgürlüğü verilmekteydi.

Sonuç olarak işin tüm yükünü ve sorumluluğunu
partimiz büyük bir fedakârlıkla üzerine almaktaydı. [Lira/Altın]

Temsilcilerin bu samimi, çekincesiz, çıkar gözetmeyen şartları memnuniyetle kabul edeceklerini düşünüyordum, fakat aksine hepsi görüşmelere art niyetle gelmişlerdi. Halkın kurtuluşunu zora koşarak, önerilerimiz yerine, kabul edilemez, absürd ve aşağılayıcı şartlar öne sürdüler:

Toplanan paralar partiler arasında üye sayıları oranında paylaştırılacaktı.

Harcanan paraların kontrolü de karşılıklı olmalıydı.

Özsavunma için izlenecek yollar, ortak görüşmeler sonunda kararlaştırılacaktı.

Daha bir sürü aptalca, mutlak surette reddedilmesi gereken talepler...

Böylece anlaşma için tüm samimi çabalarımız aptal, geri kalar yüzünden suya düştü, ağalar hayatlarının korunması için para vermeyi reddettiler.

O zaman, tüm Vasburagan'da çok etkili olabilecek ve hain burjuvaların donmuş kanlarını kaynatabilecek başka bir yol düşündüm.

Bir akşam, 96 kırımlarını düzenleyen ayaktakımı şefi Hamud ağaların Hasan'a gittim ve Ermeni zenginlerinin gözünü korkutmak için ufak, tabiri caizse önemsiz bir kırım düzenlemesini önerdim. Bu, şifa sağlamak için zehirli kanın akıtılması gibi, silah parası verilmesi konusunda ikna edici bir kanıt olacaktı.

Hamud Hasan, prensip olarak fikrime karşı çıkmadı, fakat zamanın uygun olmadığını, 31 Mart günlerinde bunun mümkün olduğunu, oysa şimdi, Hareket Ordusu'nun muzaffer girişinden ve Abdülhamit'in tahttan indirilişinden sonra böyle bir sorumluluk almak istemediğini söyledi.

Bu görüşün haklı tarafları vardı. Çok fazla ısrar edemedim.

Ben yanından ayrılırken Hamud Hasan "Uygun zamanda daima hazırım!" diye sözlerini noktaladı.

Böylece silah adı altında para toplama planı şimdilik gerçekleşmedi.

Ancak, ümitsizliğe kapılmadan, uygun halet-i ruhiyeyi beklemek gerekir.

Bu talihsiz olay dışında Van'da durum ümit verici. Mücadele veren, bilinçli güçler var. Gerektiği zaman onlardan yararlanmak mümkün.

Bu konuda gerekeni zaten düşünüyo-

II

Van, 2 Temmuz 1909

Sevgili Yoldaşlar

Talimatlarınızı aldım. Dediğiniz gibi bize karşı belli bir akım yaratılmış bulunuyor ve bunun yaygınlaşmaması için mücadele etmemiz şart. Burada, Van'da da, *reaktsia* karşımıza dikiliyor ve kafaları bulandırmaya çalışıyor. Tabii ki bu korkunç akıma karşı elimizdeki tüm olanaklarla mücadele veriyorum.

Bu pis burjuvaların esasen bizden şikâyetleri nedir? Güya biz Meşrutiyet'in yeniden ilanından bu yana hiçbir yararlılık göstermemişiz, tüm çabamız para istemekten ve millete ait gelir kaynaklarını ele geçirmekten ibaretmiş.

Bunlar, halk içinde yarattığımız ve kendilerine özgü görüşleri, eğilimleri, programları ve talepleri olan karşıt iki kutbun iç çatışmasına dayalı özgürleştirici hareketi anlamaktan acizler.

Bu düşünceyi Van'daki karanlık beyinlere kazımak için bugünlerde halka açık bir toplantı düzenledim; bizim açımızdan tam bir zafer oldu. Toplantıyı açar açmaz, bizlerin, özgür ülkenin özgür vatandaşları olarak, düşünce ve ifade özgürlüğü savu-

nusuna adanmışlar olarak, orada hazır bulunanlara, eleştirilerini serbestçe dile getirmeleri için mutlak özgürlük tanıdığımızı, eğer karşıt görüşte olanlar varsa, kürsüye gelip söz alabileceklerini duyurdum. Bu beyanat, bunu beklemeyen gerici baylarımız tarafından coşkuyla alkışlandı.

Sonra da kendi dünya görüşümüzü anlattım. Artık devrimin gücünün içimizdeki düşmanlara karşı gösterilmesi zamanının geldiğini söyledim. Halkın kanını emen, halkı ayakları altında ezen Ermeni zorbalarına, Ermeni Hamidlere karşı, köle gibi çalıştıran Ermeni toprak sahibine, Ermeni fabrikatörüne, Ermeni mülk sahibine, Ermeni bankerine, Ermeni tüccarına, Ermeni zanaatkârına, Ermeni memuruna, Ermeni ruhbanına, soysuzlaşmış Ermeni aydınına, bilinçsiz Ermeni öğretmenine, köle zihniyetli Ermeni *massasına*... İşte Ermeni devrimi artık bunlara çevirmeli silahlarını. İçindeki bu düşmanlara karşı amansız bir mücadele vermeli. Ta ki bu hainlerin işe yaramaz kafaları, halkın ayakları altında ezilsin...

Tüm salon bu sözlerimi coşkuyla alkışladı.

"Biz, bilinçli fikir adamları olarak, düşünce ve ifade özgürlüğüne taparcasına say-

... eleştirilerini serbestçe dile getirmeleri için mutlak özgürlük tanıdığımızı, eğer karşıt görüşte olanlar varsa...

Tanımadığım bir bey söz istedi ve sofistike birtakım saçmalıklar ortaya attı.

gılıyız. Eğer salonda karşı fikirde olanlar varsa, fikirlerini özgürce açıklayabilirler, biz de daha sonra gerekli kanıtlarla kendilerini cevaplayabiliriz.”

Tanımadığım bir bey söz istedi ve *sofistike* birtakım saçmalıklar ortaya attı. Bizim birbirimizi paralamak yerine, eğer varsa, kuvvetlerimizi, Ermeni köylülerini soymayı sürdüren Kürt saldırganlara karşı birleştirmemiz gerektiğini söyleyerek, son zamanlarda Vasburagan’da öldürülen köylülerin, kaçırılan Ermeni kadınlarının ve talan edilen köylerin isimlerini saymaya başladı.

Bu, toplantımızı karıştırmaya ve komşu Kürt kardeşlerimizle aramızdaki barışçıl ilişkileri zayıflatmaya yönelik açık bir provokasyondur. Bu aptal adam, saçmalıklarını ve provokasyonunu daha da ileri götürerek haykırmaya başladı:

“Birbirinizle kavga edeceğinize, gidin gücünüzü onlara gösterin!”

Hemen kürsüye çıktım ve o alçak ajan provokatörün sözlerinin düpedüz bir ihanet ve çirkin ihbarcılık olduğunu, kendisinin gizli polis vazifesi görerek bizimle hiç ilgisi olmayan konulara değindiğini, bu yaptığının namuslu bir vatandaşın işi olmadığını söyledim.

Yoldaşlarımız “Alçaklar dışarı! İhbarcı hainler dışarı!” diye bağırmaya başladılar. Ardından, tepesine yumruklar inmeye başladı.

“Çocuklar, vurun ama öldürmeyin...” diyerek onları sakinleştirmeye çalıştım.

Provokatör maskara gibi salondan çıkartılıp halkın haklı öfkesi yatışınca tekrar söz aldım. Söz almak isteyenlerin özgürce,

“Alçaklar dışarı! İhbarcı hainler dışarı!”

tereddüt etmeden fikirlerini açıklayabileceklerini söyledim. Zira biz görüş ve düşüncelerin karşılıklı özgürce ifade edilmesini asla engellemek istemeyiz.

Hiç kimseden ses çıkmadı, orada bulunanlar gayet etkilenmiş olarak salondan ayrıldılar.

Ben, Ermeni gerçeğinin şu anki durumuyla ilgili olarak halkı aydınlatma, özbilinç oluşturma ve onu tertemiz devrimci mücadeleye yönlendirme çabamı, aşırı metotlara başvurmaya mecbur olsam bile sürdüreceğim.

Ancak mücadelenin başarılı olması için, sizin de yayın organlarımız vasıtasıyla halka yönelik olarak aynı doğrultuda propaganda yapmanız, yoldaşlara da özel talimatlar göndermeniz gerekiyor.

Tarafsızların veya devrimci olmayan unsurların özgürlükten faydalanarak baş kaldırmasına izin vermemek, vakit geç olmadan başlarını ezmek gerek. Bunun için yarın çok geç olabilir.

Vasburagan'daki Ermeniler, yani saf-larımızdaki bilinçli gençliği oluşturan

Tarafsızların veya devrimci olmayan unsurların baş kaldırmasına izin vermemek...

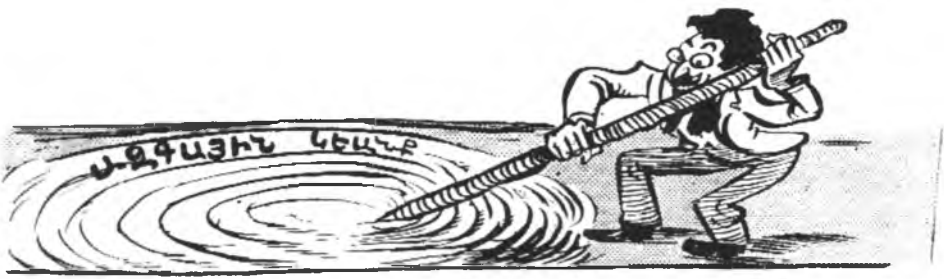
çocuklar mücadelecı ruha sahipler. Onlara mücadele alanı, yani bir cephe açarak bu özelliklerinden faydalanmak gerekiyor.

Burada zaten dünyaya bakışlarıyla İstanbul'daki düşkün aydınlar bile yol gösterebilecek Özgür Aşk yandaşları ve Yeni Nesil gençliği var. Gelecek mektuplarda onlar hakkında daha ayrıntılı bilgiler vereceğim.

Hoşça kalın...

Vasburagan'daki Ermeniler, yani saflarımızdaki bilinçli gençliği oluşturan çocuklar...

[Millet/cemaat yaşamı]

III

Van, 2 Ağustos 1909

Sevgili Yoldaşlar

Son yazınızda, kritik bir *moment*ten geçmekte olan prestijimizi her ne olursa olsun yükseltmemizi emrediyorsunuz.

Söylemek ve emretmek çok kolay. Prestijimizi hangi yollarla yükseltebiliriz? İşte asıl mesele bu.

Bu konuda tabii ki sizinkiyle kaçışan, kendime ait belli bir görüşüm var.

Günümüz Ermeni gerçekliğinde prestijimiz sadece ve sadece mücadeleyle korunabilir ve yükseltilebilir. Partimiz, mücadele gereğinin dayatmasıyla doğdu ve mücadele içinde gelişip güçlendi. Bu inkâr edilemez tarihi bir gerçek. Prestijimiz, acıyla sonuçlanan her barışçıl yöntem denememizde sarsıldı. Tırmalama yerine, arka ayakları üzerine dikilip ellerini yalamaya başlayan kedi, kedilikten çıkmış, artık fareler nezdindeki prestijini yitirmiştir. Hep tırmalamak gerekir. Ermeni gerçekliğindeki tarihi, veya başka bir deyişle, fizyolojik rolümüz budur.

Talimatlarınız doğrultusunda Van'dan gelen bir telgrafi mektubuma ekliyorum. Bu yazıda bize duydukları sempatiyi

ateşli kelimelerle dile getirirken, alçakları, hainleri, gericileri, şeriatçıları, nihayet bizimle olmayan herkesi mahkûm ediyorlar. Telgraf, altı yüz kadar bilinçli genç adına dört kişi tarafından imzalanmış. Uygun görürseniz, Gıduts, Lim, Alür veya Er-ciş'ten de gönderilmişçesine, bu telgrafın sözlerini biraz değiştirerek yayımlayabilirsiniz.

Tabii ki "adına" rakamını, daha az sayıda kişiyi kapsayacak şekilde makaslayarak... Telgrafın altına yazılacak isimlere gelince, bu konuda, size kolaylık olsun diye buradaki Ermenilerin geleneksel isimlerini veriyorum: Vartan, Vahan, Karekin, Mıgırdiç, Magar, Margos, Tavit, Apkar vs...

... artık fareler nezdindeki prestijini yitirmiştir.

Ancak tekrar söylemem gerek ki, bu, prestijimizi yükseltmek için yetersiz, palyatif bir çare. Zihinleri dehşete salıp, zorla sempati uyandırmak gerekir.

Halkın bizsiz geçen, onu meşgul etmediğimiz tek bir dakika-sı bile olmamalı. Hep tetikte, gergin bir durumda olmalı; hatta o durum geçici olarak aleyhimize olsa bile. Halkı yoğurmak, yormak ve nefesini kesmek gerek ki sonunda pes edip bize yandaş olmaya mecbur kalsın. Gün be gün kavga, hep yeni heyecanlar, hep yeni mücadele. İşte bu, talihsiz halkın içinde iyi bir şey barışmanın yegâne çaresi.

Ben *missiamızı* böyle algılıyorum. Doğrultum Dzabilvar'da da, Van'da da buydu ve hep böyle olacak.

Van'dan gönderdiğim ilk mektupta büyük-ağa sınıfının karanlık emellerle giriştiği uzlaşma provokasyonundan söz etmiş, dürüst ve uyanık tutumumuzla bu provokasyonu nasıl boşa çıkardığımızı anlatmışım.

Karanlık güçler tarafından uzlaşma entrikasının tekrarlanması için yeni yeni denemeler yapılıyor. Ancak bizim çocukların tuzığa düşmelerine imkân yok, çünkü bilinçlenmiş durumdalar artık.

Mücadele alanı yaratmak için çeşitli girişimlerde bulunmuş durumdayım; yakın zamanda adımızdan söz ettireceğimizi umuyorum.

Van'ın aydın, bilinçli gençliği ve onların oluşturdıkları Yeni Nesil ve Özgür Aşk grupları bizimle sıcak ilişki içerisinde.

Bu mücadeleci güçleri pratiğin zeminine yöneltmek için birkaç kez davet edip kendileriyle görüşme fırsatı buldum. Onlara sarsıcı bir gerçeklikle varlıklarını kanıtlamaları gerektiğini, mücadele vermeden fikrin zaferinin mümkün olmadığını ve ortaya çıkma zamanının geldiğini anlattım. Hepsi de görüşlerime katıldı ve bir şeyler yapmaya hazır olduklarını bildirdiler. Yöneticilerinden biri:

“Ama ne yapabiliriz?” diye sordu.

“Sarsıcı etki yaratacak herhangi bir şey; mesela bir rezalet, bir skandal, toplumun çeşitli kademelerinde heyecan yaratacak bir olay.” diye öğütledim.

Çocuklar ne demek istediğimi anladılar ve o ruhla hareket edeceklerine söz verdiler.

Tabii ki bizim iznimiz ve doğrultumuzda, ancak şahsi sorumluluklarıyla hareket edecekler. Biz, öylesi işlerden, hele tatsız birtakım sonuçlar doğuracak işlerden daima uzak dururuz; hatta gerekirse, yapılan eylemi mahkûm edebiliriz ve faillerinin sıradanlığını gösterip bütün her şeyin düşmanlarımızın telkiniyle gerçekleştirildiğini kanıtlayabiliriz. Elimizin altında deliller daima var, bu konuda kuşkunuz olmasın.

Bu sabah getirdikleri habere göre çocuklar çok zekice bir plan hazırlamış-

lar. Pazar günü hep beraber kiliseye gidip resmi bir nikâh kıyacaklar. Özgür Aşk derneğinin başkanı belediye başkanı görevini üstlenecek, bense şahsım adına gidip gelinin şahidi olacağım, damadın da kendi şahidi olacak. Evliliği zorla kilise nikâh kayıtlarına geçireceğiz. Birkaç saat sonra gelinin talebi üzerine bu resmi evliliğe son verip gelini aynı yolla başka bir erkekle evlendireceğiz.

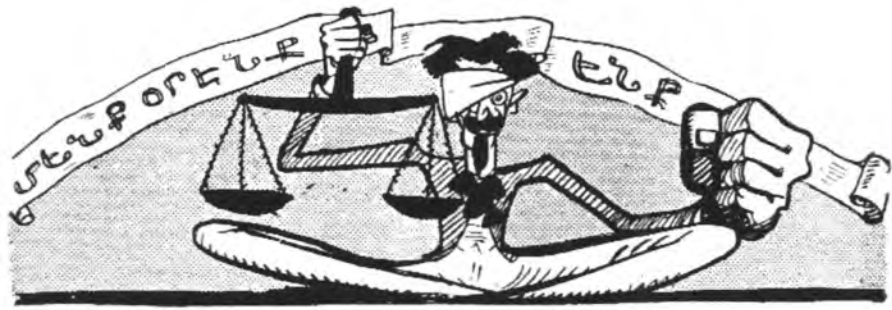
Eylemin tüm kentte meydana getireceği sarsıcı etkiyi düşünabiliyor musunuz? Önce kilisede resmi nikâh, sonra zorla kayıt ve daha sonra boşanma veya *divorce* ve tekrar evlilik.

Bakalım Van gençliğinin bu *emansipatsia** gösterisi karşısında, pis burjuvalar ve *şeriat*çılar ne yapacaklar?

Kuşkusuz kirli silahlarına sarılacaklar; ancak dikkat, biz de elimiz kolumuz bağlı oturmuyoruz!

* Kurtuluş.

[Biz Kanunuz]

IV

Van, 4 Eylül 1909

Sevgili Yoldaşlar

Görünen o ki, şanssız bir dönem geçiriyoruz.

Yeni Nesil gençliğinin geçen mektubumda söz ettiğim gösterisi yeterli sonuç vermedi.

Birkaç gün önce, salı öğleden sonra, hep beraber ilk resmi Ermeni nikâhını kıymak, birkaç saat sonrasında da boşanma ve ardından yeniden evlenmeyi gerçekleştirmek üzere kiliseye gittik. Gelinle damat kendi yöre kıyafetleriyle önden, şahitler ve yoldaş dostlar arkadan yürümektedirler.

Düşmanlarımız bize karşı karanlık tuzaklar hazırlayamasın diye olay gayet gizli tutulmuştu. Öyle ki sokakta kimsenin dikkatini çekmedik. Fakat kiliseye vardığımızda kapının sıkı sıkıya kapalı olduğunu gördük. Aptal, gerici bir yaratık olan zan-çoça sorduk:

“Kilisenin kapısı niye kapalı?”

“Çünkü ayin saati değil.”

“Ama biz kiliseye girmek istiyoruz!”

“Ne yapacaksınız?”

“Nikâh kıyacağız.”

“Bugün salı... Nikâh olmaz.”

“Biz resmi nikâh kıyıyoruz beyim!”

Zangoç aptal aptal yüzüme bakıyordu.

Hep beraber ilk resmi Ermeni nikâhını kıymak üzere kiliseye gittik.

“Ben karışmam.” diye cevapladı iğrenç hidra.

ayakları altında ezildiğini görmek bizim için tabii ki zevk olacaktı, ancak bu haksızlığa karşı meşru yolla mücadele vermeyi uygun gördük.

“Demek son sözün bu, kapıyı açmıyorsun!”

“Ben karışmam. *Derderi bulun, o bilir.*” diye cevapladı iğrenç hidra ve uzaklaştı. Böylece bizi bir açmazla karşı karşıya bıraktı alçak.

“Halka karşı yapılmış bu aşağılık ihanete karşı meşruiyet sınırları içinde karşı koyduk. Madem kilise kapılarını halka gayrimeşru

“Ne söylemek istediğinizi anlamıyorum.”

“Anlaman gerekmez, sadece kapıları aç!”

“Mümkünü yok!”

İşte devrimci akımın karşısına, gerici ruhban sınıfının *non possimus** dikiliveriyordu!

Bu hain ve zorba zangoç, millet yönetiminin temsilcisi namıyla işgal ettiği mevkiden faydalanarak, kilisenin meşru sahibi olan halka kilise kapılarını gayrimeşru bir biçimde kapatmak istiyordu. Kafasının, halkın

* (Lat.) Mümkün değil.

olarak kapatıyorlar, o zaman halk da meşru bir şekilde pencere-lerden girsin!" diye bağırdım.

Yoldaşlardan biri hemen bir merdiven uydurdu. Bizim yiğitler yukarı tırmanıverdiler; ama pencere açılmadığından ister istemez camları kırdılar. Kırmadan önce bu işin sorumlularının yönetimin başını çeken büyük-ağalık ve ruhbanlar olduğunu ilan ettik.

Zaten bu esnada zangoçun haber yetiştirmesiyle *derder* ve *lutarar** da gelmişlerdi.

Bilinçli güçlerin azmini gören *derder*, *lutarara* emretti:

"Aç şu kilisenin kapılarını!"

Az sonra halk, hakkına kavuştu ve düğün davetlileri mihrabın karşısına dizildiler. Yeni Nesil'in bu gösterisi zaten gerekli ilgiyi uyandırmıştı, kalabalık gittikçe artıyordu. Birden bir feryat koptu. Gelinin babası, iki oğlu ve ahbablarıyla içeri girip kızı elimizden zorla almaya çalışıyordu. Bizim çocuklar kavgaya hazırlandılar. Meselenin farklı bir boyut alacağını, karanlık güçlerin bu işten galip çıkabileceğini ve sonucun bizim açımızdan çok kötü olacağını görerek;

...o zaman halk da meşru bir şekilde pencerelerden girsin!

* Kilisenin bakımından sorumlu hizmetli.

“Baylar, biz susalım ve gelenek konuşsun.” diye bağırdım.

Sonra kibarca gelinin babasına yaklaşıp sordum:

“Bayım, lütfen bana söyler misiniz, sizin ve dostlarınızın özel davetiyesi var mı?”

“Ne davetiyesi?” diye karşılık verdi sersem burjuva.

“Bu nikâhta hazır bulunmak için.”

Verdiği olumsuz cevap üzerine, hemen devam ettim:

“O zaman rica ediyorum dışarı çıkın. Çünkü geleneklere göre sadece özel davetliler girebilir!”

Ama nafile... Onlar nerede, geleneğe saygı nerede! O pis yaratık, haklı itirazıma bir araba dolusu küfürle karşılık verdi ve gidip kızın elinden çeke çeke, arkadaşlarının da yardımıyla kiliseden çıkardı.

Bu hareket, zaten zorba büyük-ağalığın geleneksel psikolojisini yansıtıyor.

Tahmin ettiğiniz gibi, gelinsiz bir resmi nikâh biraz zor olacaktı.

Yeni Nesilcilerden biri fedakârlık göstererek düşüncenin zaferi için gelin rolünü bizzat üstlenmeyi önerdi. Hemen cevap verdim:

“Hayır. Biz gelenekten ve meşruyetten ayrılmamalıyız. Varsın onlar altında ezilip nefessiz kalıncaya kadar kanunsuzluk üstüne kanunsuzluk dizesinler.”

Böylece, toplantı bir sonuca varmadan son buldu ve dağıldık.

“Bayım, lütfen bana söyler misiniz,
sizin ve dostlarınızın özel davetiyesi var mı?”

Gördüğünüz gibi mücadeleyi kanun adına sürdürmeye kararlıyım. Bu, faydalarını yakın gelecekte göreceğimiz yeni bir taktik.

Biz kanunuz ve bizim dışımızda her şey kanun dışı. İşte bilinçli saflarımıza aşıladığım formül.

Sizin de görüşünüzü bu doğrultuya getirmeniz yararlı olur. Kanun adına hareket ettiğimizde, dokunulmaz hale geliriz. Kanun, kanunilik, meşru... Bu kelimeleri saflarımızdaki insanlara iyi ezberletmek gerekiyor.

V

Van, 4 Ekim 1909

Sevgili Yoldaşlar

Ermeni yeniden doğuşunun gerçekleştirilmesinde birlikte çalışacağımız Yoldaş Sarsapuni iki haftadır Van'da.

Üç gün önce kilisede ilk konferanslarımızı verdik. Yoldaş Sarsapuni'nin konuşmasının konusu "İstanbul Taşraya Karşı" idi. İstanbul Ermenilerinin taşra Ermenilerine karşı karanlık bir ihanet içinde olduğunu, taşra Ermenilerini yurtlarından söküp Arap çöllerine sürmek için Abdülhamit, Arap İzzet ve Seyit İdris ile görüşmeler yapmakta olduklarını, önceki Patrik Ormanyan'ın* ve Kapriel Noradunkyan'ın** bu amaçla Çar'a müracaat ettiklerini ve İstanbul'daki rüşvetçi Ermeni basınının bu pis mücadele için Alman Kayzeri Wilhelm ve Fas Sultanı Abdülaziz'den para aldığını delilleriyle anlattı. Konuşmasında bu açık ihaneti kanıtlarıyla gün ışığına çıkardı. Orada hazır bulunanlara hemen silahlanıp İstanbul Ermenilerine karşı kendilerini savunmalarını önerdi.

* (1841-1918) Ermeni din adamı (1896-1907 arasında İstanbul Patriği).

** (1852-1936) Osmanlı devlet adamı (1912-1913'te dışişleri bakanı).

“Uyumanın sırası değil, taşralılar!” diye haykırdı Yoldaş Sarıapuni. “Ayağa kalkıp bu alçakların aşağılık kafasını ezmeli, İstanbul Ermenilerinin ocaklarınızı söndürmelerine, ayaklarınıza ve boynunuza zincir geçirip sizi köle gibi Arap bedevilerine satmalarına izin vermemelisiniz. Kahrolsun İstanbul, yaşasın taşra!”

Bu konferans çok etkili oldu ve İstanbul Ermenilerine karşı kurtarıcı bir karşı akım oluştu.

Sonra ben söz aldım. Konuşmamın konusu “31 Mart şeriatçı hareketi ve Ermeni büyük-ağalığının

...önceki Patrik Ormanyan ve Kapriel Noradunkyan'ın
bu amaçla Çar'a müracaat ettiklerini...

rolü” idi. Bu konuşmamda İstanbul’daki gerici hareketin Ermeni burjuvaları eliyle gerçekleştirildiğini, Türk ve Kürt kardeşlerimizin buna herhangi bir katılımının olmadığını, Volkan Gazetesi’ni yayımlayabilmesi için hain Ermeni zenginlerinin Şeyh Vahdeti’ye para yardımı yaptığını, 31 Mart’ta Aya-sofya Meydanı’nda toplanan sarıklıların çoğunun kılık değiştirmiş Ermeniler olduğunu ve son olarak da Türkiye’deki milliyetler içinde tek gerici ve Hamid yanlısı unsuru, başı ezilesi Ermenilerin oluşturduğunu açıkladım.

“Taşralılar! Madem yeryüzünde tek bir İstanbullu Ermeni yaşadığında size rahat yüzü yok, o halde kavga vermek, mücadele etmek, onları ezmek gerek!” diye haykırarak sözlerimi bitirdim.

Coşkun alkışlar Vasburagan halkının derin uykusundan uyan-
dığının ve can düşmanlarını tanı-
yıp bilince çıkardığının gösterge-
siydi.

Konuşmalar bittikten sonra
Yoldaş Sarsapuni mücadeleyi pra-
tiğe dökmek için bilinçli gençler-
den oluşan bir “Taşra Savaş Gru-
bu” kurulmasını önerdi.

Hazır bulunanların büyük ço-
ğunluğu hemen adlarını yazdırdı-
lar ve toplantı tam bir düzen için-
de sona erdi.

Bu konferanslarla Van’daki ilk
zaferimizi kazandığımızı söylemek
gerekir. Ancak Yoldaş Sarsapuni

ve ben, taşrayı İstanbul'un karşısına çıkarmakla yetinmenin yarım yamalak bir iş olacağını, kurtarıcı başka bir bölünme daha yaratmak, mücadelecı bilinçli güçleri, yerel karanlık güçlere karşı ayağa kaldırmak gerektiğini düşündük.

Bunun için yeni konferans serileri düzenlemek şarttı. Şimdi bunun için uğraşıyoruz. Nihayetinde, Vanlı Ermeni gericiiler ile özgürlükçüler arasında kısa zamanda kavga patlayacağını ümit ediyoruz.

Mücadelemizi içtimai, beşeri, siyasi, iktisadi, ailevi, fikri alanda olsun, kültür, eğitim ve çalışma hayatında olsun, her alanda aynı şevkle sürdüreceğiz.

Birkaç ay önce Van'a yeni geldiğimde yok gibi bir şey olan gerici Ermeni unsur, bugün teşkilatlanmaya başladı. Bu teselli edici durumda bizim de payımızın bulunduğunu söylemek gerekir. Gericiler unsur, deyim yerindeyse kendi varlığından habersizdi, kendisini Ermeni ve aynı zamanda hürriyet yanlısı Meşrutiyetçi adde diyordu. Biz ona önce yanlışını, sonra da doğru yolu gösterdik.

Yoldaş Sarsapuni'nin bana isabetle belirttiği gibi, 31 Mart olaylarının

tartışılmaz bir faydası, belli bir Ermeni gerici ve şeriatçı tipini yaratmasıdır. O tarihe kadar böyle bir tip mevcut değildi. İlk kez İstanbullu yoldaşlarımız, gerici, Meşrutiyet karşıtı Ermeni tipini, mücadele edeceğimiz o gerekli düşmanı yarattı.

Maalesef, her ne kadar varlığını kendisine zorla kabul ettirsek de, gerici unsur kendini inkâr etmeye çalışıyor. Gericiler konumunu muhafaza etme siyasi faziletinden yoksun olduğu için, bu unsur kendini iyice ortaya koymak zorunda kalana kadar aralıksız mücadele vermemiz şart.

Geçen gün, Yoldaş Sarsapuni ile birlikte, tanınmış büyük-ağalardan Vartan Soğikyan'ı ziyarete gittik. Bize özgürlükçü fikirlerini açıkladı, katı bir Meşrutiyet yanlısı olduğunu, hatta hayatını ve servetini yeni rejimi korumak uğruna feda etmeye hazır olduğunu söyledi.

Yoldaş Sarsapuni:

“Abdülhamid'i tekrar tahtta görmek istemez misiniz?” diye sordu.

Vartan Ağa ellerini göğese kaldırarak;

“Allah göstermesin!” diye haykırdı.

Bu adam söylediklerinde samimi görünüyordu.

Şunu söylemek gerekir ki Vartan Soğikyan bir istis-

Bizim bilinçli saflarımızda yer almamakla birlikte bazı insanlar kendilerini özgürlükçü ve Meşrutiyet yanlısı görüyorlar.

na değil. Van'da bu gibi *anomalie*ler* ok fazla. Bizim bilinçli saf-
larımızda yer almamakla birlikte bazı insanlar kendilerini zgr-
lk ve Meşrutiyet yanlısı görüyorlar. Bu garip *anomalie* müca-
delemizi çok zorlaştıırıyor.

Ziyaret sona erip geri döndüğümüzde Yoldaş Sarsapuni ka-
rarını vermiştii:

“Bu duruma bir son vermek gerek. Gericisi baştan sona ge-
rici olmalı, biz de zgrlk; aksi halde iyi bir Şey yapmamız
mümkün değil.”

“Ama bu nasıl olacak?” diye sordum.

“ok basit, hatta bir dahaki konferansımın konusu bu ola-
cak. Bilinçli, zgrlk güçlerin teşkilatlanmasından önce ve
daha önemlisi gericisi unsuru muhakkak surette oluşturtmak ve
kuvvetlendirmek.”

Yoldaş Sarsapuni sarsıcı bir diyaletik g. Ne yazık ki uzun
süre bizimle kalmayacak.

* Kuralsızlık, düzensizlik.

VI

Van, 18 Ekim 1910

Sevgili Yoldaşlar

Toplumsal-sınıfsal niteliği olmayan önemsiz bir olay, partimizin belirli görüşlerini anlatmak ve halkı özbilinç kazanmaya yönlendirmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan Yoldaş Sarsapuni sayesinde oldukça heyecan uyandırdı ve ilkesel bir soruna dönüştü.

Birkaç kelimeyle olayı anlatayım.

Van'da bazı yoldaşlarımızın çocuklarının devam ettiği bir anaokulu var. Bu çocuklardan biri, Gayzak adında yedi yaşında bir oğlan, öğretmenin gösterdiği yere oturmak istememiş. Sebebi ise, daha önce herhangi bir mesele sebebiyle küsmüş olduğu çocuğun yanına oturmak yerine, fikren anlaştığı başka bir çocukla oturmak istemesiymiş.

Öğretmen hanım “Keyfinize göre yer değiştirmek mümkün değil, hepinizin yeri kararlaştırıldı.” diyerek Gayzak’ın haklı itirazlarına kulak asmamış ve çocuğu eski yerine oturmaya zorlamış. Gayzak karşı koymuş. Bunun üzerine öğretmen, oğlanı koltundan çekip tirerek sırasına götürmek istemiş. Gayzak, zor kulla-

nımı karşısında daha da asileşerek sıranın üzerindeki mürekkep kabını zalim öğretmenın ağızına burnuna yapıştırmayı becermiş.

Ve işte bu basit meşru müdafaa sebebiyle Gayzak hademe eşliğinde evine yollanmış, velisine de çocuğı bir daha okula göndermemesi için haber salınmış.

Çocuğun, aktif saflarımızda yer alan ve iyi bir yoldaş olan babası olayı bize aynı akşam aktardı.

Yoldaş Sarsapuni anlatılanları dikkatle dinledikten sonra görüşlerini açıkladı:

“Bu mücadelede Gayzak yenik çıkmamalı. Bu, bağımsız düşünce ve özgür iradeye karşı yapılmış bir hakarettir. İsyân ruhuna güç vermek gerek, çünkü gerçek devrim bunun üzerine inşa edilmiştir. Gelecekteki mücadelecı güçleri hazırlamak için tek yol, çocukların içindeki asi ruhları kuvvetlendirmektir. Keşke anaokulunda onun bu hareketini sürdürenler olsa.”

... mürekkep kabını zalim öğretmenın ağızına burnuna yapıştırmayı becermiş.

Ertesi gün çocuğun babasını da yanımıza alarak okula gitmeye karar verdik.

Öğretmen hanım bizi kibar bir şekilde kabul edip, kâğıt parçalarından oyuncaklar yapmakla meşgul olan çocukların yanına götürdü.

Yoldaş Sarsapuni hemen öğretmen kürsüsüne çıktı ve çocuklara hitaben etkileyici bir konuşma yaptı. İsyan ruhunun insanın devrimciliğinde önemli bir faktör olduğunu, bu ruhun asıl olarak çocuklukta ortaya çıkışının ise, dıştan gelen bir etkiyle değil içgüdüsel bir itkiyle olduğunu anlattı. İsyan ve başkaldırı çabalarını övdü, asırlar boyunca özgürlüğe, mücadeleye, kavgaya giden yegâne kuvvetin isyan olduğunu söyledi ve bu bakımdan Küçük Gayzak'ın Ermeni gerçekliğinde avutucu bir görüntü oluşturduğunu belirtti.

Küçükler konuşmayı büyük bir dikkatle dinlediler ve beğenilerini “*Dzapik dzapik dzirani / Garmir khuntsor gi nımani*”^{*} şarkısını hep bir ağızdan söyleyerek belirttiler. Daha sonra ben ve Yoldaş Sarsapuni, Gayzak'tan özür dilemesi, onu tekrar okulu-na davet etmesi ve çocuğun haklı itirazlarına olumlu cevap vermesi için öğretmene baskı yaptık.

Öğretmen hanım bunları kesin bir şekilde reddetti.

Yoldaş Sarsapuni:

“Öyleyse gidelim. Fakat unutmayın, bir gün başka bir zeminde yine karşılaşacağız.” dedi.

Eve dönerek hemen, genelde bütün öğrencilere yönelik bir manifesto hazırladık; tüm öğrencileri özgür karar, serbest irade ve bilinçli isyan kurbanı küçük Gayzak'ın okuldan atılmasını

* Bebek severken söylenen bir tekerleme [avuç avuç kayısı / elma gibi kırmızı].

Yoldaş Sarsapuni hemen öğretmen kürsüsüne çıktı... [Avuç avuç kayısı]

protesto etmek üzere, önümüzdeki pazar günü kilisede yapılacak büyük mitinge davet ettik. İkinci bir çağrıyı da kendi bilinçli saflarımıza yaparak ideolojik nitelikteki bu mitinge mutlaka katılmalarını istedik.

İşte burada çok tatsız bir olay oldu. Çağrı bildirilerini dağıtma işini yoldaşlarımızdan B. Setrak'a vermiştik; ancak bildiriyi tüm yoldaşlara ulaştırdığı halde, Aykesdan tarafında oturan B. Vartan'a götürmemiş olduğunu duyduk. Vartan bu ihmalkârlı-

Ben ve Yoldaş Sarsapuni, Gayzak'tan özür dilemesi için öğretmene baskı yaptık.

ğı şikâyete geldi. Hemen incelemeye aldık ve olayın gerçek olduğunu saptadık. Birkaç gün önce Vartan yoldaşla şahsi bir münakaşaya girdiğinden, ona bildiriyi götürmek istememişti.

Bu açık ve affedilemez bir disiplin hatasıydı. Yoldaş Sarsapuni çok hiddetlendi ve suçluyu cezalandırmak için hemen bir yoldaşlar kurulu topladı.

Yoldaş Sarsapuni, devrimci örgütlerin temel gücünü oluşturan disipline mutlak saygı gösterilmesinin partimiz için ne denli zorunlu olduğunu, şahsi bir mesele yüzünden disiplini çiğnemenin ne büyük bir suç olduğunu uzun uzun anlattı.

“Kişiliğimiz toplumun kararı karşısında silinmeli, yok olmalı, aksi halde ne devrim, ne kavga, ne mücadele, ne de özgürlük mümkündür.”

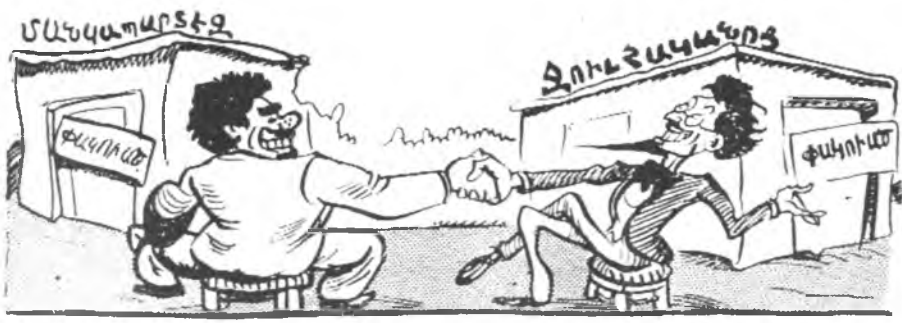
Nihayetinde, asi arkadaşımıza en ağır cezanın verilmesini önerdi.

Yoldaşlar kurulu yakında yeniden toplanıp en adil cezayı verecek.

Bizim için çok önemli olan bu konuya tekrar değiniyorum, zira disiplin bir parti için ölüm kalım meselesidir ve bunu sar-sanların gözünün yaşına bakmamak gerekir.

Büyük miting hakkında da size bilgi ileteceğim.

Biz genç nesildeki isyan ruhunu silmemek gerektiğine inanıyoruz. Bu kesin cinayet olur.

[Anaokulu / Kapalı]

[Çulha atölyesi / Kapalı]

VII

Van, 6 Kasım 1910

Sevgili Yoldaşlar

Faaliyetimiz Van'da kesin sonuçlarını vermeye başladı.

Yoldaşımızın çocuğunun, küçük Gayzak'ın anaokulundan atılması ve bu vesileyle verdiğimiz ve burada ayrıntılarını yazmayı gereksiz bulduğum şiddetli mücadele, öğretmenin istifası ve anaokulunun kapanmasıyla son buldu. Bu olay, Vasburagan'daki fikir-kültür sahasındaki elle tutulur ilk zaferimizdi ve sarsılan prestijimizin yükselmesinde çok etkili oldu. Bugüne kadar bizimle ilişkilerini soğuk tutan diğer okulların öğretmenleri de gücümüzü hissederek bize yakınlaşmaya başladılar.

Eğitim sahasında mücadelemizi aynı coşkuyla sürdürüyoruz. Kültür işlerini bizim bakış açımıza uygun olarak yürütmek için gerekirse tüm okulları kapatırız, zira gelecek bütün bir kuşağın hazırlanması buna bağlı.

İkinci zaferimiz iktisadi sahada oldu. Bu, işçi özgürlüğü konusunda atılan ilk adımdı. İşte yaşananlar:

Birkaç hafta önce Yoldaş Sarsapuni'yle birlikte Magar Mirgoyan'ın çulha atölyesini ziyaret ettik. Atölyede on sekiz Ermeni işçi kadın çalışıyordu. Yoldaş Sarsapuni bu işçi kadınların durumuyla ilgilendi, onlara sosyalizm zemininde çeşitli sorular yöneltti.

On iki saat çalışma karşılığında yalnızca iki kuruş ücret alıyorlardı. İsyan etmemek elde değildi.

"Bu işçi kadınları, böylesine sömürsün diye vicdansız atölye sahibinin ellerine bırakmamalı. Burada uygun faaliyet alanı var, bunu değerlendirmeliyiz." dedi Yoldaş Sarsapuni.

Hemen önde gelen işçileri çağırdık.

Sarsapuni *salaria* (gündelik) konusunda genel bir görüşme yaptıktan sonra kapitalizmin proletarya üzerindeki baskısını ve emekçi *massaların* haklarını hatırlattı. Benzer işlerde çalışanların, günlük sekiz saat çalışma karşılığında Amerika'da bir dolar, İngiltere'de dört şilin, Fransa'da beş frank, yani kendi gündeliklerinden on kat fazla aldıklarını anlattı.

Sonuç olarak, çalışma saatlerinin azaltılması ve gündeliklerin artırılması talebi için genel grevin şart olduğunu söyledi.

Daha sonra ben söz aldım ve aynı paralelde konuşarak grevin acil gerekliliği üzerinde durdum.

İşçi kadınlar, kendilerine her bakımdan yardımcı olacağımıza, küstah ve vicdansız kapitalizmin boyunduruğu altında ezilmelerine izin vermeyeceğimize dair güvencemiz üzerine ikna oldular ve arkadaşlarını da ikna edeceklerine söz vererek yanımızdan ayrıldılar.

"Eğer size katılmayı reddedenler olursa, onları bizim adımıza tehdit edin." diye izin verdi Yoldaş Sarsapuni.

Ertesi gün, çulha atölyesinde tek bir işçi kadın bile işbaşı yapmadı.

On iki saat çalışma karşılığında yalnızca iki kuruş ücret alıyorlardı.

Atölyeyi ziyaretimizi ve işçi kadınlarla konuştuğumuzu haber alan Magar Mırgoyan alelacele geliverdi. Birkaç aydan beri büyük bir sipariş hazırlamakla meşgul olduğundan, grev sebebiyle çok güç duruma düşmüştü. Şehrin Türk ileri gelenlerinden birinin çocuğu evlenecekti; bu münasebetle düğün için malzeme hazırlamaktaydı.

“Elli altmış liralık bir iş bu ve hiç avans almadan işi bitirmek üzere anlaşma yaptım. Sipariş, şu an hiç değilse düğünden birkaç gün önce, yani en çok on gün içinde teslim edilmeli, yoksa alacağımı tahsil edemem. Ve ben aylardır bu siparişi hazırlamak için tefeciden faizle borç para almaya mecbur oldum, zira param yok. Rica ederim, izin verin işçi kadınlar işlerinin başına dönsünler.”

“Sizin maddi sorunlarınız bizi ilgilendirmiyor. Biz, ezilen işçi sınıfının haklarını savunmak ve kapitalizmin zorbalığına karşı uluslararası işçi sınıfının birliğini yükseltmek istiyoruz.”

“Eğer size katılmayı reddedenler olursa, onları bizim adımıza tehdit edin.”

Alçak atölye sahibi bizi öyle kolay kolay kandıramayacağını anlayınca anlaşılmak istedi.

“İsteğiniz nedir?”

“Öncelikle üç sekizleri kabul etmeniz gerek.” diye lafa girdi Yoldaş Sarsapuni.

Gözlerini kocaman açan Magar:

“Üç sekizler mi? O da ne?” diye sordu.

Bu sömürgeci sırtlana açıklama yapmak zorunda kaldık:

“Sekiz saat çalışma, sekiz saat dinlenme, sekiz saat uyku. İşte işçinin temel hakkı.”

“Pekâlâ. Sekiz saat da olsa gelip çalışsınlar da şu işi yetiştirelim.”

“Sonra, gündeliklere zam...” diye sürdürdü Yoldaş Sarsapuni.

“Ne kadar?”

“Asgari beş kuruş.”

“Ama Van’da bu kadar gündelik ödemek imkânsız!”

“O zaman grev kesinlikle devam eder.”

Bunun üzerine, işçi kadınların kanını emen bu doymaz sülük:

“Yalvarırım size. Beni mahvedeceksiniz, yıkımım olur bu!” diye sızlanmaya başladı.

“Sorun senin değil, işçi sınıfının kazanımları sorunudur.”

Oldukça uzun süren bir tereddütten sonra Magar Mirgoyan beş kuruş gündelik vermeye razı oldu. Niyeti çok açıktı. Malla- rı gününde muhakkak teslim etmek istiyor, bu yüzden şartları- mızı kabul ediyordu. Ancak iş bittikten sonra sözünde durma- yacağı belliydi.

Yalvarırım size. Beni mahvedeceksiniz, yıkımım olur bu!

Art niyetini hemen fark ettik.

Sarsapuni:

“Beş kuruş gündelik elinizdeki işin başladığı tarihten itibaren geçerli olacak ve işçi kadınlara ödeme ona göre yapılacak.”

“Ama o zaman bu işten hiç para kazanamam! Kazanmak bir yana, tümüyle batırım.”

“O başka mesele!”

Nihayetinde bu sahtekâr tilkiyi ikna etmek mümkün olmadı.

“Yarıncan itibaren beş kuruş gündelik veririm.” diye ısrar etti.

“O zaman grev devam eder.”

Ümitsizlik içinde çekip gitti.

Bugün grevin yedinci günü. Bakalım şehirde günün konusu haline gelen bu büyük sosyalist eylem nasıl sonuçlanacak...

Soldan sağa: Sözler, ekmek, iş, sözler

VIII

Van, 30 Kasım 1910

Sevgili Yoldaşlar

Önceki mektubumda bahsettiğim çulha atölyesi kadın işçilerinin grevi çok garip şekilde sonuçlandı. Ancak bu sonuç bize hem avuntu verdi, hem de prestijimizin yükselmesine yaradı.

Atölye sahibi Mirgoyan, davamızdan vazgeçmediğimizi, sömürülen kadın işçilerin haklarını savunmayı üstlendiğimizi, sahte tavizlerine ve yalvarmalarına kulak asmadığımızı görünce, işi sürdürmek için başka kadın işçiler bulmayı denedi. İşte o zaman bizim de başka yollara başvurmamız şart oldu.

Saflarımızdaki eylemciler, çulha atölyesinde çalışmaların yeniden başlamasını her ne pahasına olursa olsun engellemek için, işyerine giderek hiç bir kadın işçinin içeri girmesine izin vermeme yolunda talimat aldılar. Proletaryayı korumak için bizim bu doğrudan ve neredeyse zora dayalı müdahalemiz, yoldaşlar arasında coşkuyla karşılandı. Soyguncu burjuvazi ise asırlardır süren baskısının karşısına dikilen bu yeni güce korkuyla bakıyordu.

Grev yapan kadın işçilerin durumu ise acınası idi. Geçici

yokluklara dayanacak ne maddi durumları ne de manevi güçleri vardı. Gidip eski gündelikleriyle işbaşı yapmaya razıydılar. Oysa bu bizim prestijimiz için bir felaket olurdu.

Grevin onuncu günü gelip ertesi gün işe başlamaya karar verdiklerini belirttiler. Yoldaş Sarsapuni çok kızdı, alçaklıklarını yüzlerine vurdu.

İşçiler:

“Ama böyle de açlıktan öleceğiz...” diyorlardı.

“Açlıktan ölseniz bile dayanmalısınız. Bugün açlıktan ölmezseniz, yarın karnınızı doyuramazsınız. Sizi köle işçilik zincirlerinden kurtarıp atölye sahibi durumuna getirmek istiyoruz fakat siz şikâyet ediyorsunuz. Bu tavır, bilinçli kadın işçilere yaraşır bir tavır değil.”

“Fakat bari grev esnasında biraz para yardımı yapın bize.” diye şikâyetinde bulundu kadın işçilerin başı.

“Biz fikir alanında çalışıyoruz. Yardımımız ve koruyuculuğumuz ahlaki, fikirsel, kültürel, fizikseldir, asla parasal değil.”

Sıkıntı içinde yanımızdan ayrıldılar. İki gün sonra, işbaşı yapmak niyetiyle işyerine gitmişler diye duyduk; ancak atölyenin kapısı kapalıymış. Acaba Magar Mırgoyan da kadın işçilere karşı lokavt mı ilan etmişti? Hayır, hayır, başka ciddi bir olay olmuştu.

Çocuğunu evlendirecek olan ve atölye sahibine bu yüzden siparişi veren Türk beyi, işlerin gününde teslim edilemeyeşine kızmış ve siparişin hükmünün kalmadığını, para da vermeyeceğini söylemiş.

Beyin bu adil kararı, yapacağı işe ümit bağlayarak Magar’a para veren tefecinin kulağına gitmiş ve o da hemen hükümete başvurarak hakkına karşılık çulha atölyesine ve aletlere el koymuş.

Sıkıntı içinde yanımızdan ayrıldılar.

Böylece, vicdansız kapitalist, kendi payına daha vicdansız bir başka kapitaliste kurban olmuş.

Magar'ın durumu o kadar kötüleşti ki, artık işçi olarak üç kuruş gündelikle bir başkasının çulha atölyesinde çalışmaya başladı.

Bunu gelecekteki büyük toplumsal ve sınıfsal *kataklisman** küçük bir tablosu olarak görmek mümkün.

Gelelim grev yapan kadın işçilere. Ne yazık ki, onlar, istediklerini elde edemediler. İşlerinden bazıları bir kuruş gündelikle başka atölyelerde iş bulabildiler; yörenin geçim şartlarına göre, epeyce iyi bir ücret sayılır. Birkaçı, yakın köylerde iş bulmak umuduyla şehirden ayrıldı. Bazıları ise hâlâ boş geziyor.

* Altüst oluş.

Bu sonuncular bize çok sıkıntı veriyor. Hemen hemen her gün çıkıp geliyor, işsiz ve sefil kaldıkları için bizi suçluyorlar.

Yoldaş Sarsapuni ve ben boş yere Karl Marks, Bakunin, Kropotkin, Hegel, Lasalle ve Bebel'den alıntılar yaparak, sefaletlerinin çağdaş toplumsal yapıdan, kapitalizmin zorbalığından ve yöneten azınlığın yüzyıllar süren sömürsünden kaynaklandığını, bu durumdan kurtulmak için yegâne yolun, bütün dünya işçilerinin bütün dünya patronlarına karşı topyekûn birleşmesi olduğunu açıklamaya çalışıyoruz.

Magar'ın durumu o kadar kötüleşti ki, artık işçi olarak üç kuruş gündelikle bir başkasının çulha atölyesinde çalışmaya başladı.

Kurtuluşlarının bağı olduğu sosyalizmin prensiplerini onlara her açıkladığımızda, kadınlar “Bizim şimdiki halimize bir çare düşünün!” diye tekrarlayıp duruyorlar.

Ellerinden kurtulmanın mümkün olmadığını gören Sarsapuni, birkaç gün önce tekrar geldiklerinde şu kesin cevabı verdi:

“Sizin için kesinlikle bir şey yapamayız, ancak Uluslararası Emekçiler Derneği’nin Kaliforniya Bürosu’na üye kaydedebiliriz. Orada yoldaşlarımız var.”

Kadın işçiler biraz yüreklendiler:

“Bu üyeliğin bize ne yararı olacak peki?”

... bir kuruş gündelikle başka atölyelerde iş bulabildiler; yörenin geçim şartlarına göre, epeyce iyi bir ücret sayılır.

“Grevinizi ve içinde bulunduğunuz durumu kendilerine izah edersek Uluslararası Emekçiler Derneği’nin Kaliforniya Şubesi Bürosu dostça takdirlerini bildiren bir yazı yollar. Bu, dünyadaki tüm kapitalistler için çok büyük bir mahkûmiyet olur.

İşçiler, cevap vermeden, memnuniyetsiz bir şekilde ayrıldılar.

Çulha atölyesi grevi, böylece bizim için fikirsel alanda muazzam bir zafer oldu.

Bu daha ilk adım.

IX

Van, 20 Aralık 1910

Sevgili Yoldaşlar

Ne yazık ki, tüm fedakârlıklarımıza, propagandamıza, samimi devrimci çabalarımıza karşın bu nankör halk hâlâ gerçek dostlarını tanımak istemiyor ve bize karşı düşmanmışız gibi bir tavır takınıyor.

İstanbul'da başlayan karşıdevrimci akım burada da etkisini gösteriyor. Bizi kurtarıcı, insanüstü yaratıklar gibi görüp her sözü-müzü, her hareketimizi müthiş bir hayranlıkla kabullenen insanlar şimdi bizi eleştirmeye, tartışmaya ve karşı çıkmaya başladılar.

“İyi bir kıyım onları uslandırır!” diyordu Yoldaş Sarsapuni geçen gün öfkeyle.

Bu sözler biraz abartılı ve anlık bir öfkeyle söylenmiş de olsa Yoldaş Sarsapuni'nin böyle konuşmaya hakkı olduğunu kabul etmek gerek.

Resmi nikâh ve serbest birliktelik konusundaki tüm çabalarımız, konferanslarımız, okul ve grev konusundaki her türlü faaliyetimiz, tatmin edici sonuçlar vereceğine, tüm Van Ermenilerini bize karşı tahrik etti. Artık bizi kışkırtıcı, bozguncu, eko-

nomik ve moral çöküntü yaratan bir bela olmakla suçluyorlar. Oysa amacımız, yıkılmış yurdu, çağdaş ihtiyaçlara uygun bir yapılandırmayla tekrar ayağa kaldırmaktır.

Magar Mırgoyan'ın patronluktan işçiliğe düşmesi diğer Ermeni çulha atölyesi sahipleri üzerinde sarsıcı bir etki yaptı. Artık grev tehdidinden kurtulmak için kadın işçilerin gözlerini korkutmak, gündelikleri azaltmak istiyorlar.

Bizimle tesadüfen karşılaşp konuşan bir kadın işçi, hemen ertesi gün bu suçundan dolayı işten atıldı.

Bir hafta önce, Yoldaş Sarsapuni okulun salonunda "Proleter Massaların Kollektivist *Evolutsiası*" konulu bir konferans verdi. Salon yalnızca yoldaşlarımızla doluydu; gerici unsurların

şimşeklerini üzerine çeker korkusuyla tek bir Vanlı bile bu yapıcı toplantıya katılmamıştı.

Evet, yeni nesil içinde taraf-tarımız olan kitleler var; özellikle anaokulu ve ilkokul öğrencileri arasında... Ancak onlar da şu sıralar teorilerimizden ziyade karto-pu oynamakla meşguller.

Ne yazık ki öğrenciler arasında, doğrudan doğruya ailelerinin etkisiyle bize karşı bir akım başlamış durumda. Aileler, çocuklarını isyana teşvik etmek yerine, içlerindeki devrimci ruhu öldüre-

"İyi bir kıyım onları uslandırır!"
diyordu Yoldaş Sarsapuni...

Artık bizi kışkırtıcı, bozguncu olmakla suçluyorlar.

Evet, yeni nesil içinde taraftarımız olan kitleler var;
ancak onlar da şu sıralar teorilerimizden ziyade...

rek onları denetim altında tutmaya çalışıyorlar. Zaten o aşağılık yaratıklardan başka bir şey beklemek mümkün değil.

Yoldaş Sarsapuni "Türkiye Ermenisi'nde devrimci *temperament** yok." derken çok haklı.

İşte bu *temperamenti* yaratmak için sürekli mücadele vermek gerek. Bunun için Ermeni kadın cinsini ele almak muhakkak şart, çünkü onlar baskı altındaki ve köleleşmiş sınıf olarak isyana daha yatkınlar.

Mevcut gerçeklik karşısında Yoldaş Sarsapuni'yle birlikte, çalışmalarımızda izleyeceğimiz yol bu. Yani, Vasburagan Ermeni kadını asırlık uykusundan uyandırmak, içinde sarsıcı bir heyecan yaratmak, onu mücadele alanına indirerek erkek sınıfı-

* Ruh.

na karşı, gasp edilmiş haklarını elde etmek üzere, gerekirse kanı pahasına amansız bir mücadele vermesini sağlamak.

“Kadın *Emansipatsiası*.” İşte yarınlarda mücadelemizin parolası.

Yoldaş Sarsapuni’nin kaleme aldığı şu bildiriye hamur baskısı yapıp tüm kente ve çevre köylere dağıttık bile.

“Vasburagan’ın Ermeni kadınları!

Asırlık uykunuzdan uyanın, ayağa kalkın ve ağırlıkları altından ezilip soluksuz kaldığınız kölelik zincirlerini kırın!

Gözlerinizi açıp Amerika’daki, İngiltere’deki, Fransa’daki kız kardeşlerinize bakın. Haklarını almak için nasıl ayağa kalkıp taleplerini dayattıklarını görün. Onlar sadece sözlerle yetinmiyor, eyleme, güce başvuruyorlar. Niçin onlardan geri kalasınız! Yoksa siz de Alman, İspanyol ve Avusturyalı kadınlar gibi kölelik zincirlerini boynunuzda ve bileklerinizde süs olarak mı taşımak istiyorsunuz? Türkiye, Rusya ve İran’ı titreten Ermeni devrimcisinin yanında, omzunda tüfeğiyle Rus ve İranlı kız kardeşlerinin kurtuluşu için çarpışan Ermeni kadın devrimcisi, şimdi kollarını kavuşturup kocaları, ağabeyleri, babaları ya da dedeleri tarafından ezilme ve sömürülmeye izin mi verecek? Bu, Ermeni kadını için kara bir leke ve hakaret olur.”

Nihayetinde Yoldaş Sarsapuni, Vasburagan Ermeni kadınının asgari taleplerlerini bildiren şu programı sundu:

- a. Kadın ve erkek arasında mutlak hak ve ödev eşitliği.
- b. Ermeni kadınına bütün resmi görevler için seçme-seçilme hakkı.
- c. Çocuklar üzerinde eşit hak.

d. Kadına, makul sınırlar içinde, duygusal eğilimlerine göre evlilik dışı ilişkiler kurabilme hakkı.

e. Köleleştirici evlilik akdinin kaldırılması.

f. Vasburagan Ermeni kadınının sosyal yaşama, kadın öğretmen, kadın avukat, kadın doktor, kadın yargıç, kadın yönetici, kadın yazar, kadın memur, kadın polis vb. olarak katılması.

g. Kilise görevlerinin de aynı şekilde kadınlara açılarak, kadınların da rahip, manastır başrahibi, piskopos veya araçnort olabilmesi.

Yoldaş Sarsapuni, programa kadın asker talebini de mutlaka koymak istiyordu; ancak ben, tedbirli davranarak bu konuyu es geçmeyi uygun gördüm. Bizim gericiileri ürkütmenin sırası değil.

Bu programı hayata geçirmek için kilisede büyük bir miting düzenlemeye karar verdik.

Kadın piskopos.

X

Van, 11 Ocak 1911

Sevgili Yoldaşlar

Önceki mektubumda belirttiğim Vasburagan Ermeni kadınının *emansipatsiası* hakkındaki miting gerçekleşti, ancak sonuçsuz kaldı.

*Dzımun't*un* arife gecesi, kilise kadınlı erkekli doluydu. Hepsi de büyük bir huşu içinde ayini izliyorlardı. Yoldaş Sarsapuni birden mihrapta göründü ve etkileyici bir sesle haykırdı.

“Vasburagan kadınları! Özgürlük saatiniz geldi çattı; atın zincirlerinizi ve...”

Yoldaşımız bu etkileyici sözleri söyler söylemez, kilisede tarihi imkânsız bir kargaşa başladı.

Gerici, *şeriatçı* unsur birden kafasını kaldırıp “Dışarı! Dışarı!” çığlıkları atmaya başladı. Mihrap çevresindeki ruhbanlar da, aşağılık rollerine sadık bir şekilde, kadın *emansipatsiası* havarisine saldırıp, doğruluğun sesini susturmaya çalıştılar.

* Doğu yortusu; Noel.

Orada bulunan ve kendi gerçek çıkarlarının bilincinde olmayan kadınlar bile aslan yürekli yoldaşımıza hakaretler ediyor, onu paylıyorlardı.

Kaba kuvvet, gerçeğin ve özgürlüğün sesini boğmak üzereydi. Bunu görünce “Çocuklar yetişin!” diye haykırdım.

Ancak fedakâr yoldaşlarımızdan hiçbiri ortaya çıkmıyordu. Daha sonra öğrendiğime göre, çok sayıda aktif yoldaşımız, ruhbanlara karşı bir protesto gösterisi olarak o akşam kiliseye gelmemişlerdi.

Yalnızca kadınlar arasından bir yoldaşın sesi duyuldu:

“Bırakın konuşsun, davamızı savunacak!”

Ancak kadınların bağnaz kalabalığı onun sesini boğdu.

“Biz buraya dava görmeye değil, dua etmeye geldik!” diye uluyan cadılar savunmasız yoldaşımıza saldırmaya başladılar.

*Avakyerets** ve *lusararın* tüm çabalarına karşın kürsüye yapılan Sarsapuni konuşmasını sürdürüyordu:

“Kadın *emansipatsiası*, kökleri ta tarih öncesi çağlara uzanan bir sorun. Kadın, klanın ortak malı sayılırdı. Çocuklar babalarını bilmez, soy ağacı ana yanlı bir temel üzerinde...”

“Biz buraya konferans dinlemeye değil, duaya geldik. Gitsin başka yerde konuşsun. Burası kilise, konferans salonu değil. Aşağı alın, dışarı atın!” diye bağırıyordu gittikçe azan kör yobaz kalabalığı.

Aslan yürekli yoldaşımız, soğukkanlılığını kaybetmeden, zaten yeterince sağlam olmayan kürsüyü bıraktı ve mihrabın mermer ayağına sarıldı. Kilisedeki kargaşaya rağmen konuşmaya devam ediyordu.

* Başpapaz.

“Aşağı alın, dışarı atın!” diye bağıırıyordu gittikçe azan kör yobaz kalabalığı.

Kalabalık, yoldaşımız Sarsapuni'yi yandaki giysi odasına götürmüştü. Darbelerin sesini, küfürleri ve yoldaşımızın gırtlaktan gelen yardım çağlığını duyabiliyordum.

Çekildiğim köşede Dr. Stockman'ı düşünmeye başladım. İbren'in kahramanı, halkın menfaati için kendini feda etmeyi göze alır, ama ondan gördüğü karşılık, ödül yerine hakaret ve eziyettir. Aristeides'i düşündüm. Doğru sözlülüğü ve özgürlükçülüğü nedeniyle cahil topluluk tarafından sürgün edilmişti. Ve

Bense, çekildiğim köşede
Dr. Stockman'ı düşünmeye başladım. [Ay! Uf! İmdat!]

“Bugün müthiş bir ideolojik zafer kazandın.”

kendimi düşündüm. Dzabilvar'da, üzerine ölü toprağı serpilmiş halka yeniden hayat vermek için nice eziyetlere katlanmıştım. Bu düşüncelerden sıyrıldığımda gürültü dinmiş, kilisedeki ayin tekrar başlamıştı. İşte o an, bahtsız yoldaşımızın alçaklar tarafından hakarete ve dayağa maruz kalmaması için yardıma koşmak gerektiğini düşündüm.

Hemen kiliseden çıktım, sokağın köşesinde yerde yatan, soluk soluğa inleyen Yoldaş Sarsapuni'yi gördüm.

“Bugün müthiş bir ideolojik zafer kazandın, bunun için gelecek sana minnettar olacak.” diyerek sevgili arkadaşımızı alnından öptüm.

O alçakgönüllülükle cevapladı.

“Lütfen, biraz su...”

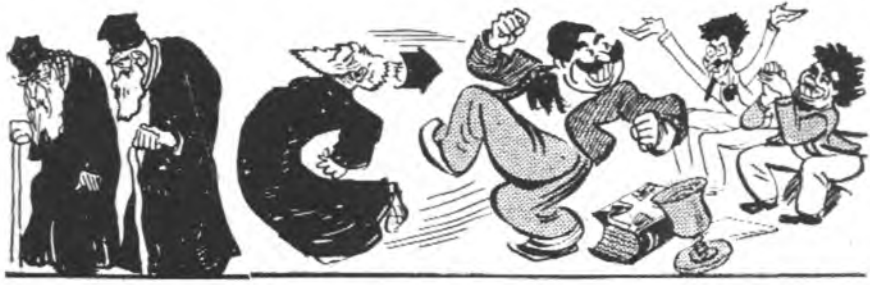
Fedakâr bir yoldaşın yardımıyla onu güçbela evine götürdüm ve hemen yatağa yatırdım.

Şurası muhakkak ki reziller hiç acımamışlardı. Yoldaşımızın kemikleri korkunç sızlıyordu.

Bütün geceyi uykusuz geçirdi. Hummaya tutulmuştu ve zaman zaman sayıklıyordu. Sayıklarken bile konuşmasını sürdürerek Fiji, Sumatra, Yeni Zelanda, Numea ve Pasifik Okyanusu'nun diğer muhtelif adalarındaki kadınların sosyal durumu, değer yargıları, yaşayış tarzları, gelenekleri hakkındaki görüşlerini, hep de somut gerçeklere dayalı olarak anlatıyordu.

Bugün yatağa çakılı kaldığı beşinci gün. Neyse ki ağırları tümüyle geçti, yataktan çabuk kalkacak.

Gördüğünüz gibi, faaliyetimiz verimli mücadele dönemine girmiş bulunuyor.

XI

Van, 25 Ocak 1911

Sevgili Yoldaşlar

Kar kış tüm yolları kapatmış durumda ne yazık ki; yoksa talimatınız doğrultusunda hemen Garin'e [Erzurum], oradan da, mutlaka hazır bulunmamı istediğiniz İstanbul'a hareket edebilirdim. Ümidim, birkaç hafta içinde yola çıkabilmek.

Yoldaş Sarsapuni de İran'a gitme niyetinde. Son nahoş olaydan beri ruhsal durumu oldukça kötü. Gerçi dayağın sonuçlarından tümüyle kurtuldu ama özgüvenini ve eski coşkusunu yitirdi. Vasburagan Ermeni kadınlarının *emansipatsiasından* söz açıldığında, içgüdüsel olarak elini sırtına götürüyor.

Kilisedeki olayın çok kötü sonuçlar doğurduğunu söylemem gerek. Ruhban-gerici-şeriatçı-karanlık güçler bu olayı din karşıtı bir hareket gibi gösterip kullandılar. Oysa bizim her fikre kesinlikle saygımız var. Konuşmayı arife gecesı, ayın saatinde, kilisede yapmak istediyssek eğer, asla müminlerin duasına engel olmak gibi bir niyetimiz yoktu. Bu engelleyici karışıklık, bizim irademize rağmen ve elimizde olmayan sebeplerle oluştu; nedeni de, konferans ve ayinin aynı anda, arife gecesinde gerçekleşme-

siydi; ama bu gerçek, bizim örümcek kafaların kafasına, belki Avram'ın güzel deyimiyle “Burguyla dele dele!” sokulabilirdi. Ve işte tüm kent, canımızı ortaya koyup yaptığımız fedakârlıkları unutarak bize sırt çevirmeye başladı.

Öte yandan yoldaşlarımız da bizi zor bir durumda bıraktılar. Kendilerinin yokluğunda kilisede neler olup bittiğini duyduklarında çok kızdılar ve prestijimizin korunması için, Yoldaş Sarsapuni'nin, konferansı aynı şartlarda mutlaka tekrarlamasını istedikler. Yani yoldaşlar, yine gece vakti, Dzinunt'un arife ayınının tekrarlanmasını, aynı cemaatin kiliseye gelmesini ve Yoldaş Sarsapuni'nin, konuşmasına kaldığı yerden devam etmesini istiyorlardı kısaca.

Bu haklı ve legal talep yoldaşlarımızın devrimci gelişmişliğini ve zbiliņ düzeyini gösterir. Yoldaş Sarsapuni yatağında kıpırdayamaz halde olmasına rağmen, yoldaşların bu meşru talebini duyunca yatağından fırladı.

Fakat yoldaşlarımızın bu ısrarlı talebi legal ve güçlü olduğu kadar, uygulanması kesinlikle mümkün olmayan da bir talepti.

Bizimkiler taleplerinin yerine getirilmesinin imknsızlığını tabii ki biliyor ve hissediyorlardı; ancak

... iğgdsel olarak elini sırtına götürüyor.

onlar, bir yoldaşın zedelenmiş gururu söz konusu olunca ideolojik atılğanlıklarının nerelere varabileceğini göstermek istiyorlardı.

Kaba kuvvetin bu vahşi ve zorba eylemine karşı, zedelenen prestijimizin yeniden inşası için, her halükârda bir şey yapmak şarttı. Sarsıcı bir eylemle toplumun dikkatini başka bir tarafa çekmek ve oluşan kötü izlenimi silmek gerekiyordu.

Bu konuda Yoldaş Sarsapuni ile uzun uzun düşünüp taşındık. Eğer sessiz sedasız Van'dan ayrılır, ben İstanbul'a, o da İran'a giderse, bu bir kaçış, safları terk etme, teslimiyet, etkinliğimizi ve saflarımızdakilerin şevkini manen sona erdiren ölümcül bir darbe olurdu.

“Şeytanın bile içinden çıkmayacağı bir bela sarmak gerek başlarına!” diyordu Yoldaş Sarsapuni.

Gerçekten de içinde bulunduğumuz kritik durumdan onurlu bir şekilde kurtulmak için bu belayı yaratmak tek çaremiz gibi görünüyordu.

Bir akşam, yaratıcı fikirli, atılğan bir yoldaşımız olan Deli Magar'ın da katılımıyla yine böyle karşılıklı tartışırken, Deli Magar bir öneride bulunuverdi.

“Van'dan altı saat uzaklıkta, Pıçık köyü yakınlarında Surp Vartan adında bir manastır

var. Her yıl *Vartanants* bayramında dini tören yapılır. Van'dan ve çevre köylerden pek çok ziyaretçi gelir. Manastırda yaşayanlar yalnızca bir *vanahayr*,* iki *vartabed*,** birkaç da ırgattır. Aca-ba, arife gecesi çıkan olaylara misilleme olarak, *Vartanants* günü manastır işgal edilemez mi?"

Sarsapuni:

"Bu gerçekten ciddi bir mesele. Her halükârda, yoldaşlar üzerinde sarsıcı bir etkiye ve toplumda bir hareketin doğmasına sebep olabilir."

Yoldaş Deli Magar:

"Manastırı işgal edip *vartabed*leri kovmak, yönetimi yoldaşlarımızdan oluşan ve doğrudan partimizin kontrolü altındaki bir kurula devretmek, kiliseyi konferans salonuna, manastırın rahiplere ayrılmış hücrelerini çalışma odalarına dönüştürmek, lüzumsuz eşyaları ve elyazmalarını satıp yerine halk kütüphanesi kurmak, bir okuma salonu, okul, halk lokali, bir partilerarası toplantı yeri açmak, toprağın işlenmesini ziraat mühendisi bir yoldaşa vermek ve nihayet *Vartanants*'ı kutlamak yerine Hana-sor seferinin yıldönümünü kutlamak... Tüm bunlar birkaç günlük mesele."

Ancak önemli bir sorun vardı. Eğer işgali *Vartanants* günü gerçekleştirirsek çevreden gelen halk da manastırda olacaktı. Saldırımız ciddi bir dirençle karşılaşabilir ve eylemin sonucu il-kindenden daha beter olabilirdi. O halde, işgali, halk henüz manas-tıra gelmeden başlatmak gerekiyordu.

"Fakat manastıra halk adına el koymalıyız!" diye dikkat çek-ti Sarsapuni.

* Manastır başrahibi.

** Rahip.

“Tabii ki öyle yapmalıyız.” dedi Deli Magar. “Vasburagan Ermenileri adına hareket edeceğiz.”

“Yani, ruhban-gerici-şeriatçı-karanlık güçlerin *Dzımun* arifesinde Van kilisesinde ortaya koydukları Hamidvari eylemi içine sindiremeyip, gasp edilemez haklarına sahip çıkmak isteyen bilinçli halk, manastırı, orada yuvalanmış vahşi Ermeni ruhanilerinin pençesinden kurtarıp, halk yararına hizmet etmek üzere, halkın kontrolü altında, halkın çocuklarına, kendi özgür iradesiyle vermek için Surp Vartan Manastırı’nı işgal edecek.”

Yoldaş Sarsapuni’nin bu şekilde özetlediği formül herkes tarafından kabul edildi ve Surp Vartan Manastırı’nın işgali Yoldaşlar Kurulu’nca onaylandı.

Ayrıntıları gelecek mektupta bulabilirsiniz. Gerçi her şey gizli tutuluyor ama saflarımızda çok büyük coşku var.

XII

Van, 19 Şubat 1911

Sevgili Yoldaşlar

Surp Vartan Manastırı'nın işgali umduğumuzdan daha kolay oldu. Bunda Deli Magar'ın savaş taktiğinin belirleyici rol oynadığını kabul etmek gerekir.

14 Şubat Pazartesi sabahı bizim çocuklar Aykesdan'dan çeyrek saat uzaklıkta atları hazırlamışlardı. Ben, Yoldaş Sarsapuni, Deli Magar, Gayzak grubundan Yoldaş Şant, Paylak grubundan Yoldaş Voroduni, Baytusik grubunun neredeyse tamamı, nihayetinde toplam on dört atlı yiğit, tüfekler, revolverler ve kama-larla silahlanmış olarak Pıçık köyüne doğru yola çıktık. Grubun ürkütücü bir savaşçı görünümü vardı. Yol üzerindeki köylüler meraklı ve şaşkın gözlerle bizi izlemekteydiler. Issız kırlara vardığımızda çocuklar heyecanla tüfeklerini havaya boşaltmaya başladılar, ürken serçeler kaçıştı. Bu esnada Yoldaş Sarsapuni

ve Deli Magar davudi sesleriyle gümbür gümbür kahramanlık şarkıları söylüyorlardı. Tablo yüreklenendirici ve etkileyiciydi.

Öğleye doğru Surp Vartan Manastırı'na yarım saat mesafedeki Pıçık köyüne vardık. Çocuklar acıkmıştı. Yoldaş Sarsapuni aç karnına iyi savaşılamayacağını söyledi. Sonra, saldırı başlamadan önce manastırın durumunu da bilmek gerekiyordu. Ziyaretçiler gelmiş miydi? Manastırda kaç kişi vardı, silahlı mıydılar? Vanahayrın düşünceleri neydi? Hangi taraftan saldırmak daha doğrudu? Sonuç olarak, savaş teknikleri hakkında birtakım sorunlar aydınlanmalıydı. Deli Magar bir yoldaşla birlikte gidip gerekli keşifleri yapmayı üstlendi. Biz Pıçık köyünde kaldık. Köylüler hürmeten hemen bir kuzu çevirdiler. Küçük ordumuz,

soğuğa rağmen açık havada yerleşti. Çocuklar gerçek birer savaşçı olduklarından savaş durumunun çetin şartlarına alıştılar. Üstelik yanımızda bol şarap vardı ve soğğun etkisini azaltıyordu. Köylüler etrafımıza toplanmışlar, merak içinde, grubumuzun amacını öğrenmek istiyorlardı. Ancak bu konuda hiçbir açıklamada bulunmadık.

Yol üzerindeki köylüler meraklı ve şaşkın gözlerle bizi izlemekteydiler.

Onlar sorularını tekrarladıkça Yoldaş Sarsapuni de hep aynı cevabı veriyordu;

“Daha sonra öğrenirsiniz.”

Yemek neşeli geçti. Arkadaşlar inanılmaz bir soğukkanlılık sergileyerek; ruhsal durumlarını açığa çıkaracak bir heyecan belirtisi göstermiyorlardı. Deli Magar ve beraberiindeki yoldaş iki saat sonra döndüklerinde hâlâ yemekteydik. Bilgiler olumluydu. Manastırda *vanahay*rdan başka iki yaşlı *vartabed* bulunuyordu; onlardan biri de zaten hasta ve yataktaydı. Ayrıca iki ırgat, bir ufak çocuk ve rahiplere hizmet eden yaşlı bir kadın vardı; silah olarak da, kullanılmaz halde bir tüfekten başka bir şey yoktu.

Bu bilgiler bizim çocukları daha da coşturup yüreklendirdi, şarkı söyleyip içmeye başladılar. Köylüler kuzu çevirme dışında *bulgur* pilavı, yoğurt, peynir, bal ve çeşitli yemişler getirmişlerdi. Yemek epey uzadı. Çocuklar kamalarını havada sallayarak bir tür savaş dansına başladılar. Bizse tüfeklere yaslanmış seyrediyor, keyif çatıyorduk. Yoldaş Sarsapuni birden ayağa fırlayıp haykırdı:

“Padova âlemleri Hannibal’ı görevinden alıkoymamalı! Haydi çocuklar, savaş meydanına!”

Bu güçlü savaş çağrısı oldukça etkili oldu. Çocuklar fırlayıp atları hazırladılar ve işgal kıtası yola düştü.

Manastırın duvarları uzaktan görününce Yoldaş Sarsapuni:

... davudi sesleriyle gümbür gümbür kahramanlık şarkıları söylüyorlardı.

“Çocuklar, tüfekler dolu mu?” diye sordu.

“Eveet!” sesi yükseldi yiğitler grubundan.

Sonra derin bir sessizlik oldu. Çok etkileyici bir andı. Deli Magar ve Yoldaş Şant atlarını öne doğru sürdüler, silahlarını kaldırıp haykırdılar:

“Damarlarında Ermeni kanı taşıyan bizi takip etsin.”

“Yaşasın devrim!” diye karşılık veren çocuklar atlarını kamçıladı.

Bir dakika sonra Surp Vartan Manastırı’nın kapısına vardık. Kapıda yaşlı bir *vartabed*, hizmetçi kocakarı ve daha sonra onun torunu olduğunu öğrendiğimiz on yaşlarında bir çocuk vardı. İki ırgatla *vanahayr* ortalarda yoktu. Bu durumu gözden kaçırmayan Yoldaş Sarsapuni anında uyardı:

“Çocuklar, dikkatli olun, tuzak kurmuş olmasınlar! Bu adi ruhbanlar, her türlü savaş kuralını çiğneyip insan hakları doğal yasalarına ihanet edebilirler.”

Deli Magar, Şant, Voroduni ve birkaç arkadaş, atlarından inip, yaşlı rahibi, hizmetçi kocakarıyı ve çocuğu zincirlemişlerdi bile.

Yoldaş Sarsapuni, etrafında olup bitenleri dehşetle seyreden yaşlı rahibe yönelip sordu.

“*Vanahayr* nerede?”

“Yukarıda, Giragos *hayr surpun** yanında.”

Giragos, Magar’ın bildirdiği şu yatalak *vartabeddi*.

“İrgatlar, onlar nerede?”

* Rahiplere hitap sözü.

“Damarlarında Ermeni kanı taşıyan bizi takip etsin.”

“Ahırda, hayvanlara ot veriyorlar.”

“Manastırda başka kimse yok mu?”

“Yok.”

“Eğer bizi aldatırsan, elimizden asla kurtulamazsın, bilesin!”

“İnanın, Allah şahidimdir ki doğru söylüyorum!”

Vartabed tir tir titriyordu.

“Çocuklar, içeri dalın!” diye emretti *Yoldaş Sarsapuni*.

Yarım saat içinde manastırın yönetimi elimize geçmişti. *Zafer* tam, çocukların sevinçci ise sonsuzdu.

Hemen savaş hali ilan ettik ve manastırda neler bulunduğunu, değerli eşyaların nereye saklandığını, ne kadar nakit bulunduğunu, manastıra ait kaç tarla ve hayvan olduğunu öğrenmek için tutsakları gayet sıkı bir sorgudan geçirdik.

Gece çabuk bastırdı. Biz de her türlü önlemi aldıktan sonra günün feci yorgunluğunu atmak için dinlenmeye çekildik.

Ertesi sabah, erkenden, *Yoldaş Sarsapuni* bütün arkadaşları topladı ve onlara şunları söyledi:

“Eğer bizi aldatırsan,
elimizden asla kurtulamazsın, bilesin!”

Hemen savaş hali ilan ettik ve manastırda neler bulunduğunu, değerli eşyaların nereye saklandığını, ne kadar nakit bulunduğunu, manastıra ait kaç tarla ve hayvan olduğunu öğrenmek için tutsakları gayet sıkı bir sorgudan geçirdik.

“Vasburagan Ermeni emekçi halkı adına Pıçık köyü Surp Vartan Manastırı’nı işgal etmekle iki bakımdan önem arz eden bir eylem gerçekleştirdik. Birincisi; manastırlar, ruhbanların tekelinde değil, doğrudan halkın malı olmalıdır. İkincisi; manastırların çekip çevrilmesi, doğrudan halkın kontrolü altında olmalıdır. Öyle ki, bizim eylemimizin de sonuçsuz kalmaması için, manastırın demokratik örgütlenişine hemen girişmeliyiz. Bu durumda, değerli yoldaşlar, bütün bunlar partimiz gözetiminde gerçekleşene kadar, sizler de silahlarınızı bırakmamalısınız.”

Bu kısa açıklama coşkulu bir şekilde alkışlandı.

Aynı gün manastırın hayati önemdeki yeniden örgütlenme işi başlatıldı.

Bu işin ne olduğuna ve Surp Vartan Manastırı’nın bizim yönetimimiz altında geçirdiği harika *metamorfoza** gelince, bunu daha sonraki mektuplarımda belirteceğim. Mektuplarınızı yeni adresime gönderin:

Van Vilayeti Pıçık Köyü
Surp Vartan Manastırı Sivil Vanahayrı
Yoldaş P. Pançuni

İşgal kıtamızın ruhsal ve fiziksel durumu harika bir vaziyet arz ediyor. Bu kuşatma genelde tüm saflarımızda kurtarıcı bir *efekt* yarattı.

* Başkalaşım.

[Kontrol]

XIII

Van, 19 Şubat 1911

(Pıçık Köyü, Kropotkin Manastırı)

Sevgili Yoldaşlar

Bu defa yüreklendirici haberlerim var sizlere. Vasburagan Ermeni halkı adına Surp Vartan Manastırı'nı ele geçireli henüz bir hafta olmasına rağmen değişim mükemmel. Eski yozluktan eser kalmadı gibi. Değişimin hayati bir gereği olarak ilk önce manastırın eski anlamsız adını, bizim şimdiki gerçekliğimizle hiçbir bağı olmayan Surp Vartan'ı sildim ve devrimci düşüncenin büyük temsilcisine bir vefa borcu olarak, manastıra Kropotkin Manastırı adını verdim. Daha sonra ekonomik sevk ve idarede köklü bir değişiklik konusuna el atıp çok sıkı bir denetim uygulamaya başladım. Yeni yönetmeliğe göre, manastırda Vasburagan Ermeni halkı adına bir sorumlu temsilci, bu temsilciyi denetleyen ve partimizce görevlendirilmiş bir genel temsilci, bunlardan başka bir veznedar, bir muhasip, bir ziraat sorumlusu ve partimizin yerel komitesinden, tam yetkili bir müfettiş olacak. Veznedar haftalık denetimlerden geçecek. Muhasip, hesapları her ay Vas-

buragan Ermeni halkı sorumlu temsilcisine sunacak; o da hesapları parti temsilcimize aktaracak. Hesaplar, ziraat sorumlusunun da katılımıyla sıkı bir kontrolden geçirildikten sonra yerel komitenin tam yetkili müfettişine iletilecek; o da belgelere istinaden doğruluğunu saptadıktan sonra hesapları onaylayacak. Gördüğünüz gibi, bu sistemde bir sineğin bile gözden kaçması mümkün değil.

Yeni yönetmeliği hazırladıktan sonra arkadaşları Yoldaşlar Kurulu'na çağırdık. Amaç, adı geçen görevler için oylama yapıp uygun kişileri seçmektir. Oylamanın, herhangi bir baskı olmaksızın, mutlak özgürlük içinde yapılmasına karar verildi.

Oylamadan çıkan sonuca göre, Vasburagan Ermeni halkı sorumlu temsilciliği görevi bana emanet edilmekteydi. Beni ayrıca ziraat sorumlusu ve parti yerel komitesi tam yetkili müfettişi de seçtiler. Parti genel temsilciliği, veznedarlık ve muhasiplik görevleri ise Yoldaş Sarsapuni'ye verildi. Ancak kendisi, kararlaştırıldığı üzere, iki gün önce İran'a gittiğinden bu görevleri de ben yerine getiriyorum.

Görev dağılımından sonra acil çözüm bekleyen ilk sorun, Yoldaş Sarsapuni'nin yol masrafı konusuydu. Parayı manastır kasasından karşılamak zorundaydık, çünkü başka yolumuz yoktu. Ancak yeni kontrol yönetmeliği, öngörülmemiş istisnai masraflar için Yoldaşlar Kurulu kararını şart koşuyordu. Bunun ih-

lali, ceza gerektiren bir davranıştı. Öyle ki, çağrı yapıp Yoldaşlar Kurulu toplandı ve sorun masaya yatırıldı. Yol masrafının manastır kasasından karşılanmasına oybirliğiyle karar verildi.

Fakat bu defa yeni bir sorun çıktı ortaya.

Veznedar, manastır kasasında hiç para olmadığını bildirdi.

Kısa bir tartışmadan sonra, manastır yönetimine, elindeki bütün olanakları kullanıp, herhangi bir şekilde yol parasını temin etmesi için oybirliğiyle yetki verildi.

Toplantıdan sonra ben ve Yoldaş Sarsapuni bu konuda özel bir görüşme yaptık. Manastırın iki camızı, iki ineği, bir atı, bir sıpası ve yirmi koyunu vardı. Bu hayvanları satıp, elimize geçen parayla Yoldaşlar Kurulu'nun kararını yerine getirmeye karar verdik.

Yoldaş Şant, Deli Magar ve iki arkadaş hayvanları Van'a götürüp, karşılıklı kontrol ve gözetim altında satma görevini üstlendiler.

Vanahayr görevden el çektilirip tecrit edilmiş olmakla birlikte hâlâ manastırdaydı ve bu satışa karşı çıkmaya kalktı; ancak ona resmi toplantı kararını ve tutanakları gösterdik.

Arkadaşlar hayvanlarla birlikte yola çıktıktan iki gün sonra Yoldaş Sarsapuni'nin yol masrafı için gerekli parayla döndüler. Satışı gayet iyi şartlarla gerçekleştirmişlerdi.

Ancak bu olay Van'ın gerici ta-

kımının velvelesine sebep oldu. Herhalde bizim üretken eski *vanahayr* da saman altından bu velvelenin yayılmasına katkıda bulunmuş olmalı. Bu *şariatçı* akımların elebaşları, *araçnorta* başvuru-
rarak, bizim gayrimeşru ve keyfi olarak manastır mallarını sattı-

... ona resmi toplantı kararını ve tutanakları gösterdik.

ğımızı, manastırı menfaatimiz için işgal ettiğimizi, halkın buna karşı olduğu, manastırın ismini değiştirmeye hakkımız olmadığını vs. vs. söyleyerek hakkımızda bir sürü aşağılık suçlamada bulunmuşlar. Bu fısıltılar kulağımıza ulaştığında neyse ki Yoldaş Sarsapuni yola çıkmıştı; yoksa Van'a geri dönüp o alçak yaratıklara derslerini yerli yerince verirdi.

Ancak o gitmiş olsa bile ben vardım ve art niyetle yapılmış bu iftiralara aldırışsız ve sessiz kalamazdım.

Hemen *araçnorta* ayrıntılı bir resmi yazı gönderdim. Bu yazımda, hayvan satışının doğrudan doğruya Yoldaşlar Kurulu'nun resmi bir kararına dayandığını ve bunun başkan ve başkan yardımcısının imzalarıyla yürürlük kazandığını, manastır yönetiminin Kurul kararlarına saygısızlık edemeyeceğini, hayvan satışının kontrol altında yapıldığını ve neticesinin arşivlerimize en ince ayrıntısına kadar geçirilip kontrol edilerek onaylandığını, bu satış işleminin bütün ayrıntılarının ve hesaplarının çok ciddi kontrollerden geçirildikten ve Vasburagan halk temsilcisi, parti genel temsilcisi, sorumlu veznedar, muhasip, ziraat sorumlusu, yerel

parti komitesi tam yetkili müfettişi tarafından onaylanıp imzalandıktan sonra, arşivde saklanmak üzere güney bürosuna gönderilmiş olduğunu bildirdim. Öyle ki, eğer *araçnort* gerçekleri öğrenmek istiyorsa, alçakça iftiralara önem vermek yerine, doğrudan güney bürosuna başvurarak gerekli bilgileri edinebilirdi.

Kanıt niteliğindeki bu yazım yoldaşlarımız arasında güven uyandırdı.

XIV

Van, 3 Mart 1911

(Pıçık Köyü, Kropotkin Manastırı)

Sevgili Yoldaşlar

Hâlâ gönüllü körler, ayak direyen inançsızlar varsa, gelip dökümanlarla da ispatlı şu gerçeği, bir örgütün, sıkı bir karşılıklı kontrol temelinde manastırları ıslah etmeye giriştiğinde neler yapabileceğini görsünler.

Van yöresi Kropotkin Manastırı, yönetimi ele alışımız sadece bir ay olmasına rağmen tamamen kabuk değiştirmiş durumda.

Tabii ki bütün bunlar kolay olmadı; karanlık güçlerin iftiralarına karşı aralıksız, zorlu bir savaş vermeye mecbur kaldık; ama sonunda gerçek ortaya çıktı, zafere ulaştık.

Fakat, ilkelerimiz gereği, hayali atıp tutmalar yerine elle tutulur gerçekler üzerine konuşalım.

Manastırın *davarlarının* satılışını ayrıntılı olarak zaten yazmıştım. Bu satıştan sonra, manastıra yuvalanmış güveleri temizlemek gerekiyordu. Kolay bir iş değildi fakat arkadaşlar bunu da başardılar.

Başkanlığını, başkan yardımcılığını, sekreterliğini ve üyeliğini benim yaptığım manastır yasama kurulu, kısa bir oturum sonrasında, yıllardan beri manastırda kalıp hesapsız kitapsız manastırı sömüren üç *vartabedi*, iki ırgatı, kocakarıyı ve torununu dışarı atmayı kararlaştırdı. Karar, içtüzük gereği yürütme birimine iletildi. Birimin başı Deli Magar'dı. Hemen arkadaşları toplayarak yasama kurulunun kararını uyguladı, bu asalakları altı saat uzakta bulunan Pıkriç Köyü Surp Sahak Manastırı'na götürdü ve manastırın *vanahayırına* onları kabul ettirdi.

Bu iğrenç yaratıklar kalkıp, Van *araçnortuna* ve İstanbul gazetelerine, onları manastırdan zorla ve gayrimeşru şekilde ihraç ettiğimizi yazmışlar. Bu alçakça iftirayı kesin bir şekilde yalanlamalısınız. İhraç kararı meşru bir kurulda alındı ve meşru şartlarda uygulandı. Toplantı tutanakları ve kararı kayıtlarda mevcut olup, başkan, başkan yardımcısı ve sekreter tarafından onaylanmıştır. Hatta bir nüshasını da arşivlerde özenle saklanması için kuzeybatı bürosuna ilettik. Gördüğünüz gibi yapılan işlemde herhangi bir keyfilik veya kontrol noksanlığı bulunmamaktadır. Zor kullanmaktan ve gayrimeşruluktan söz edenler ispat etsinler. Biz kayıtlarımızı açmaya hazırız.

Temizleme işleminin bu ilk adımından sonra ciddi işlere başladık.

Manastırda genel bir toplantı yapılarak şu iki mesele masaya yatırıldı.

a. Manastırdaki değerli eşyaları en iyi şekilde saklamak veya kullanmak için ne yapılmalı?

b. Irgatların kovulmasından sonra lüzumsuz hale gelen saban, çift, orak, kazma, kürek gibi tarım araçları ne yapılmalı?

Birinci meseleyle ilgili olarak, bütün dua kitaplarının, ruh-

Başkanlığını, başkan yardımcılığını, sekreterliğini ve üyeliğini
benim yaptığım manastır yasama kurulu... [Kropotkin Manastırı]

ban kıyafetlerinin, kap, kupa, haç, asa vs. gibi kilise eşyalarının satılması ve elde edilen paranın Vasburagan'daki kültür işlerine hasredilmesi; Muhtaç Yoldaşlar Fonu, Propaganda Fonu, Ucuz Yayın Fonu, Okuma Salonu-Çayhane Kurma Fonu, Dernek Kurma Fonu vs. gibi fonlar oluşturulması uygun görüldü.

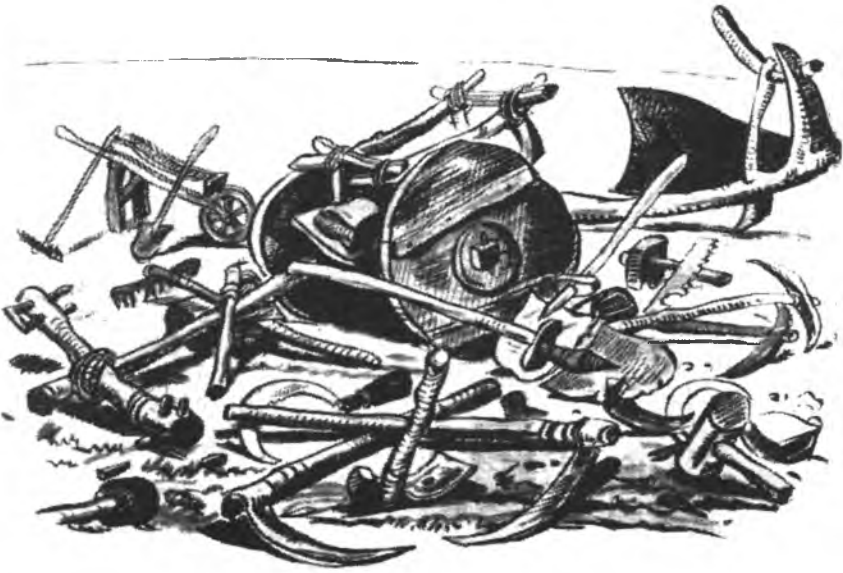
İkinci meseleyle ilgili olarak da, kurul, uzun tartışmalardan sonra, artık ihtiyaç olmadığından, tarım aletlerinin de satılmasına karar verdi.

Bu satışların çok sıkı kontrol altında yapılmasını önerdim, yoldaşlar oybirliğiyle kabul ettiler.

Hemen işe koyulduk. Manastır eşyalarının ayrıntılı bir dökümünü yaptık. Eşyaların cinsini, enini, boyunu, mevcut durumunu, miktarını, ağırlığını tek tek yazdık. Liste çok sıkı bir kontrole

Manastırdaki değerli eşyaları en iyi şekilde saklamak
veya kullanmak için ne yapılmalı?

Irgatların kovulmasından sonra lüzumsuz hale gelen
saban, çift, orak, kazma, kürek gibi tarım araçları ne yapılmalı?

tabi tutuldu ve kurul tarafından onaylandı. Birer nüsha da kuzey ve güney bürolarına gönderildi. Eşyalar ise kontrolümüz ve gözetimimiz altında satılmak üzere Garin'e gönderildi. Listenin bir örneği gerekirse size de yollanabilir. Manastıra ait eşyaların bugüne kadar hiç bu kadar sıkı kontrol altında satılmadıklarını söyleyebiliriz. Zaten getirdiğimiz sistem diğer manastırların kontrolsüz *vanahay*ları için de çok rahatsız edici oldu.

Böylece, bugün Van yöresi Kropotkin Manastırı tüm Türkiye Ermeni manastırları içinde örnek bir durum arz ediyor. Artık eski çağların manastırlarının kokuşmuşluğu yok; artık asalak tembel ruhaniler, tembel ırgatlar, halkın ve köylülerin sırtından geçinen haram yiyiciler yok. Evet, süslü kilise kıyafetleri, dua kitapları, şamdan, kandil, zil, perde, davar, yük hayvanı, sap-saban yok. Onların yerine askeri disiplin, çok sıkı kontrol, yönetsel ve işlevsel organlar, erk ve iş bölümü ve mutlak denetim var.

Unutmadan belirteyim ki, bu satışlardan biz sadece meşru çerçeve içinde yararlandık. Toplanan meblağdan arkadaşların ve benim günlük ihtiyaçlarımız için zorunlu olan bir miktar ve acil durumlar için de bir yedek fon ayrıldı; artakalan miktar, yeri geldikçe kullanılacak.

Manastırı düzene sokma işini yürütürken arkadaşlarımız arasında bir sorun çıktı. Manastırın bahçesindeki yüz kadar meyveli ve meyvesiz ağaç –palamut, şimşir, kavak, ceviz, dut, elma ve erik– ne olacaktı?

Arkadaşlardan bir kısmı ağaçların olduğu gibi bırakılmasını önerirken, büyük bir kısmı hepsini kesmek, elde edilecek odunu satmak, bahçeyi de arkadaşların beden eğitimi yapabilecekleri bir spor salonuna dönüştürmek istiyorlardı.

Sorun oldukça önemli ve aynı zamanda karmaşık olduğundan hemen karar vermek hafif ve keyfi bir yaklaşım olacak, ay-

Artakalan miktar, yeri geldikçe kullanılacak...

rıca, getirdiğimiz yeni kurallara ve disipline de aykırı düşecekti. Bu yüzden konuyu genel toplantıya götürüp uzun uzadıya tartışmak ve buradan çıkacak sonuca göre davranmak gerektiği kararını verdim.

Bu tür askıda kalmış sorunlar halledilinceye kadar temel işlere girişmek mümkün olmayacak. Ve ben Nisan sonlarında talimatlarınız doğrultusunda İstanbul'a geleceğime göre, acele etmeliyim.

Şimdilik hoşça kalın.

-SON-

EK

**Pançuni'nin Yazıldığı Döneme Dair
Siyasal Bir Çerçeve**

Anaide Ter Minassian

Pançuni'nin Yazıldığı Döneme Dair Siyasal Bir Çerçeve*

Ermeniler, 19. yüzyıla gelene kadar, asırlar boyunca, dinsel ve kültürel bilinçle özdeşleşen bir milli bilince sahiptiler. Bu milli bilincin kendini ifade tarzı, bir sosyal sınıftan diğerine (rahipler, soylular, tüccarlar, aydınlar, köylüler arasında) ve bunların niteliklerine göre değişse de, kendilerine kaynaklık eden ülke hakkında bir geçmiş özlemi taşıyordu. Fransız Devrimi ve Balkan ayaklanmalarının etkisi altında, Ermeni siyasal düşüncesi (Batı'yla temas halinde olan aydınların düşüncüsü) çağdaşlaştı; "millet" ve "halk" fikirleri yavaş yavaş doğdu. Milliyetçilik, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan ya da Madras'taki Ermeniler arasında kendi ivmesini kazandı. Ermeni kurtuluş hareketi içinde, sosyalizm, milliyetçilikten ayrılamadı ve Kafkas Ermenileri, milli hareketin evrimine sosyalizmi dahil ettiler. Hatırlanmalıdır ki, o zamanlar Doğu'da bir devrim modeli yoktu ve oradaki bütün sorunlar Ermeni toplumunu etkilemekteydi; siyasal sorunlar (despotik rejimler ve Batı emperyalizmi), ekonomik sorunlar (az gelişmişlik, köy ekonomisi, yozlaşmış toprak sahipliği tarzları), toplumsal sorunlar (feodalizm, taşradan nüfus ihracı), ulusal sorunlar (etnik çeşitlilik), dinsel sorun-

* Bu yazı, İletişim Yayınları'nın Cep Üniversitesi dizisinde, Mete Tunçay'ın çevirisiyle yayımlanan (İstanbul, 1992) Anaide Ter Minassian'ın *Ermeni Devrimci Hareketi'nde Milliyetçilik ve Sosyalizm, 1887-1912* adlı çalışmasından derlenen kısa bir özet niteliğindedir. Bu konuda Minassian'ın, Pançuni değerlendirmesini de içeren bir başka makalesine de başvurulabilir. (Bkz. *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik, 1876-1923*, derleyenler: Mete Tunçay-Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995).

lar (İslamiyetin egemenliği ve dinsel ayrılıklar) ve kültürel sorunlar (dil çoğulculuğu, müslim ve gayrimüslim topluluklar arasında eşitsiz kültürel gelişme). (...)

19. yüzyılın sonunda, Ermeniler, Osmanlı, Rus ve İran İmparatorluklarına ve dünyanın dört bucağına dağılmışlardı. Ermeniler'in kendilerine özgü dil ve yazılarından başka, ortak bir toplumsal yapıları da vardı; geniş bir köylü tabanı, görece gelişkin bir orta sınıf, milli bir ruhban zümresi ve soyluluk olmayışı. Tarihi Ermeni ülkesi, Kilikya ve İsfahan bölgelerinde yerleşmiş bulunan Ermeni köyleri, kimi Hristiyan ama çoğunlukla Müslüman halklar arasında bir topluluklar mozayigi oluşturmaktaydılar ve gerçek bir "milli" ülkeleri yoktu.

Ermeni orta sınıfı, birbirine benzeyen toplumsal öğeleri kapsamaktaydı; eski sanat ve işlerle uğraşan zanaatkârlar; onlardan biraz daha iyi durumdaki pazar yeri tacirleri, zanaatkârlar, züğürt milli aydınlar; en üst kademede de, varlıklı, Avrupalılaştırmış serbest meslek erbabı.

Ermeni burjuvazisi ise yüzyıllar boyunca ticari kesişme noktalarında, Van, Erzurum, İsfahan, Tebriz, Tiflis, Trabzon, İstanbul, İzmir, İskenderiye'de, küçük ama hayli zengin bir topluluk olarak gelişmiş ve zamanla farklı yerlere yayılmıştı.

Ermeni Sorunu, Doğu Sorunu'nun bir yanıydı ve başlıca özelliklerini taşıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda baskı altında tutulan bir azınlık, kültürel bir rönesansın etkileri, Balkan ayaklanmaları örneği, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendini çağdaştıramaması ve Avrupa devletlerinin rekabeti... 1856 Hatt-ı Hümayunu sonrasında gelen reformlar; Ermeni Milli Meclisi (1860) ve Ermeni Milleti Nizamnamesi (1863) önemli adımlar olmasına karşın, geniş bir Ermeni halk kitlesinin kaderi, bütün Anadolu köylüsününki gibi, kötüleşmeye devam etti.

Ermeni Sorunu'nun kilit konusu, tarım problemiydi. Yeni vergi sistemi, taşra vilayetlerinde süregelen arkaik vergi toplama usullerini, feodal rantı, yolsuzlukları ortadan kaldırmamış, aksine mali yükü arttırmıştı. Ermeni köylüleri harmanlarını ve topraklarını kaybetmeye başlamıştı. 1864'ten sonra yarım milyon kadar Kafkasyalı Müslümanın Ruslar'dan kaçarak Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmek zorunda kalması ve bunları Avrupalı muhacirlerin izlemesi ile bu gruplar çoğu kez Ermeni reayanın topraklarında iskân edildi.

Ayrıca, göçebe güney Kürtlerinin hareket alanının da genişlemesiyle, bu göçebe Kürtler, yerleşik halkların köy ve kasabalarını işgal etmeye ya da en azından onları kendi korumalarını [hafir] satın almaya zorlamaya, sürülerini kaçırmaya başladılar. 19. yüzyıl başlarına değin yarı bağımsız olan Kürtler, bu yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı bürokrasisinin denetimi altına girdiler ve 1891'den itibaren sınır bekçiliğinde kullanıldılar (Hamiye Süvari Alayları). Ermeni devrimcilerinin onlarla bağlaşıma kalkmalarının her keresinde, Kürt-Ermeni ilişkileri daha da kötüleşti.

Bu baskılar altında, Ermeni köylüsü, Rusların 18. yüzyılın sonlarından itibaren uyguladığı güneye doğru yayılma politikasının sonucu olarak, Rus ordusunun her ortaya çıkışını sevinçle karşıladı. Bu tutum ve Rus diplomasisine yakıştırılan, "stratejik amaçlara ulaşmada Ermenileri kullanma" niyeti, o vakte kadar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum ve Slav anasırdan farklı olarak "millet-i sadıka" olarak adlandırılan Ermenilerin konumunu değiştirmeye başladı.

Osmanlı ve Rus İmparatorlukları arasındaki Ayastefanos Antlaşması'nın Ermenilerle ilgili 16. maddesinin sulandırılarak da olsa Berlin Kongresi'nde 61. maddede tekrarlanması, Erme-

ni sorununa uluslararası bir nitelik ve meşruiyet kazandırdı. Babıali'nin, büyük devletler gözetiminde yerine getirmesi gereken vaatler, on yıllar boyunca gerçekleşmedi ve bu durum sorunun kronikleşmesini sağladı.

İlk Ermeni devrimci partisi, 1885'te Van'da kurulan Armenagan'dı. Kurucuları, Anadolu'nun ekonomik ve kültürel az gelişmişliği hakkında açık bir fikre sahip olan demokrat-liberal yurtsever Ermenilerdi. Parti, ilerlemeyi ve "milli özgürlüğü" savunuyordu ve kendilerini korumaları amacıyla Ermeni köylülerinin silahlandırılması fikrini ileri sürüyordu.

Ermenilere iki devrimci örgütü verenlerse, Kafkas aydınları oldu; 1887'de Cenevre'de kurulan Sotsial-Demokratagan Hınçagian Gusaktsutiun ve 1890'da Tiflis'te kurulan Hay Heghaghagan Taşnaktsutyun... Bu iki grup da, benzeri Rus intelligentsiası gibi, sayıca zayıftı; Ermeni ve Batı kültürüne ve devrimci ideolojiye yakınlığıyla tanınıyordu.

Ermeni Sorunu'na sosyalizmi sokanlar, Kafkasya Hınçakları idi. Asgari programları, Türkiye Ermenileri için "geniş bir demokrasi, siyasal özgürlük ve milli bağımsızlık" öngörmesine karşılık, azami programları, insanın insan tarafından sömürülmesine karşı çıkıyor ve "Ermeni halkı ve anayurdu için... gelecek amaç" olarak sosyalizmi gösteriyordu. Hınçak siyasi düşüncüsü bu dönemde, abartmalı, duygusal bir devrimci söylemle yoğurulmuştur: "devrim, özgürlük, despotluk, barbarlık, yoksulluk, aşağılanma, fedakârlık, sosyalizm" kavramları sihirli sözcükler gibi tekrarlanıp durmuştur. Hınçak Parti Merkezi'nin İstanbul, Sason ve Zeytun'da giriştiği eylemlere, Osmanlı hükümeti vahşi karşılıklar vermiş (1894-96 Ermeni kıyımları) ve bu olaylar, büyük devletlerin herhangi bir müdahalesine yol açmamıştır.

(...) 1890'da, Tiflis'te, "Türkiye Ermenileri'nin ekonomik ve siyasal özgürlüğü"nü isteyen milliyetçi ya da sosyalist, ılımlı ya da köktenci bütün Ermenileri toplamayı amaçlayan Taşnaktsutyun (Birlik) Partisi'nin üyelerinin çoğu, demokratik ve liberal bir devrim öngörüyordu.

Taşnaktsutyun'un ilk yıllarında, sosyalizmin amaçlanmamış olması, Taşnak resmi yayın organı Troşag'ın (Bayrak) ilk sayısında "Gerçekleştirilmesi uğruna ancak Batı Avrupa'da mücadele edilebilecek bir toplumsal örgütleşmeyi benimsemenin imkansızlığı"yla açıklanmaktaydı. Ne sanayii, ne fabrikaya sahip, tarım ve geleneksel yaşam biçimlerinin hakim olduğu, kültür düzeyinin düşük olduğu bir ortamda (Avrupai) sosyalizm söz konusu olamazdı.

Taşnaktsutyun'un 1892'de gizlice toplanan birinci kongresi, partiye resmi bir program kazandırmıştı. Bu programda "Fatihler/uyruklar, Türkler/Hristiyanlar, sömürenler/sömürülenler" karşıtlıklarının tanımlanmasıyla, toplumsal sorun kategorilerinin milli soruna uygulanması yolunda bir girişim ve Osmanlı İmparatorluğu'nda var olan her türlü baskı biçiminin sona erdirilmesini öngören somut bir öneri yer almaktaydı. On bir noktadan oluşan siyasal programı ise son derece ılımlıydı. Devrimci eylemle demokratik özgürlüklerin kurulması isteniyordu. Siyasi özerklik ya da bağımsızlıktan söz edilmiyordu.

Dizin

- 1 Mayıs 50
31 Mart 109, 112, 134, 135
Abdülaziz 133
Abdülhamit 112, 133, 137
Agnuni 30
Allah 56, 137, 183
Alman 65, 133, 163
Alür (köy) 121
Amerika 71, 147, 163
Apkar 121
Arapkir 30, 34, 56, 66, 86, 91
Arapkir Araçnortaranı 95
Aristeides 169
Armenagan (partisi) 110
Avo (Deli/Yoldaş) 39, 41, 42, 44, 48-51, 54-56, 58, 62, 63, 66, 68, 73, 78, 80
Avram 173
Avrupa 25
Avusturyalı 117
Ayasofya Meydanı 135
Aykesdan 144, 177
Babeuf 26
Bakunin 156
Barselona 26
Batı Ermenicesi 31
Baytusik (grubu) 177
Bebel 156
Birmanya 167
Bizans 29
Boğaz 30
Boğos Nubar (Paşa) 107
Brambolin 46
Brigands 30
Bulgaristan 29
Büyük Fransız İhtilali 26
Cenevre 25
Cizvit 77, 109
Çar 133
Çernov 46
Çırperik (deresi) 34
Dzabilvar (köyü) 30, 34-39, 41, 42, 45, 48-51, 53-56, 60, 62, 65-68, 71-73, 77, 81, 83, 86-89, 91, 93-98, 102, 107, 108, 122, 171
Dzımun 165, 173, 176
Engels 46
Enternasyonal 51
Erciş 121
Ermeni(ler/ce) 19, 27, 29, 31, 34, 37, 60, 62, 71, 73, 75, 81, 85, 86, 94, 109, 112, 115, 116, 118, 120, 121, 126, 133-137, 142, 147, 159, 160, 162-165, 167, 172, 176, 181, 185-187, 196
Erzurum 173
Fas 133
Fiji 171
Fransa 147, 163
Fransız 26, 39, 97
Garin 172, 196
Garo 55, 56, 62, 66, 68, 71, 94, 98
Gayen 22
Gayzak 140-142, 146, 177
Gıduts (köyü) 121
Gırani 34
Giragos 181
Haçgonts, B. T 108
Hamid(ler) 86, 88, 115, 135, 176
Hamud (Hasan) 112
Hanasor seferi 175
Hannibal 179
Haro 67, 68, 81, 83, 99
Hasan 112
Haso 62, 67, 68, 80, 81, 83, 85-87, 91
Heço 94
Hegel 156
Hınçagyan (partisi) 110
Hristiyan 75, 94
İbsen 169
İdris, Seyit 133
İngiltere 147, 163
İran 29, 71, 163, 172, 174, 187
İspanyol 26, 163
İstanbul(lu) 23, 29, 30, 108, 119, 133-137, 159, 172, 174, 193, 198
İzzet (Arap) 133
Joliette 25
Kafkas(ya) 29, 31
Kaliforniya 157, 158
Kanlıova 39
Karekin 121
Kautsky 46
Kızılbaş 60
Kolupev (Vasili) 85
Komraş (köyü) 34, 37, 38, 41, 60, 64, 67, 72, 81, 83, 87, 91, 96, 97, 100, 102
Kropotkin 26, 156, 186, 192, 196
Kürt(ler) 34, 37, 38, 41, 42, 60, 62, 85, 91, 96, 97, 100, 102, 116, 135

- Lasalle 156
 Lazlar 46
 Lim (köyü) 121
 Lusavoriç (Surp) 56

 Magar 121, 147, 149, 150, 154, 155, 160, 174-179, 181, 188, 193
 Marconi 29
 Margos 121
 Marks, (Karl) 46, 60, 62, 64, 67, 68, 72, 81, 83, 91, 100, 156
 Maro 53, 62
 Marsilya 25
 Maşkert (köyü) 34, 97, 102, 108, 109
 Meşrutiyet 29, 62, 114, 136, 137, 139
 Mıgır(lar) 49, 54, Mıgırdiç 121
 Mıgo 36, 72, 81, 89, 94, 98
 Mirgoyan, Magar 147, 149, 150, 153, 154, 160
 Mısır 29

 Nazlı 93
 Noradunkyan, Kapriel 133
 Numea 171

 Odyan, Yervant 31, 107
 Offenbach 30
 Ormanyan, Mağakia (Patrik) 133

 Padova 179
 Pançuni (Yoldaş) 19-30, 50, 91, 107, 108, 185
 Paris 30
 Pasifik Okyanusu 171
 Paylak (grubu) 177
 Pıçığ (köyü) 174, 177, 178, 185, 186, 192
 Pıkrığ (köyü) 193

 Piren(ler) 67, 68, 81-83, 99
 Pırot 56
 Püzantion 31, 107, 108

 Rus 26, 27, 31, 163
 Rusya 71, 163

 Sahak (Der) 35, 39, 42, 45, 46, 48, 51, 58, 62-64, 67, 68, 73, 75, 77, 78, 80, 81, 88, 94, 98, 102
 Sara (Yoldaş) 55, 71, 73, 81, 94, 98
 Sarsapuni (Yoldaş) 133, 134-137, 139-142, 145, 147, 150, 152, 154, 156, 157, 159, 160, 162-167, 169, 171-179, 181, 183, 187, 188, 190
 Seğo (Gırboların) 39
 Serko (Res) 35, 36, 42, 44-49, 51, 54, 62-64, 67, 68, 73, 75, 77, 81-83, 87-89, 91, 96-100, 102
 Seto (Goloşların) 67, 68, 81, 88, 89, 92, 94, 96-99, 102
 Setrak B. 144
 Siho Can 67, 68, 81-83, 87, 88, 93, 99, 102, Soğikyan, Vartan 137
 Stockman (Dr.) 169
 Sumatra 171
 Surp Sahak Manastırı 193
 Surp Vartan Manastırı 174, 176-178, 181, 185, 186

 Şahrikyan 30
 Şam 24
 Şant (Yoldaş) 177, 180, 188

 Şepik (köyü) 34
 Şişko 46

 Tavit 121
 Trabzon(lu) 19, 23, 24, 27
 Türk 83, 135, 149, 154
 Türkiye 29, 31, 71, 135, 162, 163, 196

 Vağşen (köyü) 34
 Vahan 121
 Vahdeti (Şeyh) 135
 Van 108, 109, 112, 114, 120, 122, 123, 125, 126, 133, 135, 136, 139, 140, 146, 149, 150, 153, 159, 160, 165, 172, 174-177, 185, 186, 188, 190-193, 196
 Vartan(B./Yoldaş/ Sımların) 42, 45-51, 54, 56, 58, 62, 63, 66, 68, 80, 85, 87, 88, 93, 94, 98, 102, 121, 144, 145
 Vartanants 175
 Vasburagan 107, 109, 112, 116, 118, 135, 146, 162-165, 167, 172, 176, 185-187, 190, 195
 Vihliyanev 46
 Volkan Gazetesi 135
 Voroduni (Yoldaş) 177, 181

 Yehova 22
 Yeni Zelanda 171
 Yezidiler 60
 Yunanistan 29

Եղևաշ Փանջունի	Yoldaş Pançuni
Ընկեր Փանջունի	Comrade Panchoonie
Երուանդ Օտեան	Yervant Odyan
երգիծական վեպ	satirical novel
Թրքերեն	Turkish
Ծաղրանկարող Ալեքսանտր Սարուխան	illustrated by Alexander Saroukhan
(հայերեն) թարգմանեց Սիրվարդ Մալխասեան	translator (from Armenian) Sirvart Malkhassian
2. հրատարակություն Նոյեմբեր 2018, Ստանպուլ	6 th edition November 2018, Istanbul

İşte, Yoldaşlar Kurulu'nun tüm Dzabilvar Ermenilerine bildirilerle duyurulan kararı:

“Halihazır burjuva aile yapısının, eski çağlardaki baskıcı temeller üzerine oturduğunu...

Bir kadının sadece kocasına ait olmasının, mülkiyet gibi yanlış bir prensipten doğduğunu...

İlkel toplumlarda, kadının belli bir eşe değil, genelde toplumun tümüne ait olduğunu...

Hıristiyan aile yapısının, çağımızın ruhuyla bağdaşamadığını...

Kadının, kendi bedeninin mutlak sahibi ve onu nasıl kullanacağına karar verme özgürlüğü olduğunu...

Nazlı'nın, özgür iradesiyle Heço'yu bırakıp Sımların Vartan'la birlikte olduğunu göz önünde bulundurarak...

Yoldaşlar Kurulu öncelikle Nazlı ve Vartan yoldaşı sarsılmaz ve özgür inançlarından dolayı tebrik ediyor, onların beraberliğini meşru buluyor, Heço'yu baskıcı davranışlarından dolayı kınıyor ve bilinçli Dzabilvarlı kadınları Nazlı yoldaşın kurtuluşunu örnek almaya davet ediyor.

Yaşasın özgür aşk!

Yaşasın özgür birliktelik!

Kahrolsun köleleştiren evlilik!

Kahrolsun aile bağları!

Yaşasın bilinçli saflar!”

